

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Adnan ÖZTÜRK

HÜZÜN TURİZMİ KATILIMCILARININ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ,
MOTİVASYONLARI VE MEMNUNİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Adnan ÖZTÜRK

HÜZÜN TURİZMİ KATILIMCILARININ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ,
MOTİVASYONLARI VE MEMNUNİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Danışman

Doç. Dr. Meltem CABER

Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Adnan ÖZTÜRK'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Tahir ALBAYRAK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Meltem CABER (İmza)

Üye : Doç. Dr. Gürhan AKTAŞ (İmza)

Tez Başlığı: Hüzün Turizmi Katılımcılarının Kişilik Özellikleri, Motivasyonları ve Memnuniyetleri Arasındaki İlişki

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :27/06/2016

Mezuniyet Tarihi : 28/07/2016

(imza)

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hüzün Turizmi Katılımcılarının Kişilik Özellikleri, Motivasyonları ve Memnuniyetleri Arasındaki İlişki” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Adnan ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
TABLOLAR LİSTESİ	v
RESİMLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜZÜN TURİZMİ VE ÖNEMLİ HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI

1.1 Hüzün Turizmi	3
1.2 Hüzün Turizmi Çerçevesi	6
1.2.1 Hüzün Turizmi ve Bileşenleriyle Alakalı Tipoloji ve Sınıflandırmalar	12
1.2.2 Stone'un Hüzün Turizmi Destinasyon Kaynakları Tipolojisi	18
1.2.2.1 Eğlence Fabrikaları	18
1.2.2.2 Sergiler	18
1.2.2.3 Zindanlar	19
1.2.2.4 Ebedi İstirahatgahlar	19
1.2.2.5 Türbeler	19
1.2.2.6 Anlaşmazlık (Çatışma) Alanları	20
1.2.2.7 Soykırım Kampları	20
1.3 Hüzün Turizminin Gelişimine Etki Eden Faktörler	20
1.3.1 Postmodernizm	20
1.3.2 Medya	22
1.4 Ölümün Ticarileştirilmesi ve Etik Konular	23
1.5 Hüzün Turizmi ile İlgili Yazın Taraması	26
1.6 Önemli Hüzün Turizmi Destinasyonları	32
1.6.1 Alcatraz Hapishanesi	32
1.6.2 Robben Adası	34
1.6.3 Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı	35
1.6.4 Çernobil	36
1.6.5 Ruanda	37
1.6.6 Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı	39

1.6.7	Başkomutan Tarihi Milli Parkı	40
1.6.8	Sarıkamış	42
1.6.9	Ulucanlar Cezaevi Müzesi	43
1.6.10	Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi	44

İKİNCİ BÖLÜM

MOTİVASYON VE KİŞİLİK

2.1	Motivasyon Kavramı	47
2.2	Motivasyon Teorileri	50
2.2.1	Kapsam Teorileri	50
2.2.1.1	Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi	51
2.2.1.2	Herzberg'in Çift Faktör Teorisi	53
2.2.1.3	McGregor'un X ve Y Teorisi	55
2.2.1.4	McClland'ın Başarı İhtiyacı Teorisi	57
2.2.1.5	Alderfer'in ERG (VİG) Teorisi	58
2.2.2	Süreç Teorileri	59
2.2.2.1	Koşullanma Kuramı	59
2.2.2.2	Vroom'un Beklenti Teorisi	61
2.2.2.3	Lawler-Porter Modeli	62
2.2.2.4	Adams'ın Eşitlik Teorisi	63
2.2.2.5	Locke'un Amaç Teorisi	64
2.3	Turist Motivasyonu	64
2.3.1	Gray'in Sunlust-Wanderlust Turist Tipolojisi	66
2.3.2	İtme (Push)-Çekme (Pull) Faktörleri	67
2.3.3	Iso-Ahola'nın Arama (Seeking)-Kaçma (Escaping) Modeli	67
2.3.4	Pearce'in Seyahat Kariyer Merdiveni	68
2.3.5	Plog'un Allosentrik-Psikosentrik Turist Tipolojisi	68
2.4	Kişilik Kavramı	69
2.5	Kişiliğin Oluşumunu Etkileyen Faktörler	71
2.6	Temel Kişilik Kuramları	73
2.6.1	Freud ve Piskanalitik Kuram	73
2.6.2	Jung ve Analitik Psikoloji	75
2.6.3	Adler ve Bireysel Psikoloji	77
2.6.4	Friedman ve Rosenman'ın A Tipi ve B Tipi Kişilik Yapısı	78

2.6.5	McCrae ve Costa'nın Beş Büyük Faktör Kuramı.....	79
-------	--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜZÜN TURİZMİ KATILIMCILARININ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, MOTİVASYONLARI VE MEMNUNİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1	Araştırmanın Amacı ve Önemi	83
3.2	Araştırmanın Yöntemi	84
3.3	Evren ve Örneklem	84
3.4	Verilerin Toplanması ve Analizi.....	85
3.5	Bulgular	85
3.5.1	Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Seyahat Tercihleri	85
3.5.2	Katılımcıların Kişilik Özellikleri.....	87
3.5.3	Katılımcıların Başlıca Motivasyonları.....	89
3.5.4	Katılımcıların Memnuniyet Düzeyleri.....	92
3.5.5	Kişilik Yapısı, Motivasyon ve Memnuniyet Arasındaki İlişkiler.....	92
3.5.6	Katılımcıların Motivasyon Farklılıkları	97
	SONUÇ	98
	KAYNAKÇA.....	102
	EK 1- Anket Formu	120
	ÖZGEÇMİŞ	124

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Stone'un Geliştirdiği Dark Turizm Çerçevesi.....	8
Şekil 1.2 Gri Turizmin Gölgeleleri.....	9
Şekil 1.3 Dunkley'nin Farklı İlgi Alanları ve Sebepler Çerçevesi	10
Şekil 1.4 Seaton'ın Hüzün Turizmi Perspektifi.....	14
Şekil 1.5 Dunkley'nin Alternatif Hüzün Turizmi Çerçevesi.....	17
Şekil 2.1 Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi.....	51
Şekil 2.2 Motive Edici ve Hijyen Faktörler.....	54
Şekil 2.3 Motive Edici ve Hijyen Faktörler ile Motivasyon Arasındaki İlişki.....	54
Şekil 2.4 Alderfer'in ERG Teorisi.....	58
Şekil 2.5 Pavlov'un Klasik Koşullanması	60
Şekil 2.6 Skinner'ın Edimsel Koşullanması	61
Şekil 2.7 Vroom'un Beklenti Modeli	62
Şekil 2.8 Lawler-Porter Modeli	63
Şekil 2.9 Adams'ın Eşitlik Teorisi	64

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Turist Deneyiminin Yoğunluğu	9
Tablo 1.2 Temel Hüzün Turizmi Tipolojileri.....	13
Tablo 1.3 Hüzün Turizmi Alanları (Sitelere) ile İlgili Çalışmalar	27
Tablo 1.4 Kültürel Perspektif Kapsamında Hüzün Turizmi Çalışmaları	28
Tablo 1.5 Felaket Turizmi Çalışmaları.....	29
Tablo 1.6 Savaş Mirası Çalışmaları.....	30
Tablo 1.7 Hüzün Turizmiyle İlgili Ulusal Yayınlar	31
Tablo 1.8 Kocatepe ve Dumlupınar’da Bulunan Anıt, Şehitlik ve Müzeler	41
Tablo 2.1 A Tipi ve B Tipi Kişilik Özellikleri	79
Tablo 2.2 Kişilik Boyutlarının Nitelendiricileri	81
Tablo 2.3 Beş Faktör Modelinin Belirleyici Boyutları.....	82
Tablo 3.1 Katılımcıların Demografik Özellikleri	86
Tablo 3.2 Katılımcıların İkamet Yeri	86
Tablo 3.3 Katılımcıların Daha Önce Müzeyi Ziyaret Etme Durumları.....	86
Tablo 3.4 Katılımcıların Ziyaret Şekilleri	87
Tablo 3.5 Kişilik Yapısı İlişkin İfadeleri Ortalamaları.....	87
Tablo 3.6 Kişilik Yapısının Boyutları	89
Tablo 3.7 Hüzün Turizmi Motivasyonlarına İlişkin İfade Ortalamaları	90
Tablo 3.8 Hüzün Turizmi Motivasyonlarının Boyutları.....	91
Tablo 3.9 Katılımcıların Memnuniyetleriyle İlgili İfade Ortalamaları.....	92
Tablo 3.10 Kişilik Yapısı ve Hüzün Turizmi Motivasyonları Arasındaki İlişki.....	93
Tablo 3.11 Kişilik Yapısı ve Genel Memnuniyet Arasındaki İlişki	94
Tablo 3.12 Hüzün Turizmi Motivasyonları ve Genel Memnuniyet arasındaki İlişki	94
Tablo 3.13 Kişilik Yapısının Genel Memnuniyete Etkisi	95
Tablo 3.14 Hüzün Turizmi Motivasyonlarının Genel Memnuniyete Etkisi.....	96
Tablo 3.15 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Motivasyon Farklılıkları.....	97

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1 Alcatraz'ın Ünlü Mahkumları	33
Resim 1.2 Alcatraz Hapishanesi	33
Resim 1.3 Robben Adası	35
Resim 1.4 Austchwitz-Birkenau Toplama Kampı.....	36
Resim 1.5 Çernobil.....	37
Resim 1.6 Murambi Anma Merkezi	39
Resim 1.7 Çanakkale Şehitleri Anıtı	40
Resim 1.8 Kocatepe Şehitliği	42
Resim 1.9 Sarıkamış Şehitleri Anıtı	43
Resim 1.10 Ulucanlar Cezaevi Müzesi.....	44
Resim 1.11 Tarihi Sinop Cezaevi Kuşbakışı Görünüm.....	46

KISALTMALAR LİSTESİ

TDK	Türk Dil Kurumu
KMO	Kaiser Meier Olkin
S	Sorumluluk
N	Nevrotiklik
DD	Dışa Dönüklük
DA	Deneyime Açıklık
U	Uyumluluk
AN	Anlama ve Merak
SD	Sorumluluk Duyma
ÖO	Özel Olma
V	Vicdan
E	Etkilenme
Std.	Standart
Ort.	Ortalama

ÖZET

Hüzün turizmi katılımcılarının kişilik yapıları, motivasyonları ve memnuniyetleri arasındaki ilişkilerin tespit edilmesini amaçlayan bu çalışma kapsamında 2015 yılında Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden kişilere anket uygulanmıştır. Değerlendirilmeye alınan toplam 342 anket neticesinde ziyaretçilerin kişilik yapısı, motivasyon ve memnuniyetleri arasındaki korelasyona ve etki düzeyine bakılmıştır. Yapılan analizlere göre kişilik yapısı ile motivasyon ve memnuniyet arasında düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. Motivasyon ve memnuniyet arasında ise orta düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Kişilik yapısının, memnuniyet üzerinde düşük düzeyde (%7) etkisi bulunmuştur. Aynı şekilde motivasyonun memnuniyet üzerinde düşük düzeyde (%29,2) etkisi tespit edilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hüzün turizminin teorik çerçevesine, hüzün turizmi türlerine, hüzün turizmi ile ilgili ulusal ve uluslararası alan yazını taramasına ve dünya ve Türkiye'den önemli hüzün turizmi destinasyonları örneklerine yer verilmiştir. İkinci bölümde motivasyon ve motivasyon teorilerine, kişilik ve temel kişilik teorilerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, evreni, örnekleme, analizleri ve analizler sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hüzün Turizmi, Keder Turizmi, Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi, Kişilik Yapısı, Motivasyon, Memnuniyet.

SUMMARY

**THE RELATIONSHIPS AMONGST PERSONALITY FEATURES, MOTIVATION
AND SATISFACTION OF DARK TOURISM PARTICIPANTS**

Within the scope of this study which aimed to identify the relationships amongst personality, motivation and satisfaction of dark tourism participants, surveys were conducted to the visitors of Sinop Fortress Prison in 2015. As a result of collected totally 342 data, correlation and influence degrees between personality, motivation and satisfaction of participants were analyzed. According to analysis, a low level correlation between personality and motivation; as well as personality and satisfaction were found. At the same time a mid level correlation between motivation and satisfaction was obtained. It was identified that personality had a low level of influence (%7) on satisfaction. Similarly it was found that motivation has a low level of influence (%29,2) on satisfaction.

This study consists of three sections. The first section contains the subjects; theoretical framework of dark tourism, types of dark tourism, national and international literatures about dark tourism, national and international dark tourism examples. In the second section, the subjects of motivation and motivation theories personality and basic personality theories were explained. The third section contains the subjects of study aim, importance, method, population and sample of research, analyses and findings.

Keywords: Dark Tourism, Grief Tourism, Sinop Fortress Prison, Personality, Motivation, Satisfaction.

GİRİŞ

Turizm sektörü, sürekli değişen ve gelişen yapısıyla dünyanın en büyük sektörlerinden biri haline gelmiştir. Yaşanan gelişmelere paralel olarak turistlerin profili ve tercihleri farklılaşmıştır. Bu değişim turistlerin arzu ve isteklerine göre, özel ilgiye dayalı yeni turizm türlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan özel ilgi alanlarından biri de hüzün turizmidir.

Ölüm, keder ve acıyla bağlantılı kaynakların turistik çekicilikler olarak sunulmasını ifade eden hüzün turizmi (Alaeddinoğlu ve Aliagağlu, 2007: 217), ilk defa Foley ve Lennon tarafından 1996 yılında ortaya konulmuştur. Kavramın teorik olarak, yirmi yıllık bir gelişim süreci olsa da ölüm ve hüzün ile ilgili seyahatlerin tarih boyunca devamlı yapıldığını söylemek mümkündür. Gladyatör dövüşlerini izlemek için seyahat edenlerden, günümüzde atalarını anmak için Gelibolu'ya gelen Anzak askerlerinin torunlarına kadar çok sayıda kişi seyahatleri esnasında ölüm ve acı duygusuyla tanışmışlardır. Şüphesiz bu durumun en bariz örneklerden biri Polonya'da bulunan Austchwitz Toplama Kampı'dır. 2011 yılında müzeye çevrilen toplama kampını 1. 400. 000 kişi ziyaret etmiştir (Isaac ve Çakmak, 2014: 164).

Uluslararası alan yazınında yirmi yıllık bir maziye sahip olan hüzün turizmi, çeşitli araştırmacıların katkılarıyla teorik olarak gelişmiş ve bir takım yeni kavramlarla ifade edilmeye başlanmıştır. Seaton (1996) "ölüm turizmi (thanatourism)", Blomm (2000) "dehşet turizmi (morbib tourism)" ve Rojek (1993) "kara noktalar (blackspots)" ve "ölümcül çekicilikler turizmi (fatal attractions tourism)" olarak hüzün turizmi kapsamında ele alınabilecek diğer turizm türlerini tanımlamışlardır. Warner (1999), "felaket ve çatışma (savaş) turizmi (disaster and conflict tourism)" terimini kullanmıştır. Slayton (2006), keder anlamına gelen grief şeklinde uyarlama yapmış ve "grief tourism" kavramını literatüre kazandırmıştır. Bristow ve Newman (2004), "korku turizmi (fright tourism)" kavramını önererek, bireylerin aşırı heyecan arayışlarını ve tatil deneyimlerinde şoke olma istekleri şeklinde tanımlamıştır (Dale ve Robinson, 2011: 205; Ćuka ve Chovancová, 2013: 4; Kılıç ve Akyurt, 2011: 213; Sharpley, 2009: 10).

Ulusal alan yazınında hüzün turizmi konusu son on yıldır araştırılmaktadır. Uluslararası alan yazınında "dark tourism" ve "thanatourism olarak kullanılan kavram, araştırmacılar tarafından Türkçeye "hüzün turizmi (Kurnaz vd., 2013: 57; Kılıç ve Akyurt, 2011: 209), "keder turizmi ve savaş alanları turizmi" (Aliagağlu, 2008: 88; Alaeddinoğlu ve

Aliagaoglu, 2007: 215; Atay ve Yeşildağ, 2010: 65), “savaş turizmi ve askeri turizm” (Doğaner, 2006: 1), “kara turizm ve terör turizmi” (Yıldız vd., 2015: 390) olarak çevrilmiştir.

Ülkemiz, şüphesiz ki, medeniyetler beşiği konumuyla, barındırdığı kültür ve tarih öğeleriyle hüzün turizmi açısından çok önemli bir potansiyel arz etmektedir. Ülkemizde insanların ölüm ve acı duygusuyla karşılaşma amacıyla seyahat edebileceği birçok nokta bulunmaktadır. Bu noktaların en önemlilerinden biride Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi’dir. Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi taşıdığı nitelikler bakımından hüzün turizmi konusunda araştırma yapmak için uygun bir alandır. Hüzün turizmi literatüründe cezaevleri ya da hapisanelerle ilgili kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, Wilson (2004), Avustralya’daki Pentridge Hapishanesi ve ünlü suçlu “Chopper” Read üzerine, Ross (2012), cezaevi müzeleri ile ilgili betimleyici istatistiksel analizler üzerine, Aslan (2015), cezaevi turizmi üzerine, Kuusi (2008), Baltık ülkelerinde Sovyetler Birliği döneminden kalma hapisaneler üzerine, Strange ve Kempa (2003) Alkatraz Hapishanesi ve Robben Adası üzerine araştırma yapmışlardır. Cezaevleri ile ilgili yapılan bu çalışmaların ortak noktası ise kavramsal nitelikte olmalarıdır.

Hüzün turizmi kapsamında Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi’nde yapılan bu çalışmada katılımcıların kişilik yapıları, motivasyonları ve memnuniyetleri arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Motivasyon bireyi harekete geçiren, hareketlerinin yönünü tayin eden, bireylerin düşünceleri, umutları, inançları, istekleri, ihtiyaç ve korkularıdır (Örücü ve Kanbur, 2008: 85). Motivasyon motive olma eylemi ile birlikte tanımlanmaktadır. Motive olma ise bir şey yapmak için harekete geçme eylemini ifade etmektedir (Gömleksiz ve Serhatlıoğlu, 2013: 101). Kişilik ise bireyleri başkalarından farklı kılan, doğuştan gelen ve aynı zamanda sonradan kazanılan özelliklerin tamamıdır. Kişilik, bireylerin zihinsel, duygusal, sosyal ve fiziksel özelliklerinin devamlılık gösteren yönlerini kapsamaktadır (Özdemir vd., 2012: 566).

Yapılan bu hüzün turizmi araştırması hem uygulamalı olması, hem cezaevi temasına yönelik olması, hem de hüzün turizmi bağlamında kişilik yapısı, motivasyon ve memnuniyet ilişkilerinin tespit edilmesine yönelik olması nedenleriyle özgün bir nitelik taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜZÜN TURİZMİ VE ÖNEMLİ HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI

1.1 Hüzün Turizmi

Ölüm ve hüznün gizemi genel olarak siyah renkle ilişkilendirilmektedir. Bu durum, siyah rengin ölümü, beyaz rengin saflığı ve hayatı temsil ettiği batı kültüründen kaynaklanmaktadır. Mutluluk, huzur ve refah beyaz ve diğer parlak renklerle sembolize edilmektedir. Siyah ve grinin koyu gölgeleri acı ve keder ile eşleştirilmektedir. Doğu kültüründe beyaz (kefen rengi olduğu için) yasın geleneksel rengidir. Ayrıca siyah da benzer şekilde matemin ve şeytanın işareti olarak görülmektedir. Ölüm orijinli seyahatleri araştıran batılı akademisyenler ölümün siyah renkle ilişkisinden dolayı, bu tür seyahatler için “kara noktalar turizmi” ya da “dark turizm” gibi kavramlar kullanmışlardır (Kuukasjarvi, 2006: 28). Ulusal yazında ise Kılıç ve Akyurt (2011: 209), Kurnaz, Çeken ve Kılıç (2013: 57) hüzün turizmi kavramını, Aliağaoğlu (2008: 88), Alaeddinoğlu ve Aliağaoğlu (2007: 215), Atay ve Yeşildağ (2010: 65) savaş alanları turizmi kavramını, Yıldız, Yıldız ve Aytemiz (2015: 390) kara turizm ve terör turizmi kavramını ve Aliağaoğlu (2008: 88) keder turizmi kavramını kullanmışlardır.

Ölüm herkesin paylaştığı bir mirastır ve tarih boyunca diğer miras öğelerine göre turizm açısından daha öne çıkan bir seyahat sebebi olmuştur (Seaton, 1996: 234). Ölümle ilgili yerlere seyahat etmek ve deneyim yaşamak yeni bir olgu değildir. Ölümün olduğu, felakete uğramış ya da dehşet verici olaylara tanık olmuş tarihi alanlar her zaman insanları kendine çekmiştir ve insanlar bilinçli olarak bu tür yerleri ziyaret etmişlerdir. Roma gladyatör dövüşleri, hac merkezleri ya da orta çağda kamuya açık idamların infaz edildiği yerlere yönelik seyahatler bunlara örnektir. Hazreti İsa'nın çarınca gerilmeden önce izlediği, azap yolu olarak adlandırılan rota (The Via Dolorosa), Mısır firavun mezarları, önemli tarihi kişiliklerin idam edildiği Londra Kulesi gibi yerler her zaman ziyaretçi akınına uğramıştır. 1815 Waterloo savaşından sonra, Belçika'daki savaş alanları civarındaki otel ve restoranların sayısı artmış; bu sebeple burjuva kesimin ayrıcalığı olan Grand Tour'un (Büyük Tur) rotası değişmiştir. Boorstin (1964: 32), İngiltere'de ilk rehberli turun iki katilin idamını izlemeye gidenlerin oluşturduğu bir tren yolculuğu olduğunu iddia etmiştir. Morg ziyaretleri için düzenlenen turlar ise 19. yüzyıl Paris'inin düzenli aktiviteleri arasında yer almıştır. 1990'ların sonlarında Londra ve Tokyo'da açılan “Kanlı Dünya Sergisi” on binlerce ziyaretçiyi çeken bir etkinlik olmuştur. Son yüz yılda ise savaş ile alakalı destinasyon ve alanların popülerliği

dünya çapında artmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır (Stone ve Sharpley, 2008: 574; Tarlow, 2005: 48).

Hüzün turizmine özellikle genç neslin yoğun ilgi gösterdiği; yakın tarihte yaşanan olaylara yerinde tanıklık etmek isteyen kişilerin de ölüm ve felaketlerin yaşandığı ve ürkütücü görüntüsüyle dikkat çeken yerlere seyahat etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Toplumsal hafızayı canlı tutmayı amaçlayan bu tür seyahatlerle, yakın veya uzak tarihte yaşanmış olaylardan ders çıkarmak hedeflenmektedir (<http://www.turizmglobal.com/> erişim tarihi: 02.11.2015).

Hüzün turizmi dünyada hızla gelişmektedir. Örneğin, 2010 yılında Berlin Yahudi Müzesi'ni yaklaşık 800 000 kişinin ziyaret ettiği tespit edilmiştir. Bu rakamın, müzenin açılış tarihi olan 2001 yılından beri ziyaretçi sayısı açısından bir rekor olduğu kaydedilmiştir. Amsterdam'daki Anne Frank Evi'ni ve Amerika'nın en ünlü hapisanesi olan Alkatraz'ı her yıl bir milyondan fazla kişi ziyaret etmektedir. I. ve II. Dünya Savaşları, Kore, Vietnam ve Körfez Savaşı'nda ölen askerlerin anısına yapılan, Virginia'daki Arlington Ulusal Şehitliği'nin dört milyondan fazla kişi tarafından ziyaret edildiği belirlenmiştir. 2011 yılında bir başka ziyaretçi rekoruna imza atan hüzün turizmi destinasyonu ise 1 400 000 kişi ile Polonya'da bulunan Auschwitz Toplama Kampı olmuştur (Isaac ve Çakmak, 2014: 164).

Hüzün turizmi (dark tourism) terimi ilk olarak Foley ve Lennon tarafından 1996 yılında, turizm çekicilikleri ile ölüm ve ölümlerle ilgili olaylar arasındaki ilişkiyi tanımlamak için ortaya konulmuştur. Zaman içerisinde başka araştırmacılar tarafından; ilgili yazın geliştirilmiştir. Kavram Seaton (1996: 234) tarafından “ölüm turizmi (thanatourism)”, Blomm (2000: 29) tarafından “dehşet turizmi (morbid tourism)” ve Rojek (1993: 136) tarafından “kara noktalar (blackspots)” ve “ölümcül çekicilikler turizmi (fatal attractions tourism)” olarak adlandırılmıştır. Warner (1999: 137), “felaket ve çatışma (savaş) turizmi (disaster and conflict tourism)” terimini kullanmıştır. Slayton (2006) black kelimesini, keder anlamına gelen grief şeklinde uyarlamış ve “grief tourism” kavramını literatüre kazandırmıştır. Bristow ve Newman (2004: 215), “korku turizmi (fright tourism)” kavramını önererek, bireylerin aşırı heyecan arayışlarını ve tatil deneyimlerinde şoke olma istekleri şeklinde tanımlamıştır (Dale ve Robinson, 2011: 205; Čuka ve Chovancová, 2013: 4; Kılıç ve Akyurt, 2011: 213; Sharpley, 2009: 10). Bu kavramlar içerisinde akademik literatürde en çok kullanılan “dark turizm” olmuştur (Kang vd., 2013: 257). Yerli yazında ise hüzün turizmi kavramına alternatif olarak “keder turizmi”, “ölüm turizmi” ve “savaş alanları turizmi” kullanılmaktadır (Kılıç ve Akyurt, 2011: 211).

Hüzün turizmi yakın veya uzak geçmişte meydana gelmiş ölüm ve üzüntü temasıyla ilgili maddi ve manevi unsurların turistik ürün olarak kullanılmasını ifade etmektedir (Alaeddinoğlu ve Aliağaoğlu, 2007: 217). Hüzün turizmi “gerçek ve ticari hale getirilmiş ölüm ve yıkım unsurlarının sunumu ve tüketilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Aliağaoğlu, 2008: 90). Bloom (2000: 32) hüzün turizmi kavramını; çok hızlı bir şekilde çok sayıda insanı çeken, ani ve şiddetli ölüme odaklanan turizm şekli olarak açıklamıştır. Seaton (1996: 240) hüzün turizminin kısmen ya da tamamen gerçek ya da sembolik olarak ölümlerle karşılaşma arzusuyla güdülenmiş bir seyahat türü olduğunu belirtmiştir. Tarlow (2005: 48), bu kavramın insan hayatını etkilemeye devam eden önemli ölüm olaylarının ve trajedilerin gerçekleştiği yerlere yapılan ziyaretleri içerdiğini belirtmiştir. Konu ile ilgili ilk yaklaşım 1993 yılında Rojek tarafından geliştirilmiştir. Rojek’in kullandığı kara noktalar (black spots) terimi, ünlülerin ya da çok sayıda insanın hayatını toplu olarak kaybettikleri alanların ve mezar alanlarının bir turistik çekicilik unsuru olarak ticari gelişimini işaret etmektedir. Rojek kara noktaları, James Dean’ın kaza yaptığı alan, Texas’da Douglas Kennedy cinayetinin gerçekleştirildiği alan ve Tennessee Graceland’da Elvis Presley’in anısına mumların yakıldığı alanı örnek olarak vermiştir (Minić, 2012: 84).

2012 yılında hüzün turizmi araştırmaları için, İngiltere’de Central Lancashire Üniversitesi bünyesinde Dark Turizm Araştırmaları Enstitüsü (Institute for Dark Tourism Research-IDTR) kurulmuştur. Enstitü hüzün turizmi alanları ve çekiciliklerinin yönetim ve tanıtımına yönelik konuları ve modern toplumun genişleyen kültürel koşulları ile hüzün turizmi arasındaki ilişkiyi araştırmayı hedeflemektedir (<http://www.wired.co.uk/> erişim tarihi: 02.11.2015). Enstitü hüzün turizmini; modern ziyaretçi ekonomisi içinde ölüm ve ölümlerin nasıl bir tüketim unsuru olarak sunulacağına yönelik tartışmaları ateşleyen, oldukça geniş kapsamlı ve çoğu zaman karşıt görüşlerin yer aldığı bir tüketici davranışı olarak tanımlamıştır (<http://www.uclan.ac.uk/> erişim tarihi: 02.11.2015).

Lennon ve Foley’nin (2000: 155) hüzün turizmini, anma, eğlence ve eğitim gibi amaçlarla 20. yüzyıldaki, ölüm, felaket ve trajedi ile bağlantılı bir yerin ziyaret edilmesi olarak tanımlaması, kavram üzerindeki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Tanımın 20. yüzyıla sınırlandırılmasının iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi geçmiş olayların yani 20. yüzyıldan önceki olayların, hafızalarda canlı olmaması ve bundan dolayı gelecekte ilgi çekmeyeceğine olan inançtır. İkinci olarak ise erken tarihte meydana gelen olayların modernizmin ve sonuçlarına yönelik kuşku ve şüphelerin anlaşılmasına ya da mevcut sorunların anlaşılmasına katkı sağlamayacağına yönelik tartışmalardır. Dann ve Seaton (2001: 24), insanlığa karşı işlenen suçlara, ölüm sahneleri, şiddet eylemleri ve ölümlerle

ilgili yerlerin ve olayların 20.yüzyıla ait olup olmaması gibi kısıtlayıcı bir bakış açısına karşı çıkmıştır. Ashworth (2002: 191), bu fikre karşı gelmiş ve böyle bir kısıtlamanın bir çok önemli hüzün turizmi çekiciliğini ya da destinasyonunu tanım dışında bırakacağını savunmuştur. Bu düşünceye, Seaton'un (1999: 130) 1962 tarihli ve İskoçya Glencoe'deki cinayetlerin yaşandığı alan ile 1815 Waterloo Savaşı'nın geçtiği alanı önemli hüzün turizmi destinasyonları olarak sınıflandırması dayanak sağlamıştır. Araştırmacılar, 20. yüzyılda geçmese dahi ilgili olayların yaşandığı yerlere yönelik ziyaretlerin hüzün turizmi tanımına dahil edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (Preece ve Price, 2005: 191-192; Smith ve Croy, 2005: 199-200).

Hüzün turizmi ile ilgi olarak kullanılan tüm terimlerin ya da belirtilen tüm turizm çeşitlerinin, yani bir şekil ya da formun diğeri ile olan birleşimini göstermektedir. Destinasyon, çekicilik ya da deneyimin ölüm, felaket ya da çile ile birleşimine işaret etmektedir. Sonuç olarak hüzün turizmi tanımlamaları turizm ve ölüm arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır (Sharpley, 2009: 10).

1.2 Hüzün Turizmi Çerçevesi

Hüzün turizmi çalışmalarında temel motivasyon, insanları ölüm ve felaketlerin yaşandığı alanlara çeken nedenleri anlama arzudur. Yapılan çalışmalarda, araştırmacıların kavramı tanımlama ve sınıflandırma çabaları, bu arzuyu yansıtmaktadır (Bowman ve Pezzullo, 2010: 189). Hüzün turizmi deneyiminin tüketimi, kişinin ölüme yüklediği anlam ve gösterdiği ilginin yoğunluğuna göre değişebilmektedir. Aynı zamanda birçok formu mevcut olan hüzün turizmi çekicilikleri de tartışılan bir konudur (Sharpley, 2009: 20). Bir başka deyişle, çeşitlilik, amaç ve tasarım bakımından hüzün turizmi çekicilikleri, karmaşık ve çok yönlü bir yapı göstermektedir. Turizm araştırmalarında başvurulan ve evrensel bir terim olan hüzün kavramı, hüzün turizmi ürününü, çok yönlülüğünden dolayı, kolayca yansıtamamaktadır. Bu nedenle, araştırmacılar tarafından, hüzün turizmi ürünün belirlenebilir algı, özellik ve boyutları üzerinden çeşitli renk tonları (koyudan açığa doğru) öne sürülmüştür (Stone, 2006: 150).

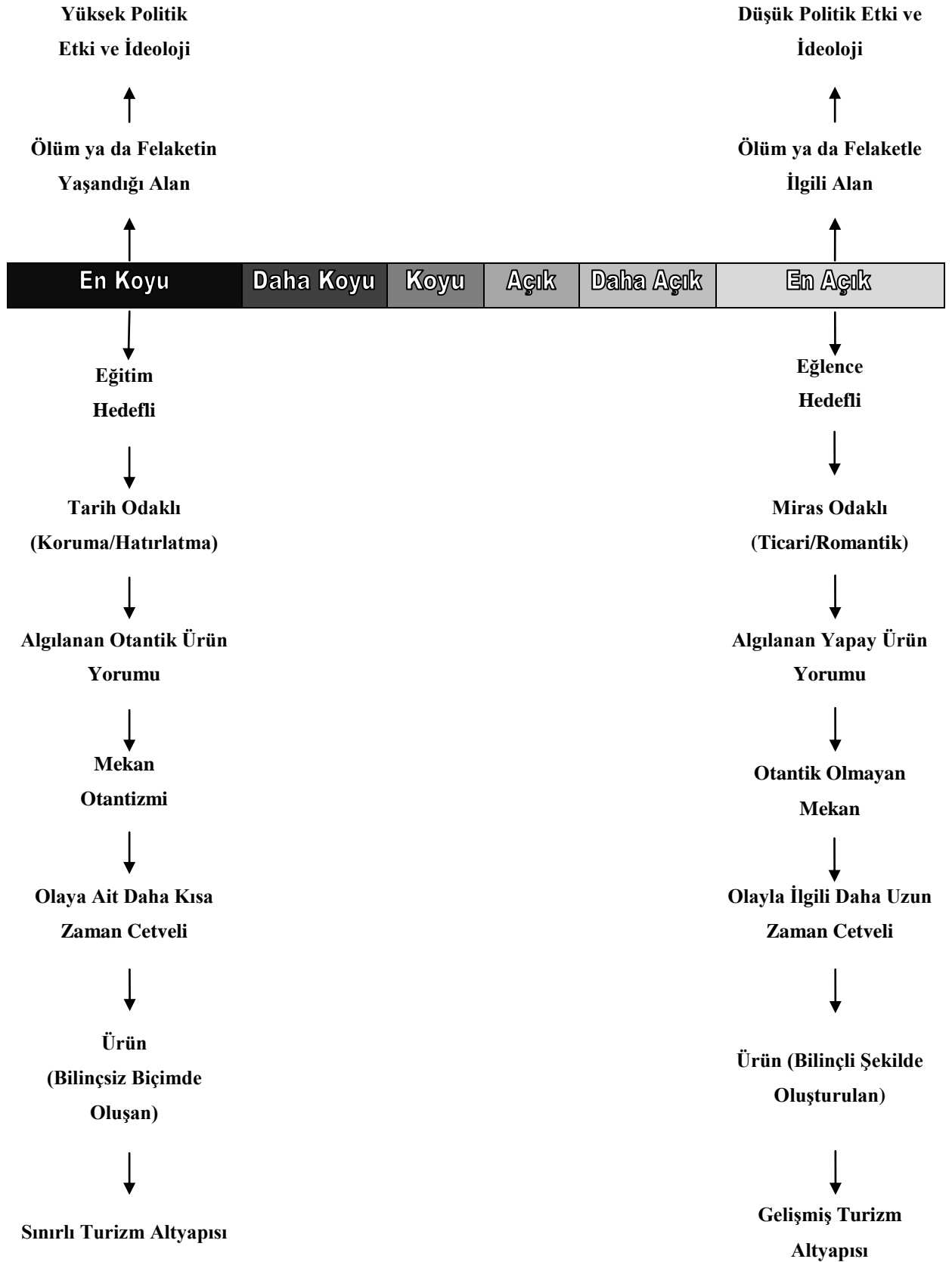
Miles (2002: 1175), Polonya'da bulunan Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı ile Amerika'da yer alan US Holocaust Memorial Müzesi'ni karşılaştırmış ve benzer temalara sahip olan iki destinasyon arasında hüzün turizmi çekicilikleri farklılıklarına dikkat çekmiştir. Özellikle doğrudan ölüm ve felaketlerin yaşandığı bir yer (Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı) ile ölümle alakalı bir yer (US Holocaust Memorial Müzesi) örneğinde önemli farklılıklar olduğunun altını çizmiştir (Niemelä, 2010: 12). Yazar, ölümle ve felaket ile alakalı

yerler için koyu (dark); doğrudan ölümlerin ve felaketlerin yaşandığı yerler için ise daha koyu (darker) terimlerini kullanmıştır. Koyu (dark) alanların hüzün turizmi tarafından şekillendirildiği, daha koyu (darker) alanlara yapılan hac ziyareti, gezinti ve yolculukların ise empatik seyahat seviyeleri olduğu kabul edilmektedir (Miles, 2002: 1175). Ayrıca daha koyu (darker) alanların otantik özelliğine vurgu yapılarak, doğrudan ölüm ve felaketlerin yaşandığı noktalarda veya çok yakınında yer aldıkları, temel amacın ziyaretçi çekmek olmadığı ve bu noktaların bilinçli olmayan bir şekilde yaratıldığı belirtilmektedir. Daha koyu (darker) çekiciliklerin otantik özelliğe sahip olduğu, tarih merkezli oldukları ve tanıtımında hatırasal, eğitimsel ve korumacı bir bakış açısına yer verildiği görülmektedir (Niemelä, 2010: 12).

Strange ve Kempa (2003: 386), tasarım ve yorum açısından Amerika’da bulunan, 1861-1983 yılları arasında cezaevi olarak kullanılan Alcatraz Adası’nı ile Güney Afrika Cumhuriyeti’nin başkenti Cape Town’da bulunan, cezaevi olarak kullanılan ve 1997 yılında müzeye çevrilen Robben Adası’nı karşılaştırmıştır. Alcatraz’da adli hükümlüler yatmış olup, adanın şöhrete kavuşmasında “Birdman of Alcatraz (Alcatraz Kuşçusu)” filmi önemli bir rol oynamıştır. Robben Adası’nda ise politik hükümlüler kalmış ve ününü Nelson Mandela’dan almıştır. Mandela, Güney Afrika Cumhuriyeti tarihinde özgürlüğün sembolü olmuştur. Robben Adası politik ve kültürel yönleriyle gündeme gelmiş ve trajedik geçmişini yorumlamak isteyen kültürel miras yöneticilerini derinden etkilemiştir. Alcatraz Adası ise ticari ve eğlence yönüyle ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenle Alcatraz Adası hüzün turizminin daha açık ucunda, Robben Adası ise daha koyu ucunda bulunmaktadır (Sharpley, 2009: 20).

Stone (2006: 151), Miles’in (2002: 1175) hüzün turizmi için kullandığı koyu (dark), daha koyu (darker) terimlerinden esinlenerek, hüzün turizminin en açık uçtan en koyu uca doğru farklı gölgelerini gösteren paradigmayı ortaya koymuştur (Şekil 1.1.).

Stone’un (2006: 151) geliştirmiş olduğu çerçeve, yerleşim, amaçlar (eğlence, eğitim), otantizm algısı gibi konularda kıyaslama yapmaya imkan verirken bir yandan da en koyudan en açığa doğru ya da en karanlıktan en aydınlığa doğru bir skala üzerinde hüzün turizmi destinasyonunu konumlandırmak için önemli bir temel sağlamaktadır (Sharpley, 2009: 21). Bittner (2011: 150), Miles’in (2002: 1175) Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı, Polonya ile US Holocaust Memorial Müzesi, Amerika karşılaştırmasına atıfta bulunarak benzer temalı iki müzenin bir birinden farklı algılanmasının, ölüm temalı çekiciliklerin turist deneyimi yoğunluklarına göre değişik seviyelerde olmasından kaynaklandığını belirtmiştir.

Şekil 1.1 Stone'un Geliştirdiği Hüzün Turizm Çerçevesi

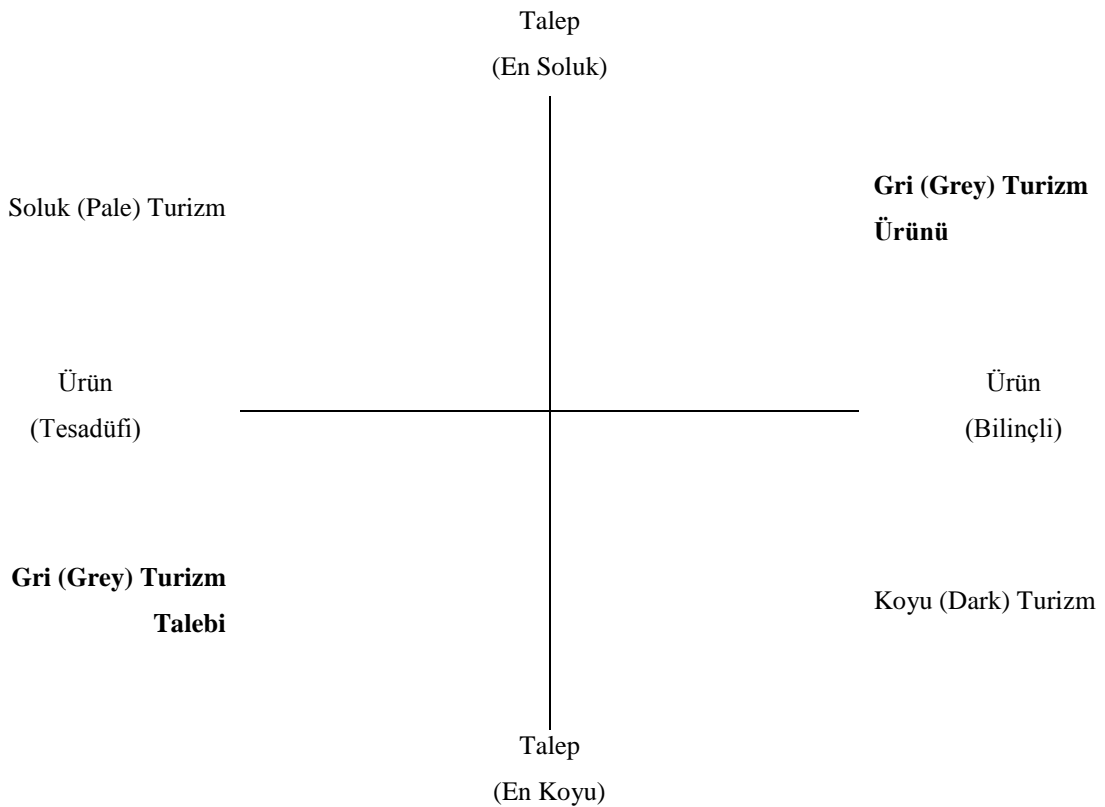
Kaynak: Stone, 2006: 151

Bu durumu, Stone'un (2006: 151) geliştirmiş olduğu çerçeveden yararlanarak Tablo 1.1 vasıtasıyla açıklamıştır.

Tablo 1.1 Turist Deneyiminin Yoğunluğu

	Doğrudan lm ve felaketin yaşandığı yer	ölüm ve felaket ile ilgili yer
	Turist Deneyiminin Yoğunluğu	
Ölçüt	En koyu	En açık
Hedef	Eğitim	Eğlence
Amaç	Anma	Kültür Mirası
Yaklaşım	Hatıra	Ticari
Gerçeklik	Gerçek	yk
Geçen Zaman	Kısa	Uzun
Turizm Altyapısı	Az	Fazla

Kaynak: Bittner, 2011: 150.

şekil 1.2 Gri Turizmin Gölgeleri

Kaynak: Sharpley, 2005: 225

Sharpley (2005: 221), geliştirdiği modelde ise, hüzün turizmi tüketicileri ve arzı ile ilgili farklılaşan amaç yoğunluğu temel alınarak, hüzün turizminin farklı tonları (gölgeleri)

belirlenmiştir. Tonlama, turist açısından ölümün çekiciliği veya ilginin derecesi ile ilgi ya da çekicilikten faydalanmak için etkinlik veya serginin ne ölçüde geliştirildiğine bağlıdır. Buna göre farklı hüzün turizmi alanları ya da deneyimleri soluk veya koyu olarak renklendirilmektedir. Bir başka deyişle koyu turizm, ölümün veya felaketin çekiciliğinin bilinçli olarak deneyim ya da ürün olarak sunulduğu yerlerde gerçekleşmektedir. Sharpley (2005: 221), bu durumu, 11 Eylül saldırılarında kaçırılan uçaklardan biri olan, Birleşik Devletler Havayollarının 93 numaralı uçağının, Pensilvanya'daki çarpma alanına kişi başı 65 dolardan yapılan "Flight 93" adlı turu örnek vererek açıklamıştır (Stone, 2006: 152). Sharpley'nin (2005: 225) geliştirdiği model Şekil 2.2'de gösterilmiştir.

Soluk (Pale) Turizm: turistik çekicilik olarak tasarlanmamış alan ziyaret edildiğinde ölüme karşı gösterilen minimal ya da kısıtlı ilgiyi temsil etmektedir.

Gri (Grey) Turizm Talebi: hüzün turizmi alanını bilinçli olmayan bir şekilde ziyaret eden, ölüm duygusuyla karşılaşma arzusuyla güdülenen turisti temsil etmektedir.

Gri (Grey) Turizm Arzı: tamamen olmasa da kısmen ölümlle karşılaşma duygusu baskın olan turistleri çeken, ölümün çekiciliğinden faydalanmak amacıyla bilinçli bir şekilde tasarlanan alanları temsil etmektedir.

Koyu (Dark) Turizm: doğrudan ölüm veya acının etkisi kullanılarak, bilinçli olarak tasarlanmış çekiciliklerle ölüme karşı olan ilginin tatmin edilmesini ifade etmektedir (Stone, 2010: 46).

Dunkley (2007: 72) hüzün turizmi destinasyonlarına yönelik ziyaretlere yönelik farklı ilgi alanlarını ve sebeplerini anlayabilmek için bir çerçeve geliştirmiştir (Şekil 1.3).

Şekil 1.3 Dunkley'nin Farklı İlgi Alanları ve Sebepler Çerçevesi

Kaynak: Dunkley, 2007: 72

Dunkley'in (2007: 72) geliştirdiği çerçeve, şu unsurları kapsamaktadır (Dale ve Robinson, 2011: 207):

- Muhtemel manevi ve geçmişe yönelik konu veya kişileri anmak için kabir ve mezarlık gibi alanların ziyaret edilmesi,
- Pamplona'da (İspanya) heyecan ve risk aramak için boğaların önünde koşmak gibi çekiciliklerin aranması,
- Suç, cinayet ya da felaket gibi yaşanmiş olayların doğrulanması ve onaylanması,
- Kişi ya da mekanın varlığının gerçekliğini kabul etme ihtiyacı ve otantizm,
- Keşfetme ve içsel öğrenme arzusu,
- Anahtar olayları ölümsüzleştirmek için ikonik alanları ziyaret etmek (John Lennon'ın Dakota'da yaşadığı ve suikaste uğradığı apartman; Berlin'deki Charlie kontrol noktası),
- Ünlü bir şehirde yer alan çekiciliği ziyaret etmenin uygunluğu veya kolaylığı (Roma-Kolezyum),
- Dini amaçlarla hacca gitmek (Mekke) ya da felaket alanlarını ziyaret etmek (Grand Zero),
- Yapılan ziyaretlerde empati kurmak ve hatırlamak (şehitlikler; Manchester United takımının 1958'de Münih yakınlarında geçirdiği uçak kazasını sembolize eden Old Trafford'taki saat kulesi).

Brian vd. (2011: 821) hüzün turizmiyle ilgili olarak üç yaklaşımdan bahsetmektedir. Bunlardan birincisi arz yaklaşımıdır. Lennon ve Foley'nin (2000: 155) hüzün turizmini ölüm, felaket ve yıkımla ilgili alanlara yapılan ziyaretler olarak algılamasıyla ve benzer biçimde Stone'un (2006: 146) hüzün turizmini ölüm ve acı ile ilgili yerlere yapılan seyahatler olarak tanımlamasıyla, hüzün turizmi destinasyonları ön plana çıkmıştır. Bireylerin bu tür yerleri ziyaret etmelerinin başlıca nedeninin sunulan tema olduğu vurgulanmıştır. Bu bakış açısı, en koyu uçtan en açık uca, farklı yoğunluklarda sıralanan ölümle ilgili destinasyonları keşfetmeye yönelik eklektik çalışmalara öncülük etmiştir. Bu çalışmalarda, eğlence amaçlı, ticarileştirilmiş Drakula turizmiyle Romanya gibi destinasyonlar en açık uçta (lightest); Kamboçya ölüm tarlaları gibi yüksek politik ve ideolojik etki altındaki destinasyonlar ise en koyu uçta (darkest) tasvir edilmişlerdir. Arz yaklaşımında, bireylerin deneyimleri, içsel motivasyonları göz ardı edilmiştir. İkinci yaklaşım, talep yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, hüzün turizmi ziyaretçilerin motivasyonları açısından ele alınmaktadır. Örneğin Seaton (1996: 240) hüzün turizmini kısmen ya da tamamen gerçek ya da sembolik olarak ölümle karşılaşma arzusuyla güdülenmiş bir seyahat türü olarak tanımlamıştır. Bu tanıma iki faktörü de

ekleyerek kapsamını genişletmiştir. Bunlardan birincisi hüzün turizminin davranışsal olduğudur. Bu faktör, destinasyonların hüzün turizmi yönünden özellikleri göz önüne alınarak sınıflandırılmasından ziyade, ziyaretçi motivasyonlarına bağlı olarak kategorize edilmesi gerektiğini yansıtmaktadır. Seaton (1996: 240) bu açıdan Lennon ve Foley'in (2000: 155) aksine ölüm ve felaket turizminde bireylerin motivasyonlarının önemli bir rol oynadığını öne sürmektedir (Yuill, 2003: 11). İkinci faktör ise hüzün turizminin tek bir motivasyonu veya diğer motivasyonları içerebilen, kişi merkezli ya da genel ölüm ilgisinin söz konusu olabildiği geniş kapsamlı bir kavram olduğu düşüncesidir. Talep yaklaşımı da, bireylerin ölüm ve yıkım ile ilgili destinasyonlara yönelik ilgisini, sahip oldukları motivasyonların derecelerine göre yorumlamaktadır. Bu yaklaşımı destekler şekilde Auschwitz-Birkenau gibi toplama kamplarını ziyaret eden turistlerin tam anlamıyla hüzün turizmi katılımcısı (dark turist) oldukları görülmüştür. Ancak talep yaklaşımında, ölüme ilgi duymayan ziyaretçilerin de olabileceği hususu ihmal edilmiştir. Örneğin Slade (2003: 779), Gelibolu'yu ziyaret eden Avustralyalı ve Yeni Zelandalı'ların büyük ölçüde kültürel miras deneyimi yaşamak istediklerini ve doğrudan ölüm olgusuyla ilgilenmediklerini belirlemiştir. Üçüncü yaklaşım ise birleştirilmiş arz-talep yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda hüzün turizminin kapsamı daraltılmaya çalışılarak, hem arzın hem de talebin doğasına odaklanması gerektiği savunulmuştur. Bu yaklaşıma, hüzün turizmi çekicilikleri ve deneyimi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan ve hüzün turizminin dört gölgesini yansıtan Sharpley'nin (2005: 225) modeli örnek olarak verilebilir (Biran vd., 2011: 821-822).

1.2.1 Hüzün Turizmi ve Bileşenleriyle Alakalı Tipoloji ve Sınıflandırmalar

Hüzün turizmi tartışmalarının merkezinde bu alanla ilgili kavramların tanımlanması bulunmaktadır. Hüzün turizminin diğer turizm alanları ile bağlantısı, kavramsallaştırılması ve modellenmesi araştırmacılar açısından önemli konulardır. Kavram ve modeller herhangi bir akademik alanda yaşanan gelişimin sembolü olarak görülmekte, bununla beraber bilgiyi yönetilebilir ve geliştirilebilir hale getiren önemli faktörler oldukları varsayılmaktadır. Ayrıca sosyal bilimlerde fikir, kavram ve kategoriler arasındaki ortak yönler devamlı olarak test edilmekte ve yeni deneyim ve bilgilerin ışığında tekrar düzenlenmektedir (Dunkley vd., 2007: 56-57). Hüzün turizmi alanında yer alan konuların kavramsallaştırılması ve sınıflanmasına yönelik olarak beş temel girişim bulunmaktadır (Tablo 1.2):

Tablo 1.2 Temel Hüzün Turizmi Tipolojileri

Seaton'ın (1996) beş temel kategorisi	Dann'ın (1998) beş katlı modeli	Ashworth'ün (2004) altı kategorisi	Tarlow'un (2005) yedi kategorisi	Sharpley'nin (2005) gri turizm gölgeleri
1.Kamuya açık idamları görmek için yapılan seyahatler 2.Geçmişte bireysel ya da toplu ölümlerin gerçekleştiği yerlere yapılan seyahatler 3.Hapishane, zindan ya da ölümle ilgili anıtlara yapılan seyahatler 4.Oluşumuyla bağlantısı olmayan yerlerde sergilenen maddi kalıntı ve sembolleri görmek için yapılan seyahatler 5.Ölümün sahnelendiği ya da temsil edildiği yerlere yapılan seyahatler	1.Tehlikeli yerler 2.Korku evleri 3.Ölüm tarlaları 4.Azap turları 5.Konulu ölüm	1.Savaş turizmi 2.Savaş alanları turizmi 3.Felaket turizmi 4.Ölüm tarlaları turizmi 5.Tehlikeli (riskli) alanlar turizmi	1.Kendi çağımızı anlamak için bir gerekçe 2.Romantizm 3.Barbarlık 4.Ulusal kimliğin bir parçası 5.Çöküşün işareti 6.Mistik deneyim 7.Manevi deneyim	1.Soluk (pale) turizm 2. Gri turizm arzı 3.Gri turizm talebi 4. Kara turizm

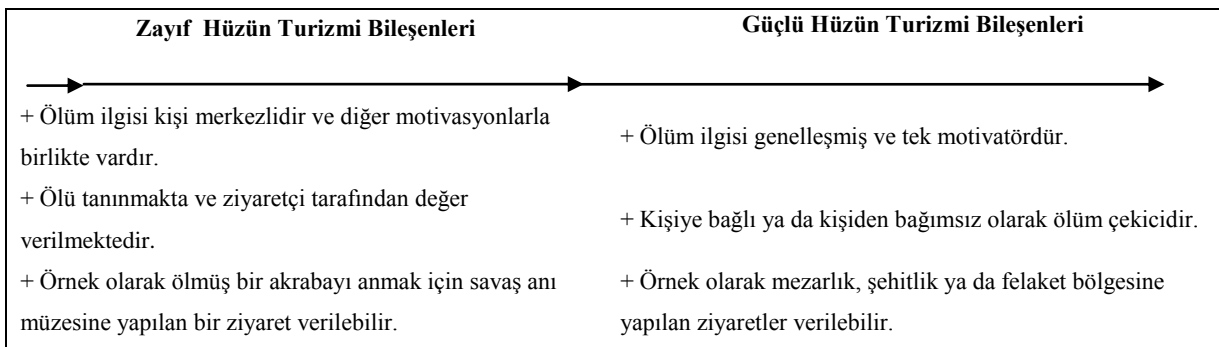
Kaynak: Dunkley, 2007: 23

Tunbridge ve Ashworth (1996: 94) miras uyumsuzluğu üzerine yaptığı çalışmalarında vahşetten turistik bir çekicilik olarak bahsetmişlerdir. Vahşetin turistik bir çekicilik olarak kullanılabilmesi için 6 özellik sıralamışlardır. Bunlar (Yuill, 2003: 12; Kaya, 2006: 49);

1. Vahşetin doğası eşsiz ve sıra dışı olmalıdır.
2. Kurban/larında masum, savunmasız ve suça ortaklık etmemiş nitelikler bulunmalıdır.
3. Kurban sayısı önemlidir, çünkü insanlar küçük gruplara yönelik vahşete karşı sempati geliştirme konusunda zorluk yaşarlar.
4. Failin doğası açık bir biçimde tanımlanabilmeli ve kurban/lardan ayırt edilebilmelidir.
5. Orijinal olay, görülebilir yüksek profile sahip olmalıdır.
6. Kalıntı, kanıt ve kayıtlar günümüze ulaşmış olmalıdır.

Seaton (1996: 240-242) hüzün turizminin beş farklı seyahat türünü içerdiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki kamuya açık idam ve infazların yapıldığı alanlara yapılan seyahatlerdir. Gladyatör dövüşlerinin, Roma dönemi Hıristiyan şehitlere ait sit alanlarının, politik idamların ve 1868 yılına kadar Britanya'da yasal olan kamuya açık idamların yapıldığı alanlara yönelik seyahatler bu grup içinde yer almaktadır. Bu örneklerin modern batı toplumunda yaşanan benzer örnekleri ise kaza yapmış bir uçağın enkazının bulunduğu alana,

bir geminin battığı yere, terör patlamasının yaşandığı yere insanların akın etmesi ya da kaza yapmış bir aracı yoldan geçen diğer sürücülerin arabalarını yavaşlatarak izlemesidir. İkinci sırada yer alan ve birey ya da kitle ölümlerinin gerçekleştiği yerlere yapılan seyahatler hüzün turizminin en yaygın şeklidir. Bu gruba Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı'na yapılan ziyaretler ve ABD Başkanı John F. Kennedy suikastının düzenlendiği Dallas'taki kitap deposuna yapılan seyahatler örnek olarak verilebilir. Üçüncü olarak, zindan ya da ölümle ilgili alanlara yapılan seyahatler yer almakta olup, mezarlık, katafalk, kripta (yer altı türbesi) veya savaş hatıraları ile ilgili anıtlara yapılan ziyaretler bu gruba örnek teşkil etmektedir. Ölümle ilgili olarak maddi kalıntı ve kanıtları görmek için yapılan seyahatler ise, doğrudan olayın yaşandığı yer yerine maddi kalıntı ve kanıtların sergilendiği sonradan yapılmış, müze gibi alanlara yapılan ziyaretleri kapsamaktadır. Katilin silahları, malzemeleri ya da kurbanın giysileri bu alanlarda teşhir edilmektedir. Devrim kahramanlarının kanlı ve kurşun delikleri bulunan kıyafetlerinin ve Batista rejimi sırasında işkencede kullanılan aletlerin sergilendiği Küba Devrim Müzesi ve politik bir çekicilik olarak Lenin'in mumyalanmış bedeninin sergilendiği Kremlin Sarayı bu gruba örnek olarak verilebilir. Son olarak ölümün sahnelendiği veya temsil edildiği yerlere yapılan seyahatler bulunmakta olup, bu tür seyahatlerin 20. yüzyıla kadar baskın teması Hz. İsa ve Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi olmuştur. 20. yüzyıldan sonra ise ibre daha çok seküler temalara kaymıştır. English Civil War gibi kendini belli bir savaşa adanmış topluluklar ön plana çıkmıştır (Seaton, 1996: 241-242). Ayrıca Seaton (1996: 240), ölüm ve felaket turizminde bireylerin motivasyonlarının oynadığı rolü kabul etmiş, bireylerin bu tür alanlara yönelik ilgisinin kişi ya da ölüm merkezli olabileceğini belirtmiştir. Seaton'ın zayıf ve güçlü hüzün turizmi bileşenleriyle ilgili çerçevesi Şekil 1.4.'te gösterilmiştir.

Şekil 1.4 Seaton'ın Hüzün Turizmi Perspektifi

Kaynak: Yuill, 2003: 11

Dann (1998: 3), hüzün turizmiyle ilgili olarak beş basamaklı bir model hazırlamıştır. Modelin birinci basamağında tehlikeli yerler yer almaktadır. Bu kategori geçmişte terör

olaylarının yaşandığı şehirler ile günümüzde tehlikeli kabul edilen destinasyonları içermektedir. İkinci sırada, korku evleri ve vahşetle sonlanmış olayların yaşandığı binalar bulunmaktadır. Bu binalar turizm endüstrisinde özelleştirilen, gösteri (ölüm zindanları) ya da konaklama (dark oteller) amaçlı olarak kullanılan yapılardır. Üçüncü sırada bulunan ölüm tarlaları, korku duyulan ya da kötü şöhretiyle anılan alanları içermektedir. Kanlı savaşların yaşandığı yerler ve toplu ölümlerin yaşandığı topraklar bu kategoriye örnektir. Azap turları, isminden de anlaşılacağı gibi bu tür hüznün çekiciliklerinin geniş gruplar tarafından ziyaret edildiği yerleri vurgulamaktadır. Kötü şöhretiyle ün yapmış, cinayetlerin işlenmiş olduğu yerlere yapılan turlar bu kategorinin alt gruplarını oluşturmaktadır. Son sırada ise ölüm temalı, ölüm ve yaşam etrafında yapılandırılan çeşitli koleksiyonlar yer almaktadır. Ölüm temasının işlendiği müzeler ve ölümle ilgili anıtlar bu kategoriye örnektir (Dann, 1998: 3).

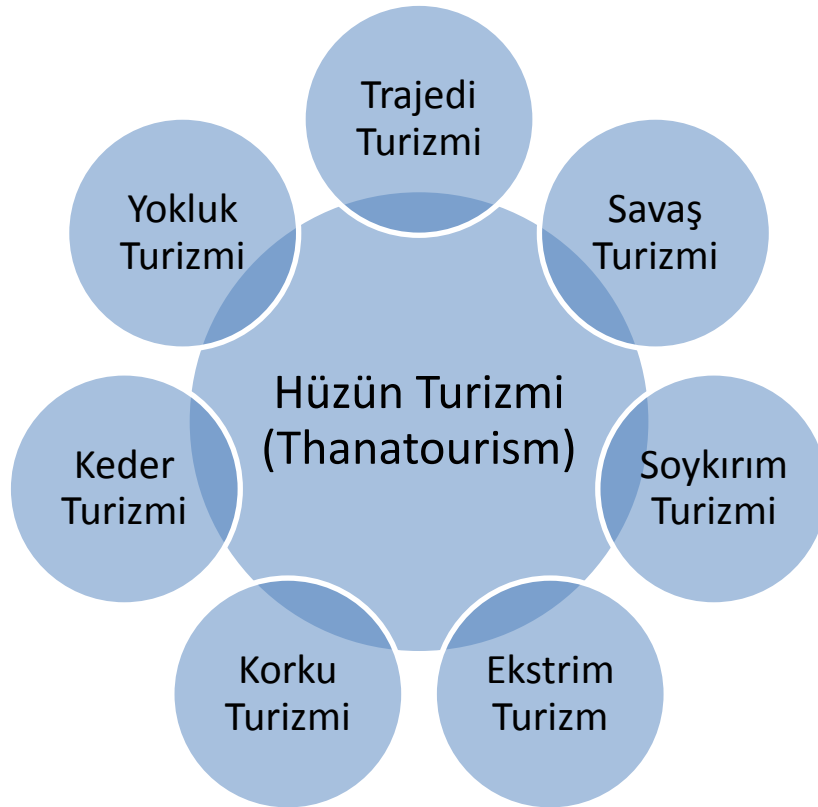
Tarlow (2005: 54), çalışmasında hüznün turizminin çok boyutlu özelliklere sahip olduğunu ileri sürmüştür. İlk olarak bu turizm çeşidinin çağımızı anlamada bir araç ya da gerekçe olduğunu savunmuştur. Burada kastedilen, trajik olayların yaşandığı yerlerin güncel politik durumları açıklayan bir araç olmasıdır. Bu alanlar, ziyaretçileri hatırlamaya zorlayan hac yerleri olarak görülmektedir. Katılımcılardan beklenenin sadece öğrenmek olmadığını; bu kişilerin aynı zamanda verilen mesajları gelecek nesillere aktarmaları gerektiğini; yarın alacağımız kararlar için geçmişteki derslerden faydalanmamız gerektiğini belirtmektedir. İkinci olarak, hüznün turizminin “romantizm” yönünü ele almış ve ziyaretçilerin kendilerini belli bir dava için savaşan savaşçılar olarak hayal edebilecekleri işkence yerlerinde veya savaş alanlarında bulunmak istediklerini vurgulamıştır. Buna örnek olarak, İkinci Dünya Savaşı’na katılanların ya da bu kişilerin çocuklarının Avrupa’daki savaş alanlarına yaptıkları ziyaretleri vermiştir. Üçüncü sırada yer alan barbarizm özelliği, bir suçun faillerine karşı hissedilen güçlü hislerden kaynaklanmaktadır. Hüznün turizminin bu yönü insanların birbirlerine karşı ne kadar zalim olabileceklerini göstermektedir. Ziyaretçiler çoğunlukla kurbanı merhamet göstermek yerine, failerden tiksiniyor. Barbarizme örnek olarak İspanya ve Portekiz’deki engizisyon merkezleri ya da Nazi toplama kampları verilebilir. Dördüncü olarak, Tarlow, hüznün turizmini ulusal kimliğin bir parçası olarak görmüştür. Bu turizm deneyiminin “çok acı çekmemize rağmen galip geldik” mesajı ürettiğini öne sürmüştür. Bu konuda “biz ve onlar” duygusunun hakim olduğu görülmektedir. Araştırmacı tarafından Massada’yı (Masada, İsrail’in güneyinde Necef Çölü’nde yer alır. Romalıların teslim olmak istemeyen Masada’daki 960 Yahudi toplu intihar etmiştir) ziyaret edenlerin, ayrılırlarken sadece Yahudi tarihini öğrenmekle kalmayıp; yurtsever duygulara kapılması ve iki bin yıllık işkenceye rağmen hayatta kalmanın gururunu yaşaması örnek olarak verilmiştir. Beşinci

sırada hüzün turizminin çöküşün simgesi olarak görülmesi bulunmaktadır. Çöküşün simgesi kavramı, diğer gruplarca egemen gruplara verilen zararı temsil etmektedir. Avrupa kıtası bu tür örneklerle doludur. Buna örnek olarak, Avrupa'nın gettolarında yoksulluk içinde yaşayan insanların aristokratlara ve burjuvaya yönelik şiddet eylemleri verilebilir. Altıncı sırada hüzün turizminden mistik bir deneyim olarak bahsedilmiştir. New York'taki Grand Zero alanını ziyaret edenler, terör saldırısında yıkılan eski Dünya Ticaret Merkezi Kuleleri'nin bulunduğu yerdeki büyük çukuru gördüklerinde hem dehşet hem de mistisizm hissine kapıldıklarından bahsetmişlerdir. Mistisizm çoğu zaman trajedi üzerine de doğabilir. Bu durum özellikle mekan ile ziyaretçi arasında bir bağın olduğu hallerde geçerlidir. Örneğin Batı Afrika'da kölelerin tutulduğu alanlara yönelik turlara katılan Avrupalıların, bu kölelerin soyundan gelen kişilere kıyasla daha az mistik duygular içerisinde buldukları görülmüştür. Tarlow, son olarak manevi deneyimden bahsetmiştir. Manevi deneyim mistik deneyime benzemesine rağmen, esasen bu iki husus birbirinden farklıdır. Mistik deneyim ziyaretçi ile acı çeken kişi arasındaki ilişkiye bağlı iken; manevi deneyim bundan daha kapsamlı bir durumdur. Manevi deneyim aynı din, ulus, etnik kökene sahip olanlar; bazı hallerde ise farklı grup veya ırklara mensup kişilere hitap etmektedir (Tarlow, 2005: 54).

Sharpley (2005: 225) gri (grey) turizmin gölgeleri modelinde, soluk (pale) turizmi açıklarken, bir turistik çekicilik olarak tasarlanmamış olan bu tür alanların, esasen ölüme karşı gösterilen minimal ya da kısıtlı ilgiden beslendiğini öne sürmüştür. Gri turizm talebinin, hüzün turizmi alanını bilinçli olmayan bir şekilde ziyaret eden, ölüm duygusuyla karşılaşma arzusuyla güdülenen turisti temsil ettiğini belirtmiştir. Gri turizm arzını, tamamen olmasa da kısmen ölümlerle karşılaşma duygusu baskın olan turistleri çeken, ölümün çekiciliğinden faydalanmak amacıyla bilinçli bir şekilde tasarlanan alanlar olarak açıklamıştır. Son olarak hüzün (black) turizmini, doğrudan ölüm veya acının etkisinde, bilinçli olarak tasarlanmış çekiciliklerle ölüme karşı olan ilginin tatmin edilmesi olarak öngörmüştür (Sharpley, 2005: 225-226; Sharpley, 2009: 20).

Dunkley (2007: 28) hüzün turizmi için "dark tourism" yerine "thanatourism" terimini kullanmış ve bunu odak alarak alternatif bir hüzün turizmi çerçevesi geliştirmiştir. Yaptığı sınıflamanın altında yatan nedenin "thanatourism" kavramının ölüm ve yıkımla ilgi alanların tüm müşterek özelliklerini karşılaması olarak açıklamıştır. Geliştirdiği çerçevede hem betimleyici hem de açıklayıcı bir yapı kullanmış ve modelini farklılaştırmaya açık olduğunu belirtmiştir. Dark turizm yerine thanaturizm ifadesini kullanmasını ise iki nedene bağlamıştır. Bunlardan birincisi thanaturizm ifadesinin dark turizmin aksine olumsuz çağrışımlar yapmamasıdır. İkincisi ise dark turizmin tarihi içeriği kısıtlaması ve Birinci Dünya Savaşı

şehitlikleri gibi temel alanları kapsam dışı bırakmasıdır. Çerçeveye göre hüzün turizmi (thanatourism) yedi kategoriden oluşmaktadır (Şekil 2.4.).

Şekil 1.5 Dunkley'nin Alternatif Hüzün Turizmi Çerçevesi

Kaynak: Dunkley, 2007: 28.

Dunkley, Westwood ve Morgan (2007: 57) hüzün turizmi kategorilerinden “korku turizmi”ni, cinayet, işkence ve yüz kızartıcı suçlarla ilgili yerlere yapılan ziyaretler olarak açıklamıştır. Örnek olarak Londra’yı ve bu şehirde organize edilen Madam Tussaud’un korku çemberi ve Londra Zindanı turlarını vermişlerdir. “Keder turizmi”, iki boyuttan oluşmaktadır ve ziyaretçiler için daha çok bireysel bir deneyim sunmaktadır. Bu boyutlardan ilki trajedi kurbanlarının gömülü olduğu ebedi istirahatgahlara yapılan ziyaretleri; diğeri ise ABD Başkanı John F. Kennedy’nin suikasta uğradığı Dallas’taki altıncı kat gibi ünlü siteleri ziyaret etmeyi ifade etmektedir. “Yokluk turizmi”, bireylerin Almanya Berlin Duvarı veya Kuzey İrlanda Belfast gibi, insanların zorluklarla, çoğu zaman ise ölümle mücadele ettiği yerlere yapılan ziyaretleri içermektedir. “Trajedi turizmi” doğal olarak, kazara, bilinçli veya önceden planlı olarak ortaya çıkan, küresel ya da yerel ölçekte bireysel ya da kitlesel etkisi olan kaza ve felaketleri içeren hüzün turizmi tipidir. Pompei, Katrina Kasırgası, Çernobil, Prenses Diana’nın kaza yaşadığı yol, New York Grand Zero gibi yerler önemli örnekleridir. “Savaş turizmi”, Britanya’daki İmparatorluk Savaş Müzesi (Imperial War Museum), Fransa’daki Anı

Müzesi (Museum of Remembrance), Waterloo savaş alanı gibi savaşın tüm yönlerini yansıtan yerlere yapılan ziyaretleri içermektedir. “Soykırım turizmi” insanların ya da bir ulusun bilinçli ve sistematik bir şekilde öldürüldüğü yerlerin teşhir edildiği alanlara yapılan ziyaretleri içermektedir. 1930 ve 1940 yılları arasında yapılan soykırımın faili konumundaki Naziler’e ait her türlü olaya, yapıya veya alana yönelik ziyaretler buna örnektir. Kamboçya’daki ölüm tarlaları, Auschwitz-Birkenau, Dachau, Buchenwald gibi Nazi toplama kampları, ABD’deki Soykırım Anma Müzesi ve Londra İmparatorluk Savaş Müzesi’nin içindeki İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar Sergisi somut örneklerdir. “Ekstrim turizm” ise canlı olaylarla veya ritüellerle bağlantılı bir türdür. Kamuya açık idamlar, Hz. İsa’nın çarmıha gerilişinin sahnelenmesi ekstrim turizm örnekleridir. Aynı şekilde tur firmalarınca Bali’de yerel toplulukların ölü yıkama ritüellerini izlemeye yönelik turlar da ekstrim turizme örnek olarak verilebilir. Tur firmaları bu şekilde turistlere özel ölü yıkama ritüeline katılma imkanı vermektedir (Dunkley vd., 2007: 60-62).

1.2.2 Stone’un Hüzün Turizmi Destinasyon Kaynakları Tipolojisi

Stone (2010: 54)hüzün turizm kaynaklarını dikkate alarak destinasyon kaynakları tipolojisini geliştirmiştir. Yazar kavramsal bir çerçeve oluşturmak için yedi kaynak önermiş ve bunların hüzün turizm ürünlerinin farklı parçaları olduğunu belirtmiştir. Destinasyonun en aydınlık ve en karanlık seviyelerini temsilen bu kaynaklar şu şekilde sıralanmaktadır: (Minić, 2012: 85):

1.2.2.1 Eğlence Fabrikaları

Gerçek ya da hikayeleştirilmiş ölümleri ve ölümle ilgili olayları ticari ahlak anlayışıyla sunan eğlence odaklı yerlerdir. Stone buna örnek olarak Romanya’da bulunan Drakula Parkı’nı göstermiştir. Bir Orta Çağ kulesi içerisinde yer alan bu alan, aristokrat vampir olarak betimlenen Drakula’nın mitolojik hikayesini sunmakta ve dark turizmin aydınlık kısmını temsil etmektedir (Niemelä, 2010: 10).

1.2.2.2 Sergiler

Sergilerde toplumsal hafıza oluşturma, eğitime ve mesaj verme özelliklerinin yanı sıra ölümle ilişkili ürünler sunulmaktadır. Sergiler genel olarak gerçek ölüm alanlarının uzağında yer almaktadırlar. Bu tür sergilerin insanlar üzerinde sözel anlatımdan daha fazla etki yaptığı görülmektedir. Sergilere yönelik artan etik tartışmalara örnek olarak çeşitli tekniklerle korunan insan vücutlarının sergilendiği Dünya Çapındaki Vücut Dünyası Sergisi örnek olarak verilebilir (Minić, 2012: 85).

1.2.2.3 Zindanlar

Zindanlar geçmişin adalet ve cezalandırma şartlarını günümüz tüketicisine sunan çekicilikleri ve yerleri ifade etmektedir. Bu ürün tipi, temel ticari odak olarak, özellikle eğitim ve eğlencenin bir birleşimi niteliğindedir. Yüksek derecede ticari anlayış ve turizm altyapısına sahiptir. Sonuç olarak zindanların, hüzün turizmi çerçevesi paradigmasının merkezinde yer aldığını; koyu ve açık elementlerin bir karışımı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Notthigham Adalet Galerileri'nin pazarlama sürecine bakıldığında, ilgili yapının tutuklamaların yapıldığı, cezaların verildiği ve idamların yapıldığı bir yer olmasına karşın "korkuyu hisset" sloganıyla "yılın aileyle ziyaret edilebilecek turizm çekiciliği" olarak ilan edildiği görülmektedir (Stone, 2010: 56).

1.2.2.4 Ebedi İstirahatgahlar

Ebedi istirahatgahlar kavramı, hüzün turizmi kapsamında potansiyel ürün olarak mezarlıkların ve kabirlerin kullanılmasıdır. Avrupa Önemli Mezarlıklar Birliği (Association of Significant Cemeteries in Europe-ASCE), mezarlıkların kültürel mirasın bütünleyici öğeleri olduğunu; mezarlık ya da kabirlerin tarihi ve sanatsal değerlerinin korunması gerektiğini belirtmektedir. Bu tür yerlerin çoğunluğunda romantik ve gotik mimari ürünü olan heykeller korunmakta, mozelyum, kabir ve mezar taşlarının bakımı yapılarak tanıtılmaktadırlar. Ayrıca bu tür mekanlar yerel ekolojik manzaranın korunmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin Paris'teki en büyük park konumunda olan Père-Lachaise Mezarlığı'nı yılda iki milyondan fazla kişi ziyaret etmekte; alan birincil fonksiyonunun ötesinde bir panteon bahçesi ya da açık hava müzesi şeklinde kullanılmaktadır (Stone, 2010: 59-60).

1.2.2.5 Türbeler

Dark türbeler genellikle ölüm alanına çok yakın yerlerde ve ölümü takiben kısa bir sürede inşa edilmektedirler. Çoğu türbe turizm amacıyla yapılmamıştır ve buldukları yerlerde turizm açısından sınırlı bir altyapıya sahiptirler. Bu yapılar ölen kişiye saygı ve anma amacıyla yapılmaktadırlar. Bu tür yerlerin tanıtımında medya çok önemli bir rol oynamaktadır. Stone buna örnek olarak 1997 yılında vefat eden Galler Prensesi Diana'ya ithafen, bu olaydan nispeten kısa bir süre sonra sökülerek yeniden inşa edilen Althorp House'daki mekanı göstermektedir (Niemelä, 2010: 14).

1.2.2.6 Anlaşmazlık (Çatışma) Alanları

Tarihi ve savaş temasıyla bağlantılı bu alanların hüzün turizmi kapmasına alınmaması gerektiğini belirten bazı araştırmacılar mevcuttur. Çatışma alanlarının arka planında genellikle güçlü politik ideolojiler olmasına rağmen eğitim ve anma alanları olarak değerlendirilmeleri de gerekmektedir. Savaş alanları ile ilgili hatıraların yaşatılmasının ötesinde romantik yönelimler de söz konusudur ve bundan dolayı anlaşmazlık (çatışma) alanları hüzün turizminin daha aydınlık ucunda bulunmaktadır (Minić, 2012: 86).

1.2.2.7 Soykırım Kampları

Soykırım kampları hüzün turizminin en karanlık yüzünü oluşturmaktadır. Bu alanlar hüzün turizmi teması olarak soykırım, zulüm ve felaketi temsil etmektedir. Soykırım kampları ölüm olaylarının geçtiği gerçek alanlarda bulunmaktadır ve büyük oranda politik ideolojilerle bağlantılıdır. Auschwitz-Birkanau Toplama Kampı evrensel olarak şeytani bir semboldür ve insanların çektikleri acılarla ilgili korkunç hikayeleri barındırmaktadır (Niemelä, 2010: 14).

1.3 Hüzün Turizminin Gelişimine Etki Eden Faktörler

Hüzün turizmi kavramı ilk defa 1990'lı yılların ortasında yabancı literatüre girmiş olup, konu ile ilgili önemli bir akademik ilgi mevcuttur. Yabancı literatürde konunun bu kadar öne çıkmasını akademisyenler postmodernizm ve medyaya bağlamaktadırlar. Türkiye'ye bakıldığında ise bu araştırma alanının henüz keşfedildiği ve hakkında çok sınırlı çalışma bulunduğu görülmektedir (Kaya, 2006: 50).

1.3.1 Postmodernizm

Hüzün turizmi, ilgili alan yazınında büyük ölçüde postmodernizm bağlamında ele alınmıştır. Günümüz toplumunda hüzün turizminin anlaşılabilmesi için postmodernizmin açıklanması gerekmektedir (Yuill, 2003: 15).

Modern kelimesi Latince "tam şimdi" manasına gelen "modo" sözcüğünden türetilmiştir. İlk olarak 5. yüzyılda, Hıristiyan Roma dönemi ve Pagan (çok Tanrıcı) dönemi birbirinden ayırt etme için "modernus" terimi kullanılmıştır. Zamanla bu terimin kullanımı değişmiş olsa da genellikle eski ile yeniye birbirinden ayırma amacıyla kullanımı baki kalmıştır (<http://www.acarindex.com> erişim tarihi: 12.08.2015). Postmodernizm kavramı ise İngilizce "sonra" anlamına gelen "post" ön eki ile "çağdaş" anlamına gelen İngilizce "modern" kelimesinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Türkçe'de "modern sonrası" ya da "modern ötesi" anlamlarıyla yaygın olarak kullanılmaktadır (Bayram, 2007: 37).

Avrupa'da 17. yüzyılda meydana gelen teknolojik birikim ve ekonomik büyüme toplumları etkileyerek, modernizm olarak nitelendirilen kurumsal ve kültürel değişim sürecini başlatmıştır. Olgunun dünya çapında etkileri ise yeni bir hayat tarzının gelişmesi ve sosyal örgütlenmenin artması şeklinde olmuştur. Modern olmak, düne ait olmayan ve eskisinden farklı yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak anlamına gelmektedir. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı'nda modernizm savunucularının bazı öngörülleri gerçekleştirmemiştir. Bu durum aydınları başka arayışlara itmiştir. Alternatif arayışları içerisinde modernitenin genel felsefesine ve bilimsel bilgi tekeline karşı çoğulculuğu, yerelliği ve özgürleşmeyi destekleyen postmodernizm akımı ortaya çıkmıştır. Genel hatlarıyla postmodernizm, modernizmin açmazlarına karşı bir çözüm yolu ve modernleşme ile bir hesaplaşma olarak görülmüştür. Postmodernist düşünürler, ileri batı toplumlarının şu an içerisinde buldukları aşamayı ve modern sonrası toplumu postmodernizm olarak adlandırmışlardır (Aslan ve Yılmaz, 2000: 93). Odabaşı (2004: 22), karşı modernlik olarak da nitelendirilen postmodernizmin başlıca söylemlerini şu şekilde sıralamıştır (Özçelik, 2012: 31):

- Genel geçerlik iddiası taşıyan önermeleri reddetmesi,
- Her alanda çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edilmesi,
- Farklılığın, çeşitliliğin vurgulanıp benimsenmesi,
- Gerçeklik ve doğruluk anlayışının sorgulanmasını başlatması,
- Mutlak değerler anlayışı yerine yoruma açık seçeneklerle karşı karşıya gelmekten çekinilmemesi, korkulmaması ve güvensizlik duyulmaması,
- Gerçeğin olabildiğince yorumlanması, belli bir zaman ve mekanın sözcüklerini kullanmak yerine, gerçekliğin kendi bütünlüğü ve bağımsızlığı içerisinde anlamaya çalışılması,
- İnsanları ruh ve beden olarak bölen anlayışlarla hesaplaşılması,
- Tek ve mutlak doğrunun egemenliğe karşı çıkmak olarak görülmesidir.

Lennon ve Foley'e göre (2000: 3) hüzün turizminin kimliği postmodernizmle vurgulanmaktadır. Postmodernizm, teknolojinin gelişmesiyle birlikte zaman ve mekan arasında yakınlaşma, modernliğe karşı duyulan endişe ve eğitime büyük önem atfedilmesi gibi özellikleri taşımaktadır. Modernizm çıkarımları Titanik'in batmasına engel olamazken; yine modernizm üretimi teknik icatlar Yahudi kamplarının oluşturulmasında kullanılmıştır. Postmodernizmde eğitimsel enstrümanlar farklı biçimlerde üretilmekte (örneğin müzeler) ve bu enstrümanlar ticari amaçlarla turizmin hizmetinde kullanılabilir. Geçmişte meydana gelen birçok savaş ve bunların yaşandığı savaş alanları bulunmaktadır. Bu olay ve alanların hüzün turizmi kapsamında değerlendirilebilmesi için eğitici olmaları, farklı şekilde

üretilmeleri ve ticari olarak kullanılmaları gerekmektedir. Aynı zamanda hüzün turizmi için zamansal mesafenin yakınlığı bir zorunluluk olarak görülmektedir. Olayların insan belleğinde canlı kalacak mesafede olması, modernizm ve modernizmin sonuçları açısından kuşku ve endişe verici olması gerekmektedir. Bu konudaki milat, Titanik gemisinin battığı 912 yılı olarak kabul edilmektedir. Çünkü kendi döneminin en sağlam ve en ileri düzeydeki teknolojik eseri olmuştur (Aliağaoğlu, 2008: 90).

Akademisyenler postmodernizmin turizm ürünleri üzerine önemli etkisi olduğunu ve de olacağını belirtmektedir. Toplumun, geleneksel kitle turizminden ve paket tatillerden uzaklaşarak oluşturduğu turizm biçimi, post-modern turizm olarak da nitelendirilmektedir. Postmodern turizmin özelliği, yeni bölge (destinasyon) ve tecrübe arayışı ile eko-turizmden miras turizmine kadar pek çok çeşitle kendi gösterebilmesidir (Kaya, 2006: 53).

1.3.2 Medya

Günümüzde medya kamu algısı üzerinde çok büyük etkiye sahiptir. Bireyler düzenli olarak hava durumunu, kendi yakın veya uzak çevrelerinde yaşanan gelişmeleri öğrenmek ve hatta eğlenmek için televizyon ya da radyoları kullanmaktadır. Nasıl giyineceklerinden kime oy vereceklerine kadar toplum, medyadaki bilgilere ve cevaplara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu etki hızla yayılırken, iletişim küresel bir araç haline gelmektedir (Yuill, 2003: 124).

Seaton (1996: 242), ölüm ve mekan arasında ilişki kurulmasının her zaman iletişime bağlı olduğunu belirtmiştir. Seaton'a göre yazılı ve görsel basının gelişmesiyle, yapımcı ve editörler çok sayıda yerleşimi keşfetmiş; cinayetlerin ya da şiddetli ölüm olaylarının çekiciliğinden etkilenmişlerdir. Geçmişte ve günümüzde yaşanan pek çok cinayet ya da felaket, mekanın temel kodları olarak değerlendirilmiştir. Örnek olarak Tay Bridge felaketinin, WhiteChapel cinayetlerinin, Boston'da maktullerin boğularak öldürüldükleri cinayetlerin ve Yorkshire tecavüzcüsünün medyada detaylarıyla ele alınması, medya ve hüzün turizmi ilişkisinin açık kanıtlarıdır.

Lennon ve Foley (2000: 3), küresel iletişim teknolojilerinin, hüzün turizmi çekiciliklerinin ve alanlarının öğrenilmesinde çok önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Bu duruma da 1963'te gerçekleşen John F. Kennedy suikastını vermiştir. Suikast haberleri küresel iletişim teknolojileri ile insanların evlerinin içine kadar girmiş, medya da işleniş şekliyle dönemin gündemini belirlemiştir.

Stone ve Sharpley (2008: 580), medyanın hüzün turizmi üzerindeki etkisi bakımından, televizyon haberlerinde, televizyon programlarında, sinemada, yazılı medyada ve hatta sanatsal üretimlerde ölüm temasının işlenmesini önemli ibareler olarak değerlendirmiştir.

Goldberg (1998: 48), medyanın başlangıcından beri ölüm ve şiddetle ilgili temaların işlendiğini, bu durumun hiçbir zaman kesintiye uğramadığını ve güncel olarak da aynı istikamette yayınlar yapıldığını savunmuştur. Fotoğrafların, televizyonda gösterilen imajların, video ve bilgisayar oyunlarının her geçen gün bu zincire yeni halkalar eklediğini iddia etmiştir. Che Guevara ya da Nicolai Ceaucescu'nun ölü bedenlerinin fotoğrafları, kameralar önünde kendini yakan Vietnamlı rahip, General Loan'ın Vietkong'lu bir şüpheliyi infaz etmesi, Somali sokaklarında sürüklenen bir Amerikalının cesedi ölümün açık kanıtları olarak gündemde yer almıştır.

Ölüm konusunun medyada işlenmesi ile ilgili istatistikler veren Durkin (2003: 43-44), Amerika'da büyük çoğunluğu birden fazla olmak üzere her evde en az bir televizyon seti olduğunu, televizyon programlarının yaklaşık üçte birinin bir şekilde ölüm konusunu işlediğini ve 16 yaşına gelen bir kişinin televizyonda ortalama 18.000 cinayet görüntüsü ya da haberi izlediğini belirtmiştir. Ayrıca ölüm teması sinemalarda dram türü filmlerin yanında komedi filmlerinde de işlenmiştir. Müzikal eserlerde ölüm temasına rastlanabildiği gibi ölüm yazılı basının da birincil konusu olmuştur. Medya aracılığıyla ölüm konusu her gün toplumun zihin yapısına kazınmaktadır.

1.4 Ölümün Ticarileştirilmesi ve Etik Konular

Turizm sektöründe çalışan profesyoneller, her seyahatin ya da her turizm ürününün her turistik tüketiciye hitap etmeyeceğini öngörmektedir. Dolayısıyla, seyahat ve turizm profesyonelleri belli müşterilere uyacak turizm ürünü yaratma çabasındadırlar. Yaratılan bu tür nişlerden biri de hüzün turizmi olarak adlandırılmaktadır. Fakat hüzün turizmi bir niş pazar değildir. Mesela Amerika'da New England ya da New Orleans'ı (Louisiana) ziyaret edenler için temel amaç mezar ziyaretlerdir. Bu tür turlar ise çoğunlukla cadılar bayramı (Halloween) gibi belli tatil günleriyle alakalıdır. Askeri tarihle ilgilenen kişiler başka bir niş olan dünyadaki savaş alanlarına yönelmektedirler (Tarlow, 2005: 57).

Ticari sektörde hüzün formlarına doğru bir yönelim gözlenmektedir. Ölümün metalaştırılması, sektörün lider operatörlerinin ilgisini çekmiştir. Bu tür girişimler belli bir temaya yönelik olarak deneyimler sunarken yaptıkları katkı azımsanmayacak düzeydedir. Merlin Entertainment gibi firmalar eğlenceye yönelik portföylerinde hüzün turizmi ürünlerini ön plana çıkarmıştır. Edinburgh, Londra ve York şehirlerinde bulunan zindanlar turistik ürünler olarak pazarlanmaktadır. Bu deneyimlerde, ziyaretçiler, bağlantılı odaların bulunduğu karanlık zindanlarda, kırbaç cezasına çarptırılan, asılan, infaz edilen ve vebalı insanların yaşadıklarına tanıklık etmektedir. Yaklaşım bakımından, çoğu hüzün turizmi ürünüde,

ölümün sunumu “Disneyleştirme” veya “McDonaldslaştırma” şeklinde gerçekleşmektedir. Disneyleştirme ya da McDonaldslaştırmadan kasıt, toplumun geniş bir kesiminin yüksek derecede ticarileştirdiği; rekreatif ve animatif bir faaliyet şeklinde uyarlanan deneyimlerdir (Dale ve Robinson, 2011: 208).

Stone (2009: 23), ölümün ticarileştirilmesi konusuna Mayıs 2008’de 25 milyonuncu ziyaretçisini ağırlayan Gunther von Hagens’in “Vücut Dünyaları (Body Worlds)” adlı sergisini örnek vermiştir. Vücut Dünyaları 1996 yılından beri tüm dünyada 47 şehirde sergilenen, donör vücutlarının anatomisinin gezici bir şov şeklinde teşhir edildiği sergidir. Sergilenen kadavra vücutları “plastinasyon” denilen özel bir yöntemle bozulmalara karşı korunmuştur. İnsanları bölen bu sergi deneyimi, ölüm sonrası vücudu kültürel bakış açısının ve çağdaş anlayışın içine sokmuştur. Ziyaretçilerde felsefi ve dini yansımaları uyararak ölüm kavramı hakkındaki anlayışı değiştirmiştir. Sağlık ve medikal sektörü profesyonellerinin uzmanlık alanı olan anatomi, kitlelere satılmış ve insanlar ölümü yakından gözlemleyebilme fırsatına sahip olmuşlardır. “Gerçek İnsan Vücutlarının Orijinal Sergisi” sloganıyla pazarlanan bu etkinlik, aynı zamanda ölümün ticari değerini de ortaya koymuştur.

Zerva (2013: 93), 1990’lı yıllardan itibaren yükseliş trendine geçen ve alternatif turizmin spesifik türleri olan hüznün turizmi, yoksulluk turizmi ve varoş turizmine dikkat çekmektedir. Bu tür turizm çeşitleri, yoksulluk, şiddet ve suça yol açan sosyal eşitsizlik ve politik meselelere ilginin artmasını; alternatif bakışı, mekansal açıdan varoş ya da informel alanları ifade etmektedir. Bu turizm türleri, turist deneyimi temelinde eşitsizliğin ticarileştirilmesi olarak lanse edilmektedir. Geleneksel kitle turizmi ve emniyetli destinasyonlar dışında, heyecan ve korku arayışı içerisinde bir takım risklere maruz kalma isteği, bazı bireyleri bu tür alternatif turizm arayışlarına yöneltmektedir.

Hüznün turizmi alanları ya da çekicilikleriyle ilgili önemli sorulardan biri de bu yer ve çekiciliklerin turistik tüketim için geliştirilip, tanıtılıp, sunulmasının etik olup olmadığıdır (Sharpley, 2009: 8). Hüznün turizminin ziyaretçiler açısından önemli bir turistik deneyim sunduğu kabul edilmekle beraber etik ikilemler ve kaygılar da artmaktadır. Trajik olayların pazarlanmasının ne ölçüde kabul edilebileceği ya da ölüm, felaket ve yıkımın metalaştırılmasının ahlaki boyutu sorgulanmaktadır. Ayrıca destinasyon imajını kimin kontrol edeceği, medya tarafından yaratılan turistik beklentilerin ne ölçüde gerçekçi bir şekilde karşılanabileceği ve yöneticilerin hüznün turizmi destinasyonlarının vermek istediği mesajı kitlelere etkili bir şekilde ulaştırıp ulaştıramayacağı açıklığa kavuşturulması gereken önemli noktalar (Kang vd., 2013: 257).

Dale ve Robinson (2011: 208), hüzün turizminin ölüm ve felaketlerle ilgili alanlarla ilişkisinden dolayı, konunun politik manipülasyona, bilgi dezenformasyonuna ve propagandaya açık olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Kozak ve Bahçe (2009: 153-154), hüzün turizminin ana temasının gerçek ya da türetilmiş ölüm olmasının, bazı sosyolojik ve politik problemlere yol açabileceğine dikkat çekmiştir. Örnek olarak 1915 olaylarından sorumlu tutulan kişilerin yargılanıp, beraat etmelerine rağmen, başta Fransa ve A.B.D. olmak üzere çeşitli ülkelerin doğruluğu üzerine tartışmalar olan Arnold Toynbee'nin Mavi Kitabı'na dayanılarak, 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirip yasa tasarıları çıkarmalarını vermiştir.

Garcia (2012: 16), İskoçya-Edinburg ve İspanya-Toledo'da hayalet turizmi kapsamında yaptığı çalışmada, her iki destinasyonda operasyonlar yürüten tur şirketlerinin müdürleriyle görüşmüştür. Araştırma katılımcıları, hüzün turizmi destinasyonlarıyla ilgili olarak yapılan anlatım ve tanıtımların doğruluğunun önemini vurgulamıştır. Katılımcılar, anlatımlarında tarih açısından kanıtlanmış olaylara yer verdiklerini; tarihle çelişen, müşteri memnuniyeti için türetilmiş ya da icat edilmiş hiçbir bilgiye yer vermediklerini; ne kadar korkunç olursa olsun insanları doğru şekilde bilgilendirerek etik kurallara uyduklarını belirtmişlerdir.

Sharpley (2009: 8), hüzün turizmi konusundaki etik tartışmalara "Ground Zero" örneğini vermiştir. 11 Eylül saldırılarının yaşandığı, günümüzde Ground Zero olarak adlandırılan, yıkılan ikiz kulelerin bulunduğu alana inşa edilmiş olan seyir platformlarında, sevdikleri kişileri kaybedenlerin matemleri esnasında, ilgisiz ya da meraklı gözlerle kendilerini takip eden insanlardan duydukları rahatsızlık nedeniyle önemli tartışmaların yaşandığını belirtmiştir.

Kelman ve Dodds (2009: 285), felaket turizminde turistlerin, etik açıdan hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğunu ifade etmiştir. Turistler felaket alanların, yeniden yapılandırılmaları esnasında ciddi bir maddi kaynak oluşturmakta; hizmet kanallarının geliştirilmesi ve günlük hayata geri dönülmesi konusunda da önemli bir rol oynamaktadırlar. Ayrıca turistlerin yaptıkları ödeme ve bağışlar felakete uğramış şehirlerin sıkıntılarını aşmalarında önemli bir etkidir. Ancak bazı felaketzedeler kendi ıstıraplarını yaşarken, etrafta eğlenen ve meraklı gözlerle kendilerini takip eden turistlerden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir.

1.5 Hüzün Turizmi ile İlgili Yazın Taraması

Alan yazınında, hüzün turizmi ile ilgili çalışmalar, yaklaşık olarak yirmi yıl öncesine yani 1990'lı yıllara dayanmaktadır (Hartmann, 2014: 66). Hüzün turizmi konusunda en çok kullanılan terim olan “dark tourism” ilk olarak Foley ve Lennon (1996: 198) tarafından kaleme alınan ve Uluslararası Miras Çalışmaları Dergisi'nde (International Journal of Heritage Studies) yayınlanan makale ile ortaya konmuştur (Minić, 2012: 84). Sonrasında ise dark tourism terimi, Lennon ve Foley (2000) tarafından yazılan ve hüzün turizmi konusunda en çok atıf yapılan kitaba (Dark Tourism: The Attraction of Death and Disaster) adını vermiştir. Fakat Lennon ve Foley'in öncesinde de turizm ve ölüm arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar yapılmıştır (Stone ve Sharpley, 2008: 576). Örneğin Chris Rojek (1993: 136) kitabında (Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel), ticari gelişim gösteren, toplu ölümlerin yaşandığı, ünlü kişilerin gömülü olduğu mezarlık ya da alanları kara noktalar (black spots) ve ölümcül çekicilikler (fatal attractions) olarak kavramsallaştırmıştır.

Seaton (1996: 234), hüzün turizmi için thanatourism terimini kullanmış; kavramın tarih içerisinde işlenişine, romantizmle ilişkisine, tanım ve sınıflandırmasına yer vermiştir. Tunbridge ve Ashworth (1996: 94) kitaplarında konuyu tutarsız miras (dissonant heritage) adı altında değerlendirmiş; Orta ve Doğu Avrupa'daki Nazi Toplama Kampları ile Güney Afrika ırkçılık dönemine ait yerleri incelemiştir. Warner (1999: 137), “Kuzey Kıbrıs: Turizm ve Tanınmamazlığın Meydan Okuması (Northern Cyprus: Tourism and The Challenge of Non-recognition)” adlı çalışmasında, klasik deniz-güneş-kum turizmi yerine Kuzey Kıbrıs'ta alternatif turizm türlerinin varlığını değerlendirmiş; aynı çalışma kapsamında hüzün turizmi başlığı altında çatışma turizmi (conflict tourism) terimini kullanmıştır. Bloom (2000: 32), ani ve şiddetli ölüm üzerine kurguladığı çalışmasında “morbid tourism” terimini kullanmış; Prenses Diana'nın ölümünü inceleyerek, büyüdüğü ve mezarının yer aldığı “Althorp House”un bir mezar mı yoksa bir turizm çekiciliği mi olduğunu sorgulamıştır. Bristow ve Bristow ve Newman (2004: 215), Westfield State Koleji'nin düzenlediği “Kuzeydoğu Rekreasyon Araştırmaları Sempozyumu'nda sundukları çalışmada fright tourism (korku turizmi) temasını, cadı mahkemeleriyle ünlü ABD Boston'a bağlı Salem Kasabası ve Romanya tarihinin üretimi olan Drakula örnekleriyle incelemiştir.

Seaton ve Lennon (2004: 63), 1996-2003 yılları arasında yapılan hüzün turizmi çalışmalarını alt gruplara ayırarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmada savaş alanları turizmi konusunda yapılan çalışmalara Lloyd (1998), Henderson (1997,2000), Smith (1996,1998), Seaton (2000) ve Iles'i (2003); soykırım turizmi çalışmalarına Lennon ve Foley (2000),

Tunbridge ve Ashworth'ü (1996); mezar ve esirlerin tutulduğu alanlarla ilgili çalışmalara Seaton'ı (2002); kölelik dönemi mirası çalışmalarına Dann ve Seaton'ı (2001); ünlü kişilerin ölüm alanları ile ilgili çalışmalara Alderman'ı (2002); ziyaretçi çekicilikleri olarak cezaevi ve sürgün kolonilerine Strange ve Kempa (2003) ve Ashworth'ü (2002) örnek olarak vermiştir.

Tablo 1.3 Hüzün Turizmi Alanları (Siteleri) ile İlgili Çalışmalar

Yayın Yılı	Yazar veya Yazar Grubu	Makalenin Başlığı	Yayımlandığı Dergi
2001	Graham M. S. Dann ve A. V. Seaton	Slavery, Contested Heritage and Thanatourism	International Journal of Hospitality & Tourism Administration
2003	Joachim Schlör	From Remnants to Realities: Is There Something beyond a "Jewish Disneyland" in Eastern Europe?	Journal of Modern Jewish Studies
2005	Isabel Wollaston	Negotiating the Marketplace: The Role(s) of Holocaust Museums Today	Journal of Modern Jewish Studies
2006	Dirk C. Gibson	The Relationship Between Serial Murder and the American Tourism Industry	Journal of Travel & Tourism Marketing
2007	Hamzah Muzaini, Peggy Teo ve Brenda S. A. Yeoh	Intimations of Postmodernity in Dark Tourism: The Fate of History at Fort Siloso, Singapore	Journal of Tourism and Cultural Change
2009	Rami K. Isacc	Alternative Tourism: Can the Segregation Wall in Bethlehem be a Tourist Attraction?	Tourism and Hospitality Planning & Development
2010	Britta Timm Knudsen	The Past as Staged-real Environment: Communism Revisited in the Crazy Guides Communism Tours, Krakow, Poland	Journal of Tourism and Cultural Change
2010	Chris Ryan , Gu Huimin ve Kaye Chon	Tourism to polluted lakes: Issues for Tourists and the Industry. An Empirical Analysis of Four Chinese Lakes	Journal of Sustainable Tourism
2011	Rami K. Isaac ve Darlene Hodge	An Exploratory Study: Justice Tourism in Controversial Areas. The Case of Palestine	Tourism Planning & Development
2011	Philip R. Stone	Dark Tourism and the Cadaveric Carnival: Mediating Life and Death Narratives at Gunther von Hagens' Body Worlds	Current Issues in Tourism
2012	Gila Oren ve Amir Shani	The Yad Vashem Holocaust Museum: Educational Dark Tourism in a Futuristic Form	Journal of Heritage Tourism
2013	Mona Friedricha ve Tony Johnston	Beauty versus Tragedy: Thanatourism and the Memorialisation of the 1994 Rwandan Genocide	Journal of Tourism and Cultural Change
2013	Konstantina Zerva	Crime and Tourism: Organizational Opportunities and Social Marketing in LA Gang Tours	Journal of Tourism and Cultural Change
2013	Stephen Small	Still Back of the Big House: Slave Cabins and Slavery in Southern Heritage Tourism	Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment
2014	Sangkyun Kim ve Gareth Butler	Local Community Perspectives towards Dark Tourism Development: The Case of Snowtown, South Australia	Journal of Tourism and Cultural Change

Kaynak: <http://explore.tandfonline.com> (erişim tarihi: 24.12.2014).

2005 yılından itibaren Philip Stone ve Richard Sharpley'in hüzün turizmi konusunda yaptığı çalışmalar ön plana çıkmıştır. 2012 yılında İngiltere'de Central Lancashire Üniversitesi'nde "Hüzün Turizmi Araştırmaları Enstitüsü" kurulmuş; yöneticiliğini Philip

Stone üstlenmiştir. Enstitü, hüzün turizmi konusunda etik temelde sistematik araştırmalar yapmayı hedeflemektedir (<http://www.uclan.ac.uk/> erişim tarihi:02.11.2015).

Hüzün turizmi uluslararası literatürde büyük bir ilgi görmüş; turizm ile ölüm, yıkım ve felaket arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma ortaya konulmuştur (Biranvd., 2011: 820). Bir yayın grubu olan Routledge, Taylor & Francis Group (2014), bünyesindeki dergilerde hüzün turizmi ile ilgili yayınlanan makaleleri sınıflama yoluna gitmiştir. Bu sınıflamaya göre ilk grubu hüzün turizmi alanlarına odaklanan çalışmalar oluşturmaktadır (Tablo 1.3.).

Tablo 1.4 Kültürel Perspektif Kapsamında Hüzün Turizmi Çalışmaları

Yayın Yılı	Yazar veya Yazar Grubu	Makalenin Başlığı	Yayımlandığı Dergi
2007	Edna Aizenberg	Argentine Space, Jewish Memory: Memorials to the Blown Apart and Disappeared in Buenos Aires	Mortality: Promoting the interdisciplinary study of death and dying
2007	Lindsey Michael Banco	Trafficking Trips: Drugs and the Anti-Tourist Novels of Hunter S. Thompson and Alex Garland	Studies in Travel Writing
2010	Karen Wilson Baptist	Diaspora: Death without a Landscape	Mortality: Promoting the interdisciplinary study of death and dying
2011	Maximiliano E.Korstanje	Detaching the Elementary Forms of Dark Tourism	Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research
2014	Dorina Maria Buda ve David Shim	Desiring the Dark: ‘A Taste for the Unusual’ in North Korean Tourism?	Current Issues in Tourism
2014	Beth A. Wiede Heidelberg	Managing Ghosts: Exploring Local Government Involvement in Dark Tourism	Journal of Heritage Tourism
2014	Philip Stone	Necromanticism: Travelling to Mmeet the Dead 1750–1860	Journal of Heritage Tourism

Kaynak: <http://explore.tandfonline.com> (erişim tarihi: 24.12.2014).

Yayınlanan makalelerden ikinci grubu hüzün turizmi ve kültür arasındaki bağı inceleyen çalışmalar oluşturmaktadır. Bu grupta hüzün turizmi, kültürel miras perspektifi ile irdelenmiştir. Bu grupta yer alan makaleler Tablo 1.4’de gösterilmiştir.

Üçüncü grup araştırmalar, doğa temelli ya da insan eliyle meydana gelen felaketleri konu edinmiştir. Çernobil faciası, Pompei volkanı, Japonya’da meydana gelen depremler,

Tsunami felaketi, Katrina kasırgası felaket turizmi şemsiyesi altında incelenmiştir. Felaket turizmiyle ilgili çalışmalar Tablo 1.5’te gösterilmiştir.

Tablo 1.5 Felaket Turizmi Çalışmaları

Yayın Yılı	Yazar veya Yazar Grubu	Makalenin Başlığı	Yayımlandığı Dergi
2006	Chris Ryan ve Rahul Kohli	The Buried village, New Zealand – An Example of Dark Tourism?	Asia Pacific Journal of Tourism Research
2008	Devon Robbie	Touring Katrina: Authentic Identities and Disaster Tourism in New Orleans	Journal of Heritage Tourism
2009	Phaedra C. Pezzullo	“This is the Only Tour that Sells”: Tourism, Disaster, and National Identity in New Orleans	Journal of Tourism and Cultural Change
2013	Ganna Yankovska ve Kevin Hannam	Dark and Toxic Tourism in the Chernobyl Exclusion Zone	Current Issues in Tourism
2013	Claire L. Kovacs	Pompeii and its Material Reproductions: The Rise of a Tourist Site in the Nineteenth Century	Journal of Tourism History
2014	Shintaro Kono ve Kimberly J. Shinew	Roles of Leisure in the Post-Disaster Psychological Recovery after the Great East Japan Earthquake and Tsunami	Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal
2014	Yong Tang	Travel Motivation, Destination Image and Visitor Satisfaction of International Tourists After the 2008 Wenchuan Earthquake: A Structural Modelling Approach	Asia Pacific Journal of Tourism Research
2014	Rami Khalil Isaac ve Erdiñ Çakmak	Understanding Visitor’s Motivation at Sites of Death and Disaster: The Case of Former Transit Camp Westerbork, the Netherlands	Current Issues in Tourism

Kaynak: <http://explore.tandfonline.com> (erişim tarihi: 24.12.2014).

Son grupta ise hüzün turizmi kapsamında savaş alanlarını ve tarihe damga vurmuş büyük savaşları inceleyen makaleler yer almaktadır. Savaş alanlarının turistik çekicilikler olarak pazarlanması, savaşların rekreasyonel, ticari ve milli benlik açılarından değerlendirilmesi, kültürel miras kapsamında ve eğitim amaçlı düzenlenen savaş alanları turları, savaş müzeleri, birinci ve ikinci dünya savaşları işlenen temalar olarak ön plana çıkmaktadır (Tablo 1.6.).

Tablo 1.6 Savaş Mirası Çalışmaları

Yayın Yılı	Yazar veya Yazar Grubu	Makalenin Başlığı	Yayımlandığı Dergi
1993	Tony Walter	War Graves Pilgrimage	Bereavement Care
2010	R. W. Braithwaite ve Neil Leiper	Contests on the River Kwai: How a Wartime Tragedy Became a Recreational, Commercial and Nationalistic Plaything?	Current Issues in Tourism
2010	James D. Bigley, Choong-Ki Lee, Jinhung Chon ve Yooshik Yoon	Motivations for War-related Tourism: A Case of DMZ Visitors in Korea	Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment
2010	J. J. Zhang	Of Kaoliang, Bullets and Knives: Local Entrepreneurs and the Battlefield Tourism Enterprise in Kinmen (Quemoy), Taiwan	Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment
2011	Peter Clarke ve Anne Eastgate	Cultural Capital, Life Course Perspectives and Western Front Battlefield Tours	Journal of Tourism and Cultural Change
2011	Caroline Winter	First World War Cemeteries: Insights from Visitor Books	Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment
2013	Mary E. Hancock	New Mission Paradigms and the Encounter with Islam: Fusing Voluntarism, Tourism and Evangelism in Short-term Missions in the USA	Culture and Religion: An Interdisciplinary Journal
2013	Peter Clarke ve Andrew McAuley	The Fromelles Interment 2010: Dominant Narrative and Reflexive Thanatourism	Current Issues in Tourism
2013	Josephine Gillespie	World Heritage Management: Boundary-making at Angkor Archaeological Park, Cambodia	Journal of Environmental Planning and Management
2014	Stephen Miles	Battlefield Sites as Dark Tourism Attractions: An Analysis of Experience	Journal of Heritage Tourism
2014	Lorraine Brown	Memorials to the Victims of Nazism: The Impact on Tourists in Berlin	Journal of Tourism and Cultural Change
2014	Rudi Hartmann	Dark Tourism, Thanatourism and Dissonance in Heritage Tourism Management: New Directions in Contemporary Tourism Research	Journal of Heritage Tourism
2014	Anna Irimiás	The Great War Heritage Site Management in Trentino, Northern Italy	Journal of Heritage Tourism
2014	Charlotte Darlington	DarkTourism: A School Visit to Flanders	Bereavement Care

Kaynak: <http://explore.tandfonline.com> (erişim tarihi: 24.12.2014).

Ulusal alan yazınına bakıldığında, hüzün turizmi ile ilgili çalışmaların son on yıllık süreç içerisinde ortaya çıktığı ve henüz sınırlı sayıda olduğu göze çarpmaktadır. Çalışmaların özellikle Türkiye tarihi açısından büyük önem taşıyan savaş alanlarına, özellikle Gelibolu

Yarımadası Tarihi Milli Parkı'na ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı'na odaklandıkları görülmektedir. Uluslararası alan yazınında en çok kullanılan şekliyle dark turizm ya da thanatturizm olarak geçen kavram, araştırmacılar tarafından Türkçeye “hüzün turizmi (Kurnaz vd., 2013: 57; Kılıç ve Akyurt, 2011: 209), “keder turizmi ve savaş alanları turizmi” (Aliğaoğlu, 2008: 88; Alaeddinoğlu ve Aliğaoğlu, 2007: 215; Atay ve Yeşildağ, 2010: 65), “savaş turizmi ve askeri turizm” (Doğaner, 2006: 1), “kara turizm ve terör turizmi” (Yıldız vd., 2015: 390) olarak çevrilmiştir. Ulusal alan yazınına ait çalışmalar Tablo 1.7’de gösterilmiştir:

Tablo 1.7 Hüzün Turizmiyle İlgili Ulusal Yayınlar

Yayın Yılı	Yazar veya Yazar Grubu	Makalenin Başlığı	Yayımlandığı Dergi
2006	Suna Doğaner	Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları	Türk Coğrafya Dergisi
2007	Faruk Alaeddinoğlu ve Alpaslan Aliğaoğlu	Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı	Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi
2008	Alpaslan Aliğaoğlu	Savaş Alanları Turizmi İçin Tipik Bir Yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı	Milli Folklor
2010	Lütfi Atay ve Barış Yeşildağ	Savaş Alanları ve Turizm	Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi
2011	Burhan Kılıç ve Hande Akyurt	Destinasyon İmajı Oluşturmada Hüzün Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı	Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
2011	Barış Yeşildağ ve Lütfi Atay	Savaş Alanları Turizmi: Gelibolu Yarımadası'na Gelen Ziyaretçilere Yönelik Bir Çalışma	Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
2011	Burhan Kılıç, Hande Akyurt Kurnaz ve Serhat Adem Sop	Çekici Faktörlerin Destinasyon Seçimine Etkisinin Belirlenmesi ve Hüzün Turizmi İlişkisi	12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı (30 Kasım-4 Aralık 2011, Akçakoca – Düzce)
2013	Hande Akyurt Kurnaz, Hüseyin Çeken ve Burhan Kılıç	Hüzün Turizmi Katılımcılarının Seyahat Motivasyonlarının Belirlenmesi	İşletme Araştırmaları Dergisi
2015	Zafer Yıldız, Savaş Yıldız ve Levent Aytemiz	Kara Turizm, Terör Turizmi ve Türkiye Potansiyeli	İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi

1.6 Önemli Hüzün Turizmi Destinasyonları

Günümüzde klasik deniz, güneş, kum içerikli tatiller popülerliğini sürdürürken bir yandan da kültür ve tarih temalı alternatif turizm çeşitlerine yönelik olarak ilgi giderek artmaktadır. Bu ilgi, çoğunlukla aşına olunmayan turistik destinasyon ve çekiciliklere karşı deneyimleme arzusunun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Hüzün turizmi de bu arzunun bir türevidir (Dale ve Robinson, 2011: 206). Ölüm, felaket ya da vahşetin turistik bir form olarak ortaya çıktığı hüzün turizmi, turistlere spritüal deneyim olanakları sunmaktadır. Gerçek ya da türetilmiş ölümle karşılaşma arzusu ile insanlar, bilinçli şekilde ve rekreasyonel programlarının bir parçası olarak dünya çapındaki destinasyonları ziyaret etmektedir (Stone, 2006: 145-146). Bu bölümde dünya ve Türkiye’de yer alan önemli hüzün turizmi destinasyonlarına örnekler verilmiştir.

1.6.1 Alcatraz Hapishanesi

Son yirmi yıl içerisinde, terk edilmiş meşhur hapishaneler müzelere ve turistik destinasyonlara çevrilmiştir (Strange ve Kempa, 2003: 388). Bu hapishaneler arasında en ünlülerinden birisi Alcatraz Hapishanesi’dir.

Alcatraz adası, ABD San Francisco Koyu’nda bulunmaktadır. Üzerinde yer alan yapı, San Francisco’yu korumak amacıyla bir askeri üs olarak 1850 yılında kullanılmaya başlanmıştır. 1933 yılına kadar ABD ordusunun hakimiyetinde olan ada, bir yıl sonra Alcatraz Hapishanesi’ne çevrilmiştir. Alcatraz, “pelikan” manasına gelmektedir. Adanın ismi 1775 yılında onu keşfeden İspanyol kaşif tarafından verilmiştir. Sebebi adada yaşayan kuşlardır. Hapishane, “kaya” takma adıyla da bilinmektedir. Amerikalı askerler büyük ölçüde kayadan oluşması nedeniyle bu lakabı uygun görmüştür. Aynı isimle, Alcatraz’la ilgili 1996 yılında bir film çekilmiştir. Alcatraz’ın kapasitesi 336 hücreden oluşmaktadır. Ancak hücreler hiçbir zaman tam olarak dolmamıştır. Hapishaneden tarihi boyunca 36 kişi kaçma girişiminde bulunmuştur. 23’ü yakalanmış, 6’sı öldürülmüş ve 2 tanesi boğulmuştur. 5 kişinin akıbeti ise belli değildir. Bu kişiler resmi kayıtlarda “kayıp veya boğulduğu tahmin edilenler” olarak geçmektedir. 29 yıl hizmet veren hapishane yüksek maliyetleri nedeniyle daha sonra kapatılmıştır. 1973 yılından itibaren turizme açılmış ve milyonlarca turist tarafından ziyaret edilir hale gelmiştir (<http://www.milliyet.com.tr/> erişim tarihi: 11.06.2015).

Hapishanede kalan bazı ünlü gangsterler Alcatraz’daki katı şartların tanınmasında ve “Hellcatraz” adıyla anılmasında etkili olmuştur. Ünlü Al Capone dışında, bazı gangsterler, kaçakçılar, kara para aklayıcıları, FBI şefi J. Edgar Hoover’ın federal ajanlarının yakaladıkları Doc Barker, Makineli Tüfek Kelly ve Ürpertici Alvin Carpis gibi mahkumlar da Alcatraz’da

kalmıştır. Halk düşmanı olarak yaftalanan bu kişiler, FBI'nın da katkısıyla kamusal figürlere dönüşmüşlerdir. Mistik havası ve ünlü mahkumlarıyla Alcatraz önemli bir turizm destinasyonu haline almıştır (Strange ve Kempa, 2003: 390).

Resim 1.1 Alcatraz'ın Ünlü Mahkumları

Kaynak: <http://www.alcatrazhistory.com/famous.htm> (erişim tarihi: 14.03.2016).

Resim 1.2 Alcatraz Hapishanesi

Kaynak: <http://www.alcatrazhistory.com/famous.htm> (erişim tarihi: 14.03.2016).

1.6.2 Robben Adası

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Cape Town şehri açıklarında yer alan Robben Adası yaklaşık olarak 5 kilometre kare yüzölçüme sahiptir. Ada tarihsel olarak hem Hollanda koloni döneminde hem de İngiliz sömürge döneminde hapisane, akıl hastanesi ve askeri üs olarak kullanılmıştır. Ada bir dönem cüzzam hastalarının izole edilmesi amacıyla kullanılmıştır. Adada yer alan mezarlıklar bunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bir kilise, bir okul, 19. yüzyıla tarihlenen bir deniz feneri, 2. Dünya Savaşı'ndan kaldığı tahmin edilen askeri araç-gereçler adada yer alan unsurlar arasındadır. Robben Adası, özellikle 17. yüzyıldan itibaren siyasi mahkûmların kapatıldığı bir hapisane olmuştur. Koşulların oldukça ağır olduğu söylenen hapisanede mahkûmların altı ayda bir mektup hakkı olduğu; ayda 2 kez 10 dakika sıcak su verildiği, kötü beslenme veya hastalıklar nedeniyle mahkûmların büyük bölümünün tahliye olamadığı anlatılmıştır. Kuşkusuz adanın en önemli mahkûmu, beyazların mutlak üstünlüğü anlayışına karşı çıkan ve bundan dolayı yaklaşık 20 yıl aynı hücrede hapis yatan Nelson Mandela'dır. Son siyasi mahkûmun 1991 yılında tahliye olduğu Ada, 1996 yılından bu yana açık hava müzesi olarak ziyaretçilere hizmet vermektedir. Robben Adası'nın bir diğer özelliği ise genellikle adada hapis yatmış eski mahkûmların rehberlik hizmeti vermiş olmasıdır (<http://www.gezialemi.com/> erişim tarihi: 03.15.2016).

Alcatraz'da olduğu gibi Robben Adası'nı da ünlü bir turistik ürün haline getiren, bu adada hapis yatan mahkûmlardır. Ancak Alcatraz'ın hükümlüleri adi suçlular iken, Robben Adası'nın hükümlüleri resmi olarak yaftalanan politik muhaliflerdir. Güney Afrika devleti, hükümlüleri, anarşist ve komünist doktrinlere bağlı çok tehlikeli teröristler olarak deklare etmiştir. Hükümlüleri, kendi toplumları içersinde etki gücü yüksek ve lider kişiliklerdir. 1964 yılında adaya gönderilen ilk politik liderler arasında Nelson Mandela, Ahmed Kathrada, Walter Sisulu ve Govan Mbeki bulunmaktadır. Politik liderleri toplumdan izole ederek, unutturmaya çalışan ayrımcı hükümetin planları başarılı olmamış, Robben Adası adeta politik bir üniversiteye dönüşerek, mahkûmların politik eğitimleri devam etmiş ve bunların etkisi kendi toplumlarını aşarak uluslararası kamuoyunun gündemine kadar ulaşmıştır. 1982 yılında, Nelson Mandela ve diğer Africa Ulusal Kongresi üyeleri, Robben Adası'ndan anakaradaki bir başka cezaevine transfer edilirken, Robben Adası özgürlük savaşçılarının sembolü haline gelmiş ve dünya çapında ün kazanmıştır (Strange ve Kempa, 2003: 390-391).

Resim 1.3 Robben Adası

Kaynak: <http://www.dailymail.co.uk/>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

1.6.3 Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı

Auschwitz gibi eski Nazi toplama kamplarının turistik çekicilikler olarak ortaya çıkması 20. yüzyılın son dönemlerine dayanmaktadır. Tarihin en kanlı, karanlık ve trajik yönünü temsil eden toplama kampları, İsrail, Alman, Avrupa ve Amerika menşeele Yahudiler için modern hac alanları şekline dönüşmüştür (Thurnell-Read, 2009: 26).

Polonya'da bulunan Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı, dünyada en kötü şöhrete sahip ziyaret alanlarından birisidir. Kamp, Nazilerin Yahudileri topluca öldürdükleri bir alandır. Kamp spesifik doğasının yanı sıra toplumsal hafıza oluşturma ve eğitim kaynağı olma özellikleriyle de ön plana çıkmaktadır (Brown, 2013: 274).

Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı 1941 yılında Naziler tarafından kurulmuş, zaman içerisinde genişletilerek bir nevi kampüs halini almıştır. Başta Yahudiler olmak üzere Çingeneler, homoseksüeller, sakatlar ve savaş esirlerinden oluşan yaklaşık bir milyon üç yüz bin kişi kampta öldürülmüştür. Adını, yakınında bulunan Oswiecim kasabasından almıştır. II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sı tarafından kurulan bu tür kamplarda, toplam 6 milyon kişinin öldürüldüğü tahmin edilmektedir (<http://www.azgezmis.com/>, erişim tarihi: 15.03.2016).

I. Dünya Savaşı sonunda yaşanan ekonomik bunalımın başlıca sorumlularından biri olarak gösterilen Yahudilerin yanı sıra, ari ırk yaratma hedefiyle birçok insan bu kampta toplu katliama maruz kalmıştır. Kampa getirilen esirler ağır işlerde çalıştırılmış, güçsüz hale gelenler ya devasa fırınlarda yakılmış ya da gaz odalarında zehirlenmişlerdir. Kamptan çok az sayıda mahkum kurtulmayı başarmıştır (<http://www.azgezmis.com/>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

Resim 1.4 Austchwitz-Birkenau Toplama Kampı

Kaynak: <http://hmd.org.uk/>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

1.6.4 Çernobil

26 Nisan 1986 tarihinde Çernobil Nükleer Santrali'nin 4 numaralı reaktörünün patlamasıyla bir nükleer kaza meydana gelmiştir. İddialara göre kaza, bir deneyi yürüten deneyimsiz personel ve düşük güvenlik sistemi nedeniyle olmuştur. Kazada patlamanın etkisi ile reaktörün çatısı havaya uçmuş, hemen ardından Ukrayna, Rusya, Belarus ve çoğu Avrupa ülkesinin üzerinde radyoaktif bulutlar oluşmuştur. Radyoaktif iyonların yayılması neticesinde oluşan çevresel zararın Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan nükleer bombalardan dört yüz kat daha fazla olduğu belirtilmektedir. Birkaç gün içerisinde binlerce insan, Çernobil etrafındaki radyasyondan etkilenen bölgelerden tahliye edilmiştir. Tahliye edilenlerin çoğu Çernobil'e yakın bir şehir olan Pripyat sakinleridir ve günümüzde Pripyat "hayalet şehir" olarak bilinmektedir. Sovyet hükümeti tarafından yanlış bilgilendirilen yerel halk, birkaç gün içerisinde evlerine dönebilecekleri söylene de, evlerine hiçbir zaman dönememişlerdir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı verilerine göre, radyasyonun yayıldığı bölgelerde yaşayan 600.000 insan kanser, kan kanseri, dolaşım bozuklukları ve diğer kronik hastalıklardan doğrudan etkilenmiştir (Yankovska ve Hannam, 2014: 1-2).

Son yıllarda Ukrayna-Kiev menşeli tur firmalarının patlama bölgesine yaptıkları turlar giderek artmıştır. Bölgeyi, yılda yaklaşık olarak 10.000 turistin ziyaret ettiği düşünülmektedir. Santralin yaklaşık elli kilometre kare yakınına kadar olan alanda radyasyon oranının güvenli seviyede olduğu ölçülmüştür. Bu duruma çevredeki yaban hayatı ve yetişen bitkiler de referans olarak gösterilmektedir. Yapılan ziyaretler çok sıkı kurallara ve izne tabii olarak gerçekleştirilmektedir. Ziyaretçiler bölgeye varana kadar çeşitli kontrol noktalarında gerekli belgeleri ibraz etmek zorundadırlar. Bölgeye vardıklarında ise her yere basmamaları, hiçbir

şeye dokunmamaları, dışarıdan getirmedikleri hiçbir şeyi yiyip içmemeleri hususunda rehberler tarafından uyarılmaktadırlar. Patlama alanının yakınındaki birkaç köye giriş-çıkış yasaklanırken, hayalet şehir görünümündeki Pripyat ziyaretçilere açıktır. Şehirde 1980'lerden ve döneme ait Sovyetler Birliği yaşamından enstantaneler sunulmaktadır. Çernobil'e yönelik günlük turların fiyatları 100\$-400\$ aralığındadır (<http://www.dailymail.co.uk/>, erişim tarihi: 17.03.2016).

1.6.5 Ruanda

Ruanda soykırımını 1994 yılı Nisan ve Temmuz ayları arasında meydana gelmiştir. Sadece yüz gün içerisinde bir milyonu aşkın insan hayatını kaybetmiştir. Ölenlerin çoğunluğu Tutsi, öldürenlerin çoğunluğu ise Hutu'dur. Bu trajediyi tek taraflı sivil savaş olarak adlandırmak mümkündür. Belçika koloni döneminden beri iki etnik grup arasında var olan gerginlik, bir Hutu olan Ruanda devlet başkanı Juvenal Habyarimana'nın uçağının 6 Nisan 1994 tarihinde gizemli bir şekilde roket saldırısıyla düşürülmesinden sonra zirve yapmıştır. Juvenal Habyarimana bu saldırıda hayatını kaybetmiştir. Saldırıdan sonra, aynı bölgede yaşayan, aynı dili konuşan ve aynı geleneklere sahip olan Hutu'lar ve Tutsi'ler arasında çatışmalar başlamıştır. Temmuz 1994'te Tutsi'lerin önderliğindeki isyan kuvvetleri başkent Kigali'yi ele geçirmiş; sonrasında her iki etnik grubun üyelerinden oluşan bir hükümet kurularak çatışmalara son verilmiştir. Yaklaşık iki milyon Hutu komşu Afrika ülkelerine kaçmıştır. Ruanda'da günümüzde barış hüküm sürse de gerginlik komşu ülkelerde özellikle de Doğu Kongo'da devam etmektedir. Fransız hükümetinin 1994 yılında yaşanan olaydaki rolü ise halen tartışmalıdır (Beech, 2009: 218-219).

Resim 1.5 Çernobil

Kaynak: <http://www.dailymail.co.uk/>, (erişim tarihi: 17.03.2016).

Soykırımın yerel ölçekte gerçekleşse de katliam yaşanan belli merkezler tespit edilebilmiştir. Bunlardan Kigali Soykırım Anma Merkezi, 250.000 kişinin cesedinin bulunduğu alana inşa edilmiştir. Kigali'nin yanı sıra Bisesero, Murambi, Ntarama, Nyanza, Nyarabuye ve Nymata soykırım ile ilgili diğer merkezlerdir. Tur operatörleri, Virunga Ulusal Parkı'na dağ gorillerini görmek için yapılan yürüyüş turlarının yanı sıra bu merkezleri ve Kigali yakınındaki, katliam yaşanan binaları Ruanda tur paketinin bir parçası olarak sunmaktadırlar (Beech, 2009: 219).

Soykırımdaki en büyük katliamlardan birini yaşayan ve 45.000'den fazla kişinin öldürüldüğü, Gikongoro şehrine bağlı Murambi'deki bir okulu ziyaret eden bir turist yaşananları aşağıdaki gibi açıklamaktadır (<http://www.travelpod.com/>, erişim tarihi: 15.03.2016):

“Nisan 1994'te ölümler başladığında, Tutsi'ler korunmak için bölgedeki yerel bir kiliseye sığınmıştır. Gikongoro belediye başkanı ve bölge piskoposu tuzak kurarak Tutsi'leri teknik liseye kaçırmaya ikna etmişlerdir. Orada konuşlu Fransız askerlerinin kendilerini koruyacaklarını söylemişlerdir. 65.000 Ruandalı okula ulaştıktan sonra elektrikler kesilmiş, bölgede bulunan ve o esnada voleybol oynayan Fransız askerleri ortadan kaybolmuştur. Bölgeye ulaşan Hutu'lar liseye sığınan 45.000'den fazla insanı öldürmüş, kaçmayı başaran kişiler ise ilerleyen günlerde sığındıkları yerel kiliselerde öldürülmüştür. Bugün katliamın yaşandığı okulda, bazı sınıflarda, kurbanların korunma amaçlı kireçlenmiş bedenleri bulunmaktadır. Kurbanların açığağızları sesiz çığlıklarının ve son dualarının göstergesi gibidir”.

Ruanda, günümüzde Afrika'nın İsviçresi ve Büyük Göller (Great Lakes) bölgesinin güvenli ve istikrarlı devleti olarak bilinmektedir. Ruanda'nın çevresindeki bazı ülkelerde politik istikrarsızlıklar ve katliamlar sürmektedir. Ruanda'da yaşanan soykırımın kurban sayısı bilinmemekle birlikte insanlığa karşı işlenen suçlarla mücadele eden bir sivil toplum kuruluşu Aegis Trust'la ortak çalışan Kigali Anma Merkezi (Kigali Memorial Center-KMC), trajedide hayatlarını kaybeden Tutsi'lerin ve ılımlı Hutu'ların sayısının bir milyonun üzerinde olduğunu tahmin etmektedir. Günümüzde halen hayatını kaybedenlerin bedenleri toprak altından çıkarılmaya devam etmektedir (Friedrich ve Johnston, 2013: 302).

Resim 1.6 Murambi Anma Merkezi

Kaynak: <http://www.travelpod.com/>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

1.6.6 Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı

Troya Savaşından yaklaşık olarak 3.100 yıl sonra karşısındaki yarımada da bir dünya savaşı yaşanmıştır. Çanakkale Boğazı'nı çevreleyen deniz ve kara alanları orduların savaş alanı konumuna gelmiştir. Savaşın yakın tarihe ait olması ve yerleşim alanı içermemesi nedeniyle bölge tahrip olmamış ve koruma amaçlı olarak ulusal park ilan edilmiştir. Yarımada, doğal özellikleri bakımından ulusal park olma özelliklerini taşısa da, korumaya alınmasının başlıca nedeni sahip olduğu tarihi geçmiştir (Doğaner, 2006: 13).

1973 yılında milli park ilan edilen Gelibolu Tarihi Yarımadası Milli Parkı Marmara Bölgesi'nin batısında, Çanakkale Boğazı'nın kuzeyinde, Avrupa yakasında ve Çanakkale il sınırları içerisinde bulunmaktadır. Milli Park, Gallipoli olarak da bilinen Gelibolu'da hayatlarını kaybeden 250.000 şehidimiz anısına kurulmuştur. Milli Park'ta eserler, abideler ve mezarlıkların yanı sıra Tuz Gölü ile Arıburnu Kayalıkları yer almaktadır (Şenol, 2015: 43).

25 Nisan 1915 şafağında Avusturyalı askerler Gelibolu'ya çıkartma yapmıştır. Aynı gün saat 09:15 civarı Avustralyalıları Yeni Zelandalılar takip etmiştir. Yaklaşık sekiz ay sonra ise, 19 Aralık 1915 gecesini müttefik güçler gemileriyle Gelibolu'dan ayrılmıştır. Tahliye işlemi büyük gizlilik içerisinde gerçekleşmiş ve can kaybı yaşanmamıştır. Avusturya ve Yeni Zelanda Kolordusu'nun (ANZAC-Australian and New Zealand Army Corps) işbirliği, iki ülke insanının yakınlaşmasına ve Anzac bilincinin gelişmesine yol açmıştır. Bu sebeptendir ki Gelibolu Avusturyalı ve Yeni Zelandalılar açısından iki milletin psikolojik açıdan doğuş yeridir. Tarihsel geçmişini anmak isteyen binlerce Avusturyalı ve Yeni Zelandalı, her yıl

Gelibolu'ya gelmektedir. Kuşkusuz ki bu ziyaretler iki millet için hüzün turizminin ötesinde anlamlar içermektedir (Slade, 2003: 779-780).

I. Dünya Savaşı'nın en kanlı cephelerinden biri olan ve 25 Nisan 1915-9 Ocak 1919 tarihleri arasında yoğun çatışmaların yaşandığı Çanakkale, bir destinasyon olarak her yıl yüz binlerce turisti Gelibolu'ya çekmektedir. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı 2014'te yaklaşık bir milyon kişi ziyaret etmiştir. Bu ilginin üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Çanakkale savaş alanlarına yapmış oldukları yatırımlardır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı biriminin bulunması bunun önemli bir göstergesidir. İkinci neden, Çanakkale Savaşları'nın "Çanakkale Ruhu" üzerinden pazarlanmasıdır. Özellikle belediyelerin kendi belde halkını ücretsiz olarak bölgeye götürmesinde Çanakkale Ruhu pazarlamasının önemli bir katkısı bulunmaktadır. Son neden ise yerel halkın Çanakkale Savaşları'na sahip çıkması ve ürettikleri turistik ürünlerle bu turizm talebini desteklemeleridir (Atlas, 2015: 64-65).

Resim 1.7 Çanakkale Şehitleri Anıtı

Kaynak: <http://www.turkiyerehberi.gen.tr/>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

1.6.7 Başkomutan Tarihi Milli Parkı

Kurtuluş Savaşı'nın son aşamasını temsil eden Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin ve yaşandığı alanların Türk Milleti açısından büyük bir anlamı bulunmaktadır. Kocatepe ve Dumlupınar savaş alanları tarihi mekanlar olmanın ötesinde bir milletin uyanışını ve küllerinden yeniden doğuşunu temsil etmektedir (Alaeddinoğlu ve Aliğaoğlu, 2007: 216).

Milli Park alanı Büyük Taarruz ve Başkomutan savaşlarının geçtiği Afyonkarahisar ve Dumlupınar mevkiileri olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Milli Park, Tarım ve Orman Bakanlığının 20.08.1981 gün ve 682 sayılı talebi uyarınca, 6831 sayılı Orman Kanununun 3. maddesine istinaden Bakanlar Kurulunun 31.08.1981 gün ve 8/3580 sayılı kararları ile kurulmuştur (Kılıç ve Akyurt, 2011: 219).

Yaklaşık olarak 40.948 hektar alana yayılmış olan Milli Park'ın Afyonkarahisar sınırları içerisinde bulunan Kocatepe ve Kütahya sınırları içerisinde bulunan Dumlupınar bölümlerine yayılan şehitlik, anıt ve müzeler Tablo 1.8'de gösterilmiştir (Atlas, 2015: 72-73).

Turizm açısından değerlendirildiğinde, Başkomutan Tarihi Milli Parkı'nın turizm potansiyelinin Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı kadar kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Bu durumun temel nedenlerinden biri Afyonkarahisar'ın bir destinasyon olarak, Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinin kalbi olan ve savaş alanlarını içeren milli park teması yerine çoğunlukla termal turizm ve gastro turizm temalarıyla ön plana çıkmasıdır. Diğer neden ise Afyonkarahisar'da Başkomutan Tarihi Milli Parkı'na tarihi ve kültürel derinlik katacak bir başka unsurun bulunmamasıdır. Ayrıca Çanakkale Savaşları ile ilgili efsaneleşen anlatımların ve hikayelerin Kocatepe ve Dumlupınar için de oluşturulması ve bunların ziyaretçilere aktarılması gerektiği söylenebilir (Atlas, 2015: 65-66).

Tablo 1.8 Kocatepe ve Dumlupınar'da Bulunan Anıt, Şehitlik ve Müzeler

Kocatepe Bölümü	Dumlupınar Bölümü
Atatürk Kültür ve Sanat Evi	Yüzbaşı Şekip Efendi Şehitliği
Şuhut Şehitliği	Zafertepe Anıtı
Kocatepe Anıtı	Şehit Sancaktar Anıtı
Yüzbaşı Ağâh Efendi Şehitliği	Kırık Kağrı ve Üç Komutan Anıtı
Zafer Anıtı	Dumlupınar Kurtuluş Savaşı Müzesi
Zafer Müzesi	Dumlupınar İlk Hedef Anıtı
Havacılar Şehitliği	Dumlupınar Şehitliği
Büyük Taarruz Şehitliği	
Çiğiltepe Şehitliği	
Anıtkaya Şehitliği	
Giresunlular Şehitliği	
Yıldırım Kemal Şehitliği	

Kaynak: Atlas, 2015: 72-73

Resim 1.8 Kocatepe Şehitliği

Kaynak: <http://www.atlasdergisi.com/>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

1.6.8 Sarıkamış

Sarıkamış, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Erzurum-Kars illeri arasında yer almaktadır. İsmi 16. yüzyıl Osmanlı Tahrir defterlerinde "Sarıkamışlı Türkmen Oymağı" adıyla yer alan oymaktan almaktadır. Halk etimolojisinde, eskiden yörede yetişen sarı sazlık veya kamışlıktan adını aldığı da iddia edilmektedir. 1751 km² yüzölçüme ve 2225 metre rakıma sahiptir. Yörede karasal iklim şartları hakimdir. Yılın altı ayı boyunca karla kaplı olan ilçede don ve buzlanma 8 ay boyunca sürmektedir. Sarıkamış'ın geçmişi, tarih öncesi devirlere kadar uzanmaktadır. 11. Yüzyılda Sultan Alparslan tarafından Bizans hakimiyetinden alınarak Selçuklu hakimiyetine geçen ilçe, 1534 yılında da Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kars Eyaletine bağlı bir Liva konumuna gelmiştir. 1828 ve 1855 yıllarında iki defa Rus işgaline uğramış olup, 1829 Edirne ve 1856 Paris Antlaşmaları ile yeniden Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda 40 yıl süre ile Rus işgali altında kalan Sarıkamış, 29 Eylül 1920'de bu işgalden kurtarılarak 3 Aralık 1920 tarihli Gümrü Antlaşması ile yeniden Türk hakimiyetine girmiştir. İlçenin yakın tarihimizde de önemli izleri bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı esnasında, 1915 yılında, Enver Paşa komutasındaki Türk Ordusunun kış taarruzu için aşmak istediği Sarıkamış Allahuekber Dağlarında, kimi kaynaklara göre 60 bin, kimi kaynaklara göre ise 90 bin Mehmetçik soğuktan donarak şehit olmuştur. Bu talihsiz olayda şehit olan askerlerimiz anısına Kars-Sarıkamış karayolu üzerinde yaptırılan "Şehitler Anıtı" Sarıkamış'ın yakın tarihimizdeki acı ve unutulmaz izlerini yansıtmaktadır. Yıllarca savaş alanı olmuş, unutulmaz acıları bağrında saklamış ancak milli şuurundan asla taviz vermemiş olan Sarıkamış'a gereken önem Cumhuriyet'in ilanı ile

verilmeye başlanmıştır. O günden bu güne Sarıkamış doğunun tarihi kadar görkemli doğası ile de turizm cenneti olma yolunda ilerlemeyi amaç edinen, ilçeleri arasında yer almıştır (<http://www.karskulturturizm.gov.tr/>, erişim tarihi: 15.03.2016).

Resim 1.9 Sarıkamış Şehitleri Anıtı

Kaynak: <http://www.sohbetiyaran.com/?p=220>, (erişim tarihi: 12.03.2016).

1.6.9 Ulucanlar Cezaevi Müzesi

1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk hapisanesi olarak inşa edilen Ulucanlar Cezaevi'nin, gelecekte ne gibi acılara, yalnızlıklara, umutsuzluklara şahit olacağını ve kimlere ev sahipliği yapacağını kimse tahmin edememiştir. 2006 yılında kapatılan ve 2009 yılında restore edilmek üzere Altındağ Belediyesi'ne devredilen Ulucanlar Cezaevi, 15 Haziran 2011 tarihinde bambaşka bir kimlikle, müze olarak, kapılarını ziyaretçilere açmıştır. Açık kaldığı 81 yıl boyunca infazlara ve mahkûm isyanlarına tanıklık eden, Türk siyasi ve edebi hayatının önemli isimlerinin kaldığı Ulucanlar Cezaevi, koridorlarında artık kültürü, sanatı ve yeni umutları barındırmaktadır. Ulucanlar Cezaevi, Altındağ Belediyesi tarafından müze ve kültür sanat merkezine çevrilmiştir. Türkiye'de bir ilki gerçekleştiren Altındağ Belediyesi, cezaevinin yıkılmasına izin vermeyerek, Ankara'ya önemli bir eser kazandırmıştır. Günümüzde bambaşka bir çehre ile ziyaretçilerini ağırlayan Ulucanlar Cezaevi, Türkiye'nin yakın tarihinin adeta sesiz bir tanığıdır. Ulucanlar Cezaevi sadece infazlarıyla değil, aynı zamanda ünlü mahkumlarıyla da hafızalara kazınmıştır. Cezaevinde kalan kişiler arasında politikacılardan, edebiyatçılara, gazetecilerden, sinemacılara kadar birçok ünlü figürü görmek mümkündür. Şairler cezaevinin hiçbir döneminde eksik olmamıştır. Bu ünlü kişilikler arasında Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet Ran, Sami Cebeci, Yılmaz Güney, Ahmet

Arif, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Metin Peker, Oral Çalışlar, İpek Çalışlar, Beyhan Cenkçi, Adnan Cemgil, Cüneyt Arcayürek, Fakir Baykurt, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Metin Toker, Bülent Ecevit, Muhsin Yazıcıoğlu, Osman Yüksel Serdengeçti, Talat Aydemir, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, Mustafa Pehlivanoğlu, Fikri Arıkan, Ali Bülent Orkan, ,Muharrem Şemsek gibi isimler bulunmaktadır <http://www.ulucanlarcezaevimuzesi.com/>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

Resim 1.10 Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Kaynak: <http://www.ulucanlarcezaevimuzesi.com/>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

1.6.10 Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi

Sinop şehri, kaçmanın imkansız olduğu, ünlü mahkumlarıyla tanınan Sinop Tarihi Cezaevi ile anılmaktadır. Cezaevinde yatan edebiyatçılar, siyasetçiler, askerler daha sonra yazıya döktükleri hatıratlarıyla önemli eserlerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Tarihi Sinop Cezaevi, Sinop Kalesi'nin iç kısmında ve eski tersane alanında inşa edilmiş bir yapıdır. Sinop Kalesi'nin hangi dönemde ve kimler tarafından inşasına başlandığı tam olarak bilinmemekle beraber, bazı otoriteler yaklaşık dört bin yıl önce bölgede hüküm süren Gaskalılar tarafından yapıldığını kabul etmektedir. Sinop Kalesi, inşa edildiği tarihten beri şehrin hakimiyetini ele geçiren her uygarlık, kaleye eklemeler yaparak biraz daha gelişmesini sağlamıştır. Son olarak Bizanslılar kaleye bir tersane inşa etmiş; 1214 yılında Selçuklular'ın şehri ele geçirmesiyle Selçuklu Sultanı I. İzzettin Keykavus limanı kontrol amacı ile iç kaleyi daha da güçlendirmiş ve Sinop Kalesi Osmanlı döneminde de donanmanın en büyük tersanelerinden biri olmuştur. Zaman içerisinde kalenin çeşitli noktalarına 11 adet burç (taştan yapılmış sur) eklenmiş ve bu

burçlara çeşitli komutanların isimleri verilmiştir. Bu burçlar denize bakan güney cephesinde 22 metre; diğer cephelerde 18 metre yüksekliğinde olup, kalınlıkları 3 metredir. Sinop Kalesi'ni oluşturan kale bedenleri sebebiyle, 1887 yılından beri iç alan cezaevi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Esasen yüksek kale bentleri ve derin mahzenleri nedeniyle Osmanlı geleneğindeki zindan tanımına uyduğu için çok eski dönemlerden beri hapishane olarak kullanılsa da, belirli bir standarda kavuşturularak resmi şekilde hapishane olarak kullanılma başlama tarihi 1887 olarak bilinmektedir. Sinop Mutasarrıfı Veysel Paşa amacına uygun olarak, bugüne kadar ulaşabilen eski hapishane binasını yaptırmıştır. Bina, iki katlı, kesme taştan oluşan, "U" planlı bir yapı olarak tasarlanmıştır (Ünal, 2014: 92-93).

Eski Cezaevi binası kuzey ve güney cephede birbirine simetrik 2 ve ortada 1 olmak üzere 3 kısımdan oluşmaktadır. Kuzeyden itibaren ilgili alanlar 1., 2., ve 3. kısım olarak adlandırılmaktadır. Her üç kısım birbirinden yüksek avlu duvarları ile ayrılmıştır. Ayrıca ortadaki 2. kısmın sağında ve solunda duvarlarla sınırlandırılmış iki avlu yer almaktadır. Yapıda yer alan toplam 28 koğuş, genelde 50 kişilik olarak kullanılmıştır. Cezaevinin 3. kısım olarak bilinen güneydeki bölümünün zemin kat güney ve batı cephesinde 21 disiplin hücresi yer almaktadır. Bu bölüme 'Karadağ' denilmektedir. Kuzey 1. kısmın zemin katında yer alan 2 oda kadın mahkûmlara ayrılmıştır. Cezaevi binasının güneydoğu cephesinde yer alan küçük hamam, Cezaevi binası ile aynı dönemde yapılmıştır. Hamam tek kubbelidir ve girişinde küçük bir ılık bölümü yer almaktadır. Önceleri 5 kurnası bulunan hamama daha sonra 2 kurna daha eklenmiştir. Arka kısımda külhanı bulunmaktadır. İç kaleyi oluşturan kuzey-güney konumlu surun doğu cephesine bitişik, atölyeler yer almaktadır. Atölyeler cilt sanatı, mobilyacılık, halıcılık vb. faaliyetlere ayrılmıştır <http://www.sinopmuzesi.gov.tr/>, (erişim tarihi: 15.03. 2016). Cezaevinin, duvarla ikiye ayrılan İç Kale kuzeyindeki bölümüne, 1939 yılında 2 katlı ve 9 koğuşlu, ikinci bir taş bina inşa edilmiştir. Çocuk Cezaevi olarak kullanılan bu bina, geleneksel mimariye uygun olarak yapılmıştır. Bu yapının kuzeyinde 64 gözlem hücresinin yer aldığı 2 katlı müşahede binası bulunmaktadır (Yılmaz, 2009: 5). Ayrıca sonradan ilave edilen karakol binası, mutfak vb. müştemilatlar bulunmaktadır.

Sinop Cezaevi'nde gardiyanlık yapmış olan "Pala" lakaplı Akif Şahin'nin aktardığı bilgilere göre cezaevinden bugüne kadar üç mahkûm kaçımayı başarmıştır. Bunlardan ilki, ayakkabısının tabanında bulunan özel düzeneğe sakladığı küçük testere ile parmaklıkları keserek, duvardan tırmanmış ve denize atlamıştır. Üç gün sonra Ayancık'ta eklemek için gittiği bir evde, tatil yapmakta olan evsahibi polise rastlamış ve hapishaneye geri getirilmiştir. İkinci kişi lağım boşluğundan denize doğru yüzerek firar etmiştir. Üçüncü şahıs ise aynı şekilde lağım boşluğundan kaçımayı denemiş, fakat önceki teşebbüs nedeniyle

yapılan parmaklıklar yüzünden ilerleyemeyerek, boğulmuştur. 1960 yılına kadar cezaevinde arşiv tutulmadığı göz önüne alındığında, anı türündeki yazıların Sinop ve Sinop Cezaevi'ne ait olayları günümüze aktaran tek unsur oldukları söylenebilir (Ünal, 2014: 94).

Sinop Cezaevi'nde kalan ünlü kişilikler arasında Refik Halit Karay, Mustafa Suphi, Ahmet Bedevi Kuran, Refii Cevat, Hüseyin Hilmi, Burhan Felek, Osman Cemal Kaygılı, Cemal Zühtü Benneci ve Sebahattin Ali'nin olduğu bilinmektedir (<http://www.sinopmuzesi.gov.tr/>, erişim tarihi: 15.03. 2016). Sinop Cezaevi “Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz” ve “Pardon” filmleri, “Köpek”, “Parmaklıklar Ardında”, “Esir Şehrin Gözyaşları”, “Tatar Ramazan” adlı diziler için plato olarak kullanılmıştır. Ünlü mahkûmlar arasında yer alan Sabahattin Ali, Sinop Cezaevi için yazdığı “Aldırma Gönül” adlı dizeleri, daha sonra bestelenmiştir. Bu dizeler:

“Görmek istersen denizi
Yukarıya çevir yüzü
Deniz gibidir gökyüzü
Aldırma gönül aldırma”

şeklinde başlamaktadır.

Cezaevi 1996 yılından itibaren boşaltılmış ve Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. 2003 yılında İl Özel İdaresine tahsisi yapılmıştır. 2000 yılından itibaren ziyarete açılan Cezaevi'ni sanat galerileri, müzeleri, konaklama tesisleriyle tam teşekküllü bir kültür kompleksi haline getirme çalışmaları halen devam etmektedir (Ünal, 2014: 96).

Resim 1.11 Tarihi Sinop Cezaevi Kuşbakışı Görünüm

Kaynak: <http://www.turizmhaberleri.com/koseyazisi.asp?ID=1822>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

İKİNCİ BÖLÜM

MOTİVASYON VE KİŞİLİK

2.1 Motivasyon Kavramı

Neden bazı kişiler geç saatlere kadar çalışırken bazı kişiler çalışma saatlerinin sonlarına doğru ofislerinden ayrılmak üzere hazırlanırlar? Kişileri farklı şekilde davranmaya iten faktörler nelerdir? Kişiler neden ve belli bir yönde davranış sergilerler? Kişilerin aynı davranışı tekrar sergilemeleri veya sergilememeleri nasıl sağlanabilir? Bu ve benzeri soruların cevapları motivasyon konusu ile alakalıdır (Koçel, 2001: 507). İnsan davranışlarıyla ilgili olarak en sık sorulan soru şüphesiz ki “neden” sorusudur. “Neden” sorusu motivasyon alanına girmekle birlikte başta psikologlar olmak üzere konuyla ilgili çok farklı bakış açılarıyla çalışmalar yapılmıştır (Deci, 1975: 3). İnsan davranışlarının anlaşılması aynı zamanda sosyoloji, ekonomi, yönetim gibi alanların da ortak ilgi alanlarından biri olmuştur. Geliştirilen motivasyon teknikleri ile çalışanların işgüçlerinin ve örgütsel bağlılıklarının artırılması amaçlanmıştır (Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 138).

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, motivasyon kavramına yönelik ilk yaklaşımlar Socrates, Plato ve Aristoteles dönemine tarihlendirilebilmektedir (Pakdel, 2013: 240). Yunan filozoflar davranışın ardındaki itici güç olarak hazcılık (hedonizm) kavramına odaklanmışlardır. Bireylerin çabalarının daha çok acıdan kaçınma ve zevk arama yönünde olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu düşünce 17. ve 18. yüzyıllarda Locke, Bentham, Mill ve Helvetius gibi felsefecilerin çalışmalarında düzenlenip geliştirilmiştir (Steers vd., 2004: 379). Ancak hazcılık yaklaşımı bazı insan davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmıştır. Örneğin hazcılık, insan sağlığı açısından önemli riskler taşımasına rağmen bir kişinin neden futbolcu olmak istediğini veya bazı insanların para için çalışırken bazı insanların yüksek ücret önerilmesine rağmen neden bütün iş tekliflerini kabul etmediğini açıklayamamaktadır. Çünkü hazcılık bireysel davranışları açıklamakta, iş davranışı konusunda ise belirsiz ve çok genel açıklamalar ortaya koymaktadır. Bu bakış açısı davranışın nedenlerinden ziyade davranış sonrası bireyde oluşan hissiyatı açıklamaktadır (Nayır, 2013: 198-199). 19. yüzyılın sonlarına doğru motivasyon kavramı felsefe alanından yeni gelişen bir bilim olan psikolojiye kaymıştır (Steers vd., 2004: 380). Motivasyon, terim olarak ilk kez 1880’li yıllarda İngiltere ve Amerika’da çalışma yapan psikologların yazınlarında kullanılmıştır. Motivasyon konusunda, çocukluk dönemi üzerinde duran McDougall ve psikanalitik yaklaşımıyla özellikle ebeveynlerin çocuklar üzerindeki etkilerine vurgu yapan Freud, psikologlar için ilham kaynağı olmuştur (Keser, 2013: 29). Motivasyon kavramının bilimsel araştırmalara konu

olması sanayi devrimi ile artmış ve iş görenlerin verimliliklerini arttırmada kilit öneme sahip bir araç olarak değerlendirilmiştir. Önceleri isteklendirme anlamında basitçe ele alınan kavram günümüzde hedefe yönelik çabalara neden olan tüm unsurları içeren bir süreç olarak ifade edilmektedir (<http://www.e-motivasyon.net/>, erişim tarihi: 21.12.2015).

Motivasyon kavramı, hem kelime anlamı olarak hem de bilimsel bir değişken olarak davranışı açıklamada kullanılmaktadır. Motivasyon bilimsel anlamda, davranışları, istek ve ihtiyaçları açıklayan bir terimdir (Seker, 2015: 23). Motivasyon teriminin kökeni araştırıldığında Latince hareket anlamına gelen “motus” karşımıza çıkmaktadır (Adair, 2003: 9). İngilizce ve Fransızca “motive” olarak geçen terim Türkçe’de güdü, saik ve harekete geçirici olarak kullanılmaktadır (Öztürk ve Dündar, 2003: 57). Motivasyon, TDK (Türk Dil Kurumu) Sözlüğü’nde “isteklendirme, güdülenme” olarak tanımlanmıştır (<http://www.tdk.gov.tr/> erişim tarihi: 30.09.2015). Güdü kelimesinin tanımı, motivasyon kavramının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Güdü kelimesini basitçe bir eylemin sebebi olarak tanımlamak mümkündür (Seker, 2015: 23). Güdü, organizmayı belli bir amaca yönelik davranışa iten güçtür. Güdü kavramı, bir organizmayı harekete geçiren nedenlerin organizmanın içinde maddi ve potansiyel olarak bulduklarını ifade etmektedir (Taşdemir, 2013: 6).

Motivasyon bireylerin belli bir amacı gerçekleştirmek üzere kendi istek ve iradeleriyle davranışta bulunmalarıdır. Esas itibari ile motivasyon, kişilerin istekleri, ihtiyaçları, beklentileri ve davranışları ile ilgilidir. Bu nedenle motivasyonun anlaşılabilmesi için kişileri belli şekillerde davranmaya zorlayan nedenlerin (davranış saikleri), kişinin amaçlarının, davranışın sürdürülme olanaklarının incelenmesi gerekmektedir. Motivasyon, istekleri, arzuları, ihtiyaçları, dürtüleri ve ilgileri içeren genel bir kavramdır. “Açlık, susuzluk, cinsellik gibi fizyolojik kökenli güdüler dürtü, insanlara özgü başarıma isteği gibi yüksek dürtülere de ihtiyaç denmektedir” (Koçel, 2001: 507).

Motivasyon bireyi harekete geçiren, hareketlerinin yönünü tayin eden, bireylerin düşünceleri, umutları, inançları, istekleri, ihtiyaç ve korkularıdır (Örücü ve Kanbur, 2008: 85). Motivasyon motive olma eylemi ile birlikte tanımlanmaktadır. Motive olma ise bir şey yapmak için harekete geçme eylemini ifade etmektedir (Gömleksiz ve Serhatlıoğlu, 2013: 101). Motivasyon belli bir amaca ulaşma yönünde kişinin kendisinden kaynaklanan arzu ve hazır olma derecesidir (Ağırbaş vd., 2005: 327). Motivasyon, hareketi başlatan, yöneten ve sürdüren içsel bir süreci ifade etmektedir. Bireyin belli bir hedefe ulaşmasına yardım eden içsel bir enerji veya zihinsel bir güç olarak düşünülmesi mümkündür (Tokinan ve Bilen, 2011: 364). Motivasyon, bireyleri beklenen ve istenen yönde harekete geçmeye ve davranış

sergilemeye teşvik eden; kendilerinden veya çevrelerinden kaynaklanan çeşitli güdü ve güdüler topluluğudur (Küçükahmet, 2006: 11).

Motivasyon davranışın başlamasını, yönünü, şiddetini, devam ettirilmesini açıklamaya çalışan teorik bir yapıya sahip olmakla beraber aynı zamanda bireylerin davranışlarının nedenlerini ortaya koyan uygulamalı bir yapıya da sahiptir. Özel sonuçları olan öncelikli hedefler bu hedeflere dair davranışlar ve stratejiler motivasyonu sağlamaktadır (Gömleksiz ve Serhatlıoğlu, 2013: 101). Tüketici davranışı literatüründe motivasyon bireyleri davranışa sevk eden içsel gücü temsil etmektedir (Nicolau ve Francisco, 2006: 984).

Motivasyon konusunda içsel ve dışsal motivasyonlar ve birincil ve öğrenilmiş motivasyonlar olmak üzere iki tür sınıflama bulunmaktadır. İçsel motivasyonlar aynı zamanda itme motivasyonları olarak da değerlendirilmektedir. Belli bir amacı gerçekleştirmek için kişiyi harekete geçiren içsel güç içsel motivasyon olarak ifade edilmektedir. Dışsal ya da itme çekme motivasyonları ise kişinin davranışlarını yönlendiren dış uyarıcılar olarak tanımlanmaktadır. Davranış, dış iticiler ve iç çekicilerin kompleks bir karışımıdır (Ball, 2014: 5). İçsel motivasyonlar kişisel zevk, ilgi ve hazzı, dışsal motivasyonlar ise kişinin dışında gelişen durum ve olasılıkları belirtmektedir (Lai, 2011: 2). İçsel motivasyonlar (intrinsic motivation) kişilerin herhangi bir ödüllendirme söz konusu olmamasına rağmen belli etkinliklerden haz almasına işaret etmekte ve tamamıyla kişisel dürtüler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan dürtü, ilgi ve merak içsel motivasyonun en önemli kaynaklarını oluşturmaktadır (Ünal ve Bursalı, 2013: 8). Motivasyon güdülere de dayanmaktadır. Güdüler bir çok çalışmada temel ya da birincil güdüler ve öğrenilmiş ya da ikincil güdüler olarak kategorize edilmektedir. Temel ya da birincil güdüler herhangi bir öğrenme eylemi olmaksızın insanlarda ve hayvanlarda yaygın olarak görülen güdülerdir. Bu güdüler arasında açlık, susama, seks, acıdan kaçınma, öfke ve sinir gibi reaksiyonlar yer almaktadır. Öğrenilmiş ya da ikincil güdüler ise başarı, güç, tanınma ve sevgi gibi duygulara işaret etmektedir (Ball, 2014: 5).

Geçmişten günümüze kadar motivasyon araştırmacılar tarafından kapsamlı bir şekilde incelenen bir kavram olmuştur. Kişileri belli seçimleri yapmaya, etkinliklerle katılmaya, çaba harcamaya ve buna devam etmeye yönelten nedenlerin neler olduğu gibi temel sorular motivasyon teorisi ve araştırmalarının esasını oluşturmaktadır (Dörnyei ve Ushioda, 2011: 3). Motivasyon kavramının değişmeyen ilk sorusu; “davranışa neyin sebep olduğudur”. Bu soru ile motivasyonun, davranışın başlamasına, devam etmesine, değişimine, hedefe yönelmesine ve muhtemel sonuçlarına nasıl etki ettiğine dair cevap aranmaktadır. Motivasyon konusunda ikinci temel soru ise “davranışın yoğunluğundaki değişime hangi faktörlerin yol açtığıdır”. Davranışın hem bireyin kendisinde hem de bireyler arasında değişim gösterdiğini söylemek

mümkündür. Motivasyon araştırmaları bu açıdan davranışa enerjiyi ve yönelimi veren süreçleri incelemektedir (Tokinan ve Bilen, 2011: 364).

Psikoloji ve yönetim alanında çalışan çeşitli araştırmacılar motivasyon konusunda çeşitli teoriler geliştirerek ve bu teorilerin iş yaşamında uygulanmasına önemli katkı sağlamışlardır. Motivasyon teorileri kapsam-gereksinim teorileri ve süreç teorileri olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Taşdemir, 2013: 22).

2.2 Motivasyon Teorileri

İnsanın sosyal bir varlık olması nedeniyle nerede, ne zaman, nasıl davranacağı, ihtiyaç ve beklentilerinin neler olduğu sürekli olarak araştırılmıştır (Örücü ve Kanbur, 2008: 86). Motivasyon teorilerinin tarihçesi 1900'lü yıllara dayandırılmakla beraber Taylor (1911) tarafından özendirici ücret sisteminin kullanılması ile ilk atılımın yapıldığı kabul edilmektedir. Taylor, genellikle insanların ekonomik ödüllere güdülendiğini belirtmiş ve bilimsel yönetimde insanların istenen işleri tam olarak yapabilmesi için ücret artışıyla ilgili bir sistemin olması gerektiğini savunmuştur. Bu ilk motivasyon teorisinin ardından motivasyon konusunda çok çeşitli teori ve modeller ortaya konulmuştur (Köroğlu, 2011: 111). Bu teoriler kapsam ve süreç teorileri olarak sınıflandırılmaktadır. Kapsam teorileri kişilerin ihtiyaçlarının bir ifadesi olan motivlere yani kişinin içinde olan faktörlere ağırlık verirken, süreç teorileri teşviklere yani kişinin dışında olan, faktörlere ağırlık dayanmaktadır (Taşdemir, 2013: 22).

2.2.1 Kapsam Teorileri

Motivasyon teorilerinin çoğunu kapsam teorileri oluşturmaktadır. Özellikle Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi, Douglas McGregor'un X ve Y kuramı, Frederick Herzberg'in çift faktör teorileri bu çerçevede geliştirilen ilk modellerdir. Bu üç teori, izleyen teoriler için temel oluşturmaları ve işgören motivasyonu konusunda başvuru kaynağı olmaları nedeniyle, özellikle örgütsel davranış alanında ele alınmalarını sağlamıştır. Kapsam teorilerinin cevaplamaya çalıştığı bir takım temel sorular bulunmaktadır. Bu sorular "İnsanları harekete geçiren güç nedir?", "İnsanların tatmin etmeye çalıştıkları ne tür ihtiyaçları vardır?", "İnsanları ne motive eder?" şeklinededir. (Köroğlu, 2011: 111-112).

Kapsam teorilerinin temel amacı, kişinin içerisinde bulunan ve davranışlarına yön veren, motivasyonla ilgili faktörleri ortaya koymaktır. Bu teoriler temel olarak bireysel ihtiyaçlar üzerinde durmaktadır. İhtiyaçlar, azaltmak veya ortadan kaldırmak için uğraştığımız fiziksel ve ruhsal gereksinimlerdir (Semerci, 2005: 10). Kapsam kuramları insanları motive eden ihtiyaçları vurgulamakta ve bireyin içindeki etkenlerin davranışlarına yön verdiğini ve içsel etkenlerin bireyi motive ettiğini savunmaktadır. Bu teorilerin arka planında yer alan varsayım yöneticinin, işgöreni belirli biçimlerde davranmaya zorlayan unsurları anlaması ve kavraması durumunda bu unsurlara hitap etmek suretiyle işgöreni daha iyi yönetebileceği ve

iş görenleri örgüt amaçlarına paralel biçimde davranmaya yönlendirebileceğidir (Toker, 2006: 53).

İzleyen bölümde başlıca kapsam teorileri arasında yer alan, Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi, Frederick Herzberg'in çift faktör kuramı, Douglas McGregor'un (X) ve (Y) kuramı, David McClland'ın başarı ihtiyacı teorisi ve Clayton Alderfer'in ERG (VİG) teorisi açıklanacaktır.

2.2.1.1 Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi

Motivasyon konusunda en çok bilinen teorilerden biri olma özelliğini taşıyan bu model, 1943 yılında hümanist yaklaşımın öncülerinden olan, Rus asıllı Amerikalı psikolog Abraham Maslow tarafından öne sürülmüştür. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi adını verdiği kuramın temelinde insan ihtiyaçlarının bir önem sırasının olduğu, insanların sürekli olarak bir şeyler istedikleri ve bu nedenden dolayı insanların ihtiyaçlarının hiçbir zaman tamamen karşılanamayacağı, tatmin edilen bir ihtiyacın davranışı motive etme işlevini yitirdiği ve ihtiyaçlar arasında bir bağımlılık ve çakışma olduğu öngörülerini yatmaktadır (Çiçek, 2005: 13).

Maslow, yapmış olduğu klinik çalışmalar sonucunda insan ihtiyaçlarının piramit şeklinde bir hiyerarşiye tabi olduğunu ortaya koymuştur. Buradan yola çıkarak insan davranışlarının temelinde ihtiyaçların olduğunu; bazı ihtiyaçların tatmininin diğerlerinden daha önemli olduğunu; insanların önemli ve şiddetli olan ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra diğer ihtiyaçlarını karşılama yoluna gideceğini savunmuştur (Eroğlu, 2013: 451).

Şekil 2.1 Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Kaynak: Maslow, 1943: 370.

İhtiyaçlar hiyerarşisi piramidinin (Şekil 2.1) ilk basamağında insanların hayatta kalabilmesi için gerekli olan fizyolojik ihtiyaçlar, piramidin tepesinde ise kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer almaktadır (Gawel, 1997: 3). İlk üç basamakta yer alan “fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sevgi ve ait olma ihtiyaçları” düşük düzeyli ihtiyaçlar olarak kabul edilirken; piramidin diğer basamaklarında yer “saygınlık ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları” ise yüksek düzeyli ihtiyaçlar olarak kabul edilmektedir (Keser, 2013: 32). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde yer alan ihtiyaçların nitelikleri şu şekildedir (Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 142-144):

Fizyolojik İhtiyaçlar: Bu ihtiyaçlar, insanın yaşamını sürdürebilmesi için zaruri olan, hayat boyu çeşitli aralıklarla oraya çıkan ihtiyaçlardır. Bunlar, acıkma, susama, uyku, nefes alma, cinsellik gibi fizyolojik ihtiyaçlardır. En alt basamaktaki bir ihtiyaç tatmin edildiği zaman, daha üst basamaktaki ihtiyaçlar kendilerini hissettirecek ve tatmin edilene kadar organizmayı ele geçirecektir. Bu ihtiyacın tatmin edilmesi durumunda ise tekrar bir üst basamaktaki bir ihtiyaç güdü kaynağı olacaktır ve bu şekilde insanların temel ihtiyaçları hiyerarşik bir sıra takip ederek davranışları yönlendirecektir (Taşdemir, 2013: 25).

Temel fizyolojik ihtiyaçlar motivasyon teorisinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. İhtiyaçlar hiyerarşisine göre, insanların öncelikle temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir (Maslow, 1987: 35).

Güvenlik İhtiyacı: Maslow, fizyolojik ihtiyaçlar karşılandıktan sonra güvenlik ihtiyacının ortaya çıkacağını belirtmiştir. Kendini koruma, istikrar, güven duyma, korkudan, kaygıdan, karmaşadan kaçınma, planlama, düzen, kural, limit gereksinimi ve koruyuculuğun devamı gibi faktörler güvenlik basamağındaki ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Güvenli çalışma koşulları, iş güvenliği gibi faktörler ise iş yaşamındaki güvenlik ihtiyacına örnek olarak verilebilir. Bu ihtiyaçlar tatmin edilmediği müddetçe hayatın odak noktası haline gelmekte ve insana hükmederek güvenlik arayan bir mekanizma haline getirmektedir. Maslow, olağan koşullarda, istikrarlı ve barış ortamının hakim olduğu bir ülkede, insanların sahip oldukları güvencelerden dolayı bu ihtiyacın aktif bir motivatör olmadığını ancak savaş, hastalık, doğal afetler, suç dalgaları, sosyal düzensizlikler, beyin hasarı, otoritenin yıkılması, kronik şekilde gelişen kötü koşulların ortaya çıkması halinde aktif ve dominant konuma geleceğini belirtmiştir (<http://www.e-motivasyon.net/>, erişim tarihi: 21.12.2015).

Sevgi ve Ait Olma İhtiyacı: Hiyerarşik olarak fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyaçları giderildikten sonra sosyal ihtiyaçlar hissedilmeye başlamaktadır. Arkadaş sahibi olma, sevilme, başkaları tarafından kabullenilme sosyal ihtiyaçlar arasındadır (Keser, 2013: 32). İhtiyaçlar hiyerarşisinin bu basamağındaki bir kişi arkadaş, sevgili ya da bir çocuğa dair

yokluk hissini yoğun bir şekilde yaşayarak aile ya da arkadaş ortamında duygusal ilişki ihtiyacını gidermek için yoğun çaba harcayacaktır (Maslow, 1987: 43). Örgütsel anlarda ise kararlara katılma, takdir edilme, ofis paylaşımı, tanınma ve takım üyeliği sosyal ihtiyaçlara örnek olarak verilebilir (Kondalkar, 2007: 27).

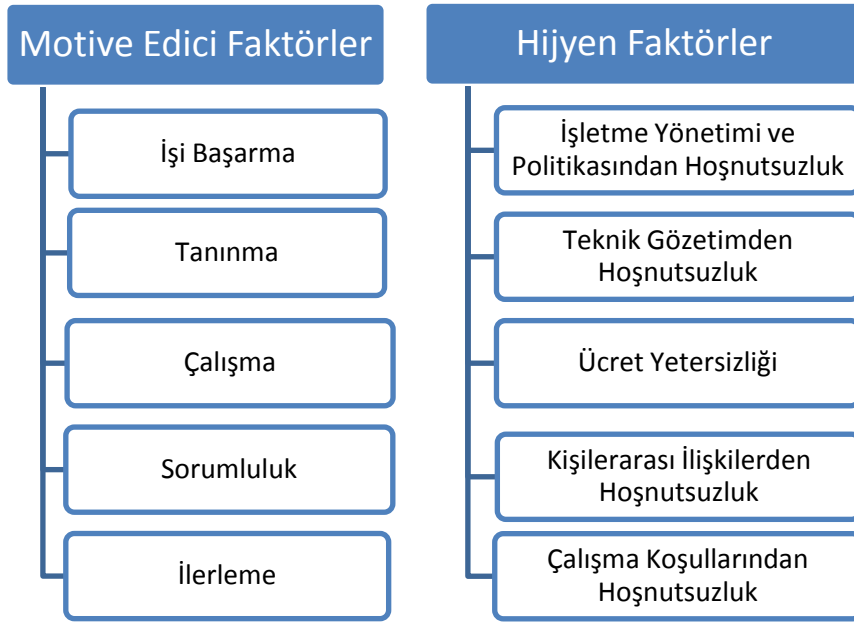
Saygınlık İhtiyacı: İhtiyaçlar hiyerarşisinin dördüncü basamağında saygı ve statü ihtiyacı yer almaktadır. İnsanlar, artık üyesi olduğu grubun kendilerine saygı göstermesini ve değer vermesini ister. Güç, beceri, yeterlilik, ustalık, kendini ispat etme çabası, grubun güvenini kazanma gibi ihtiyaçların yanı sıra ün, prestij, şan, şeref, üstün olma, tanınma, değerli olma, saygınlık ve takdir edilme gibi ihtiyaçlar da tatmin edilmeye çalışılacaktır (Maslow, 1987: 45).

Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı: İnsanların yeteneklerini sonuna kadar kullanma dürtüsüne dayanmaktadır. Bireyin gelişimini, kendi potansiyelini kullanma ve ifade etme yeteneğini içerir (Özkalp ve Kırel, 2013: 281). Maslow'a göre bu aşamaya gelen kişi yaratma ve başarıma gücünü ortaya koymaya çalışır. Çok az sayıda kişi bu aşamaya ulaşabildiği için bu ihtiyaç diğerlerine kıyasla daha az belirgindir (Toker, 2006: 57).

2.2.1.2 Herzberg'in Çift Faktör Teorisi

Frederick Herzberg tarafından geliştirilen çift faktör teorisi, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi modelinden sonra motivasyon konusunda en fazla ilgi gören teori konumundadır. Bu teori Herzberg'in 200 muhasebeci ve mühendis üzerinde yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarına dayanmaktadır. Araştırmada, katılımcılara "İşinizde kendinizi ne zaman son derece iyi ve ne zaman son derece kötü hissettiğinizi ayrıntılı olarak açıklayınız" sorusu sorulmuştur. Edinilen cevapları sonucunda katılımcıların en iyi ve tatmin olmuş anlarını anlatırken, iş, başarıma, sorumluluk gibi ifadeler kullandıkları görülmüştür. Benzer şekilde katılımcıların en kötü ve en az tatmin oldukları anlarını anlatırken yine iş ile ilgili kavramlar kullanmakla beraber iş dışında yer alan ücret, çalışma koşulları, nezaret gibi kavramları kullandıkları görülmüştür (Koçel, 2001: 514).

Herzberg yapmış olduğu içerik analizi sonucunda iş tatmini ve iş tatminsizliği ile ilgili olarak iki boyutun varlığını tespit etmiştir. Koruyucu (hijyen) ve motive edici faktörler olarak adlandırdığı bu boyutların çalışanları farklı şekillerde etkilediğini belirlemiştir (Tosi vd., 1990: 275). Hijyen ve motive edici faktörler Şekil 1.2'de gösterildiği gibidir (Özkalp ve Kırel, 2013: 33):

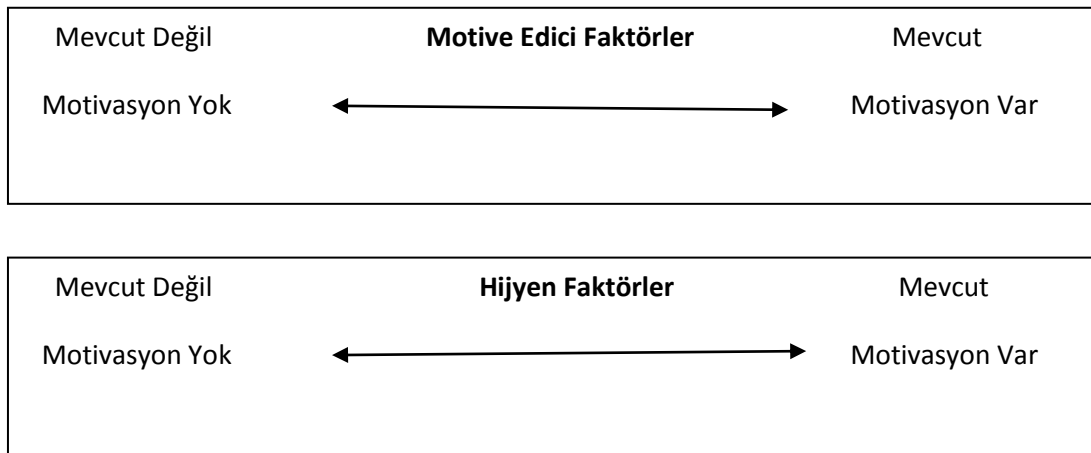

Şekil 2.2 Motive Edici ve Hijyen Faktörler

Kaynak: Sabuncuoğlu ve Tüz, 2008: 56.

Bu teorinin yöneticiler açısından anlamı şudur: hijyen faktörleri bir işletmede bulunması gereken asgari faktörlerdir. Hijyen faktörlerin bulunmaması durumunda çalışanları motive etmek mümkün değildir. Hijyen faktörlerin varlığı, çalışanların motive olabilmesi için gerekli ortamı hazırlar. Diğer taraftan hijyen faktörler olmadan sadece motive edici faktörlerin sağlanması, çalışanları motive etmeye yetmeyecektir (Koçel, 2001: 515).

Herzberg'in çift faktör teorisindeki faktörler ile motivasyon arasındaki bu ilişki Şekil 2.3'de yansıtılmıştır.

Şekil 2.3 Motive Edici ve Hijyen Faktörler ile Motivasyon Arasındaki İlişki

Kaynak: Koçel, 2001: 515.

Herzberg'in çift faktör teorisi bir takım eleştirilere uğramıştır. Öncelikle, kullanılan yöntem tartışmalıdır. Herzberg, çalışanlara, işyerindeki kritik anlarla (çalışanları işten soğutan ya da istifa etmeyi düşündükleri anlar ve iş yerinde mutlu oldukları anlar ya da iş doyumuna ulaştıkları anlar) ilgili sorular sormuştur. Ancak çalışanları motive edici unsurlar karmaşıktır ve her zaman aynı değildir. Motive edici unsurların bu nitelikleri genelleme yapılmasını engellemektedir. Dolayısıyla Herzberg'in kuramında faktörlerin durumdan duruma ve kişiden kişiye değiştiği gerçeğinin göz önüne alınması gerekmektedir. Diğer bir eleştiri ise Herzberg'in kuramında tatmin ve üretim arasında bir ilişki olduğu varsayılmasına rağmen araştırma sırasında üretimin ölçülmemesidir. Dolayısıyla böyle bir varsayımda bulunulması uygun görülmemektedir (Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 147).

2.2.1.3 McGregor'un X ve Y Teorisi

Douglas McGregor yöneticilerin çalışanların davranışlarını nasıl algıladıklarını araştırmış ve bu konudaki bulgularını 1957 yılında yayımlanan "The Human Side of Enterprise (Örgütlerin İnsan Yönü)" adlı kitabında ele almıştır. McGregor araştırmaları sonucu iki tip yönetim şekli ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi X teorisi, X tipi yönetim ve X tipi yöneticidir. Diğeri ise Y teorisi, Y tipi yönetim ve Y tipi yöneticidir. McGregor'un X teorisinin insan doğasıyla ilgili varsayımları şunlardır (<http://ismaildalay.blogspot.com.tr/> erişim tarihi: 15.09.2015):

- İnsanlar doğuştan tembeldir ve çalışmayı sevmezler.
- İnsanlar sorumluluk almaktan kaçarlar.
- İnsanları çalıştırmak için zorlamak gerekir ve sıkı bir şekilde kontrol edilmeleri zorunluluktur.
- İnsanlar örgüt amaçlarını benimsemez ve kendi amaçlarını daha ön planda tutarlar.
- İnsanlar değişime ve yeniliğe kapalıdırlar.

X teorisi çalışanları örgüt amaçlarına karşı ilgisiz, değişim ve yeniliklere direnç gösteren kişiler olarak ele almaktadır. Günümüzde çalışanlara bu kadar katı eleştiri getirilmemesi gerektiği ve cezanın işe yaramadığı anlaşılmıştır. Nitekim çoğu yönetici X kuramının geçerliliğini yitirdiğini savunmaktadır (Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 145).

McGregor X teorisinden bir süre Y teorisini ortaya koymuştur. Y teorisinin temel varsayımları şu şekildedir (<http://ismaildalay.blogspot.com.tr/> erişim tarihi: 15.09.2015):

- İnsanlar için çalışmak oyun ya da dinlenme kadar doğaldır.
- İnsanlar tembel olmadığı gibi gerekli şartlar sağlandığında çalışmaktan zevk alırlar.
- İnsanlar meraklıdırlar. Bu yüzden öğrenmek ve sorumluluk almak isterler.

- İnsanlar kendi kendilerini kontrol edebilirler.
- İnsanlar örgüt amaçları kendilerine benimsetildiği takdirde bu amaçlara katılırlar.
- İnsanlar yaratıcıdır ve bu özelliklerini ortaya koyabilmek için fırsat beklerler.

Y teorisini savunanlar çalışanları teşvik etmekte ve yaratıcılıklarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Y teorisinde çalışanların yapması gereken işler oyuna benzetilmektedir. Çalışanların sadece sorumluluk almadıkları aynı zamanda sorumluluğun getirdiği şartları da yükledikleri savunulmaktadır (Özkalp ve Kırel, 2013: 283).

McGregor'dan sonra W ve Z teorileri de geliştirilmiştir. Bu teoriler X ve Y teorilerinin insanlara yönelik psikolojik yaklaşımlarına kıyasla daha aşırı nitelili prensipler öngörmektedir. W teorisi, insanların yalnızca korkutularak çalıştırılması ve performansının artırılması gerektiğini öne sürmektedir. Bu teori temel olarak dayak veya ceza ile iş yaptırmayı ve verimliliği arttırmayı hedeflemektedir. W harfi İngilizce anlamı dayak olan "whiplash" kelimesinden gelmektedir. Bu teori bazı gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulama alanı bulmaktadır. Günümüzde her yöneticinin kendine göre uyguladığı bir motivasyon yöntemi bulunmaktadır. Türkiye'de genel olarak X ve Y teorilerinin karması uygulanmaktadır (Çiçek, 2005: 26).

Z teorisi, ihtiyaçların insana ve zamana göre değişiklik göstereceği temeline dayanır. Z kuramına göre (Özkalp ve Kırel, 2013: 284):

- İnsan ne melek ne de şeytan olarak görülmemelidir. İnsan düşünme, karar verme ve azmetme yeteneklerine sahip bir varlıktır.
- İnsanın doğuştan ne iyi ne de kötü olduğu söylenemez. Koşullara göre her iki duruma da yatkın olabilir.
- İnsan ne yaşamsal ne de üst düzey ihtiyaçlarla güdülenir. İnsanın güdülenmesinde en önemli faktör içinde bulunduğu koşullardır.
- Güdülenme ne dıştan zorlamayla ne de içten gönüllülükle sağlanır. İnsan ancak mantıkla güdülenir.
- İnsanı iyimser ya da kötümser olarak değil, tarafsız olarak ele almak gerekir.

Z teorisi Japonya'da geliştirilmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Bu teori personelin işinde güvenle çalışması, işletmesine sahip çıkması ve ömür boyu istihdam esaslarına dayanmaktadır. Z teorisinde işletmeye sadakat duygusunun motivasyon problemini ortadan kaldıracığı öngörülmektedir. Bu şekilde motivasyon insanları güdüleme ve iş görmeye teşvik etmek yerine; onların iradelerine hükmetme ve yönlendirmeyi amaçlamaktadır (Çiçek, 2005: 26).

2.2.1.4 McClland'ın Başarı İhtiyacı Teorisi

David McClland ve arkadaşları 1950'lerde Maslow'un bahsetmiş olduğu üst düzey ihtiyaçlara benzer faktörlerle ilgili olarak çeşitli araştırmalar yapmışlardır. Başarı güdüsü araştırmalarının temel hedefi, bireylerin psiko-sosyal yapılarına dair özellikleri ortaya koymaktır. Bu araştırmalarda, tematik algılama testleri vasıtası ile bireylerin ihtiyaç yönelimlerine dair bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır (Keser, 2013: 36). McClland'ın teorisine göre kişi üç grup ihtiyacın etkisi altında davranış gösterir (Erdem, 1997: 74):

Başarma İhtiyacı: Bu ihtiyaç ulaşılması güç ve çok çalışma gerektiren anlamlı amaçların seçilmesi ve bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için gereken yetenek ve bilginin elde edilmesi davranışı ile açıklanmaktadır. Zor hedefler belirleme, hedefleri başarmada ısrarcılık, hedefleri gerçekleştirmek için sorumluluk alma, riskli işleri kabul etme, geri besleme, sonuçlar hakkında somut bilgi kullanma, hedeflere ulaşabilmek için kendi enerjisini kullanma ve işini şansa bırakmama başarılı olma isteği yüksek olan kişilerin temel özellikleri arasındadır. Yüksek başarma ihtiyacı daha çok satış temsilcileri ve küçük işletme sahiplerinde görülmektedir. Yapılan araştırmalar yüksek başarma isteğine sahip kişilerin olmayanlara göre daha fazla etkili liderlik davranışı sergilediğini göstermektedir. Başarı ihtiyacı, büyük ve zor hedeflerin belirlenmesine ve bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için bireylerin olağanüstü çaba sarf etmelerine neden olabilmektedir (Şahin, 2012: 150).

Güç Kazanma İhtiyacı: Başkaları üzerinde güç sahibi olma anlamına gelen bu ihtiyaç, bireyin çevresinde otorite kurma isteğinden gelmektedir. Vaktinin büyük bölümünü nasıl daha güçlü olabileceğini ve çevresindeki insanlara otoritesini benimsetebileceğini düşünerek geçiren bir kişi, psikologlar tarafından güç kazanma ihtiyacı fazla bir kişi olarak nitelendirilmektedir. Güç kazanma ihtiyacı yüksek kişiler kendilerine ulaşılması zor, başarılması büyük gayret gerektiren hedefler seçerler. Bu ihtiyacın belirgin özelliklerinden biri de kişinin, başkalarını etkileyerek belirli şekilde davranmalarını sağlamaya çalışmasıdır (Keser, 2013: 36).

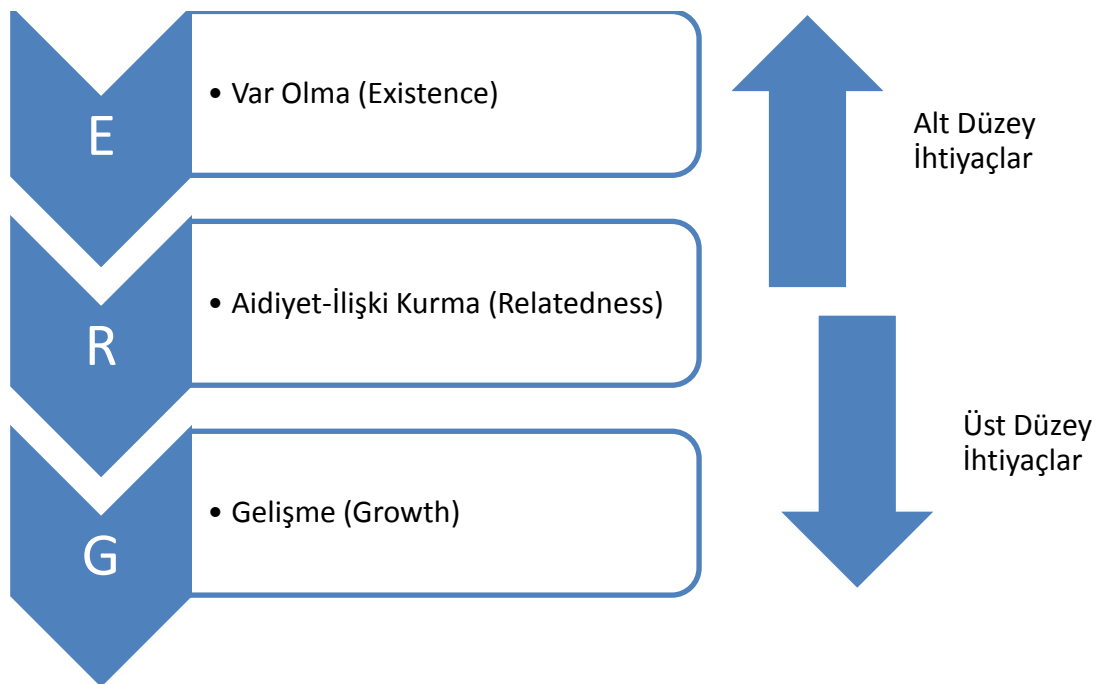
Birlikte Olma İhtiyacı: Bu ihtiyaç, bireyin yakın ve sıkı dostluklar kurmasını, bir gruba dahil olmasını, sosyal ilişkiler geliştirmesini, ailesi ve arkadaşlarıyla paylaşımda bulunmasını ifade etmektedir. Yüksek derecede birlikte olma ihtiyacı olan kişiler başkaları tarafından beğenilme ve takdir edilmeye çok büyük önem atfetmektedirler. Verilen görevleri arkadaşlarıyla birlikte işbirliği içerisinde yapmaktan zevk almaktadırlar. Birlikte olma ihtiyacı hisseden kişiler işlerinin sosyal ilişkilerinin önüne geçmesinden hoşlanmamaktadırlar. Yüksek derecede birlikte olma ihtiyacı hisseden bireyler zaman zaman etkili karar verememekte ve arkadaşları için kuralları göz ardı edebilmektedirler. Bu vasıflara sahip olan liderler, astları tarafından

sorumsuz, güçsüz, zayıf olarak nitelendirilebilmektedir. Bu ihtiyacı düşük olan bireylerin yalnız kalma ve sosyal ilişkilerde sorun yaşama ihtimali bulunmaktadır. McClland'ın teorisine göre güç isteği birlikte olma isteğinden daha fazla olmalıdır (Şahin, 2012: 150-151).

McClland'ın başarı ihtiyacı teorisi yöneticiler açısından bazı pratik ipuçları sunmaktadır. Örneğin insanların sahip oldukları ihtiyaçların belirlenmesi durumunda personel seçme ve yerleştirme sistemlerinin etkinliği artacaktır. Başarı ihtiyacı yüksek bir kişi, başarı sağlayabileceği bir işe atanabilecektir. Böylece, kişi motive olmak için uygun ortamı bulacağından bilgi ve yeteneklerini tam kapasite ile kullanacaktır (Koçel, 2001: 516).

2.2.1.5 Alderfer'in ERG (VİG) Teorisi

Clayton Alderfer ERG (Existence-Var olma, Relatedness-İlişki Kurma, Growth-Gelişme) teorisini 1961 ve 1978 yılları arasında geliştirmiştir (Caulton, 2012: 3). Alderfer, Maslow'un fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sevgi ve ait olma ihtiyacı, saygınlık ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarından oluşan beş basamaklı ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramını temel alarak yeni bir bakış açısı getirmiş ve ERG kuramını geliştirmiştir. ERG teorisindeki üç grup ihtiyaç: var olma, aidiyet-ilişki kurma ve gelişme şeklinde hiyerarşik olarak sıralanmıştır (Şekil 2.4). Alderfer, ERG teorisinin, insan ihtiyaç ve arzularının tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen deneysel çalışmaların sonuçlarına dayandığını belirtmiştir (Yang vd., 2011: 7886).

Şekil 2.4 Alderfer'in ERG Teorisi

Kaynak: Keser, 2013: 35.

Var olma ihtiyacı, bireyin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan her türden materyali, yiyecek, barınma, iş gibi psikolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını içermektedir. Aidiyet-ilişki kurma ihtiyacı, bireyin başkalarıyla tatmin edici ilişkiler kurma ve sürdürme ihtiyacını kapsamaktadır. Gelişme ihtiyacı ise kendini ve yeteneklerini geliştirme, kendini gerçekleştirebilmek için tüm kapasitesini kullanma ihtiyacını işaret etmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin aksine Alderfer'in ortaya koyduğu üç ihtiyaç basamağı arasında katı bir hiyerarşi yoktur. Başka bir ifade ile daha üst düzey ihtiyaçların karşılanmış olması daha alt düzey ihtiyaçların karşılanmış olduğu anlamına gelmemektedir. Ayrıca teori aynı zaman dilimi içerisinde etkin olan birden fazla ihtiyaca sahip olunabileceğini öngörmektedir. Alderfer belli bir zamanda tek bir ihtiyaca odaklanmanın insan davranışlarında etkili bir değişim sağlamayacağını iddia etmiştir. Alderfer aynı zamanda hüsrana ve gerileme üzerinde de durmuştur. Buna göre bir birey daha üst seviye ihtiyaçlarını karşılayamadığı zaman düşük seviye ihtiyaçlarının karşılanmasına dönecektir. Hüsrana-geri çekilme prensibi çalışma hayatını da uyarlanabilir. Örneğin çalışanlar gelişme imkanlarından mahrum kalırlarsa ilişki kurma ve varlığını sürdürme gibi daha düşük seviye ihtiyaçlarına geri dönebilirler (Chennamaneni ve Teng, 2012: 66).

2.2.2 Süreç Teorileri

Süreç teorilerinin odak noktası, insanların hangi amaçlar tarafından nasıl motive edildikleridir. Süreç kuramlarında, belli bir davranış gösteren kişinin bu davranışı tekrarlamasının ya da tekrarlamamasının nasıl sağlanabileceğinin cevapları aranmaktadır (Deniz, 2005: 150). Ayrıca bu kuramlar, ihtiyaçların davranışı ortaya çıkaran faktörlerden sadece biri olduğunu ve içsel faktörlerin yanı sıra pek çok dışsal faktörün kişinin davranış ve motivasyonunu etkilediğini savunmaktadır (Koçel, 2001: 517). “Koşullanma Kuramı, Vroom'un Beklenti Kuramı, Lawler-Porter Modeli, Adams'ın Eşitlik Kuramı, Locke'un Amaç Kuramı” süreç kuramları arasında yer almaktadır (Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 150).

2.2.2.1 Koşullanma Kuramı

Koşullanma teorisi klasik ve edimsel koşullanmaya dayanmaktadır. Klasik koşullanmanın temelleri, Pavlov'un köpekler üzerinde yapmış olduğu laboratuvar deneyleriyle atılmıştır. Edimsel koşullanma ise Thorndike'nin kediler ve Skinner'ın fareler üzerinde yaptığı çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Skinner'ın çalışması örgütlere uyarlanmış ve “örgütsel davranış geliştirme” adı altında yeni bir alan doğmuştur (Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 150).

Pavlov ve Skinner'ın çalışmalarında, organizmanın belirli bir davranışın sonucunda haz duyması halinde davranışı tekrar edeceği, acı duyması halinde ise davranışı tekrar etmeyeceği ortaya konmuştur. Ödüllendirme veya cezalandırmanın, yapılan faaliyete bağlı olarak ortaya çıkacağı savunulmuştur. Organizmanın sonucundan memnun kaldığı davranışları tekrar etme, sonucundan memnun kalmadığı davranışları ise tekrarlamama şeklinde tepki vereceği öngörülmüştür. Buna göre davranışın tekrar edildikçe iyice öğrenileceği ve pekiştirilmiş olacağı sonucu çıkmaktadır (Eren, 2003: 603).

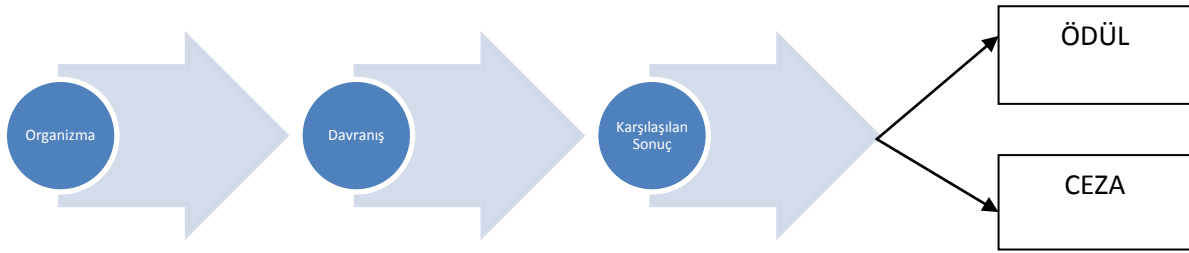

Şekil 2.5 Pavlov'un Klasik Koşullanması

Kaynak: Koçel, 2001: 517.

Klasik koşullanmanın temel varsayımlarından biri, davranışların belirli bir uyarıcı tarafından harekete geçirildiğidir. Pavlov'un deneyde, bir köpeğe yemek verirken çalınan zil(uyaran) köpeğin davranışını (ağzının sulanması, etrafta aranması) şartlandırmıştır. Zil çaldığında yemek verilme bile, köpek yemek yeme davranışına koşullanmıştır. Bu koşullanmada odak nokta, uyarılan davranışların etkilenmesidir (Koçel, 2001: 517).

Pavlov'a göre uyarılar davranıştan önce gelerek, davranışı canlandırmaktadırlar. Skinner'a göre ise davranışlar reflekslerle ilgilidirler ve birçoğu öğrenilmiş olup istemsel davranışlardır (Toker, 2006: 98). Edimsel koşullanma kuramı, pekiştirme kuramı olarak da bilinmektedir. Ana fikri, insanların arzulanan sonuçlara yol açan davranışı tekrarlamaya yani pekiştirmeye, arzulanan sonuçlara yol açan davranışı ise pekiştirmemeye eğilimli olduğudur. Nitekim dış çevre tarafından takdir edilen, ödüllendirilen davranışlar tekrar ettirilirken, benimseymen ve cezalandırılan davranışlar terk edilmek durumundadır (Köroğlu, 2011: 126).

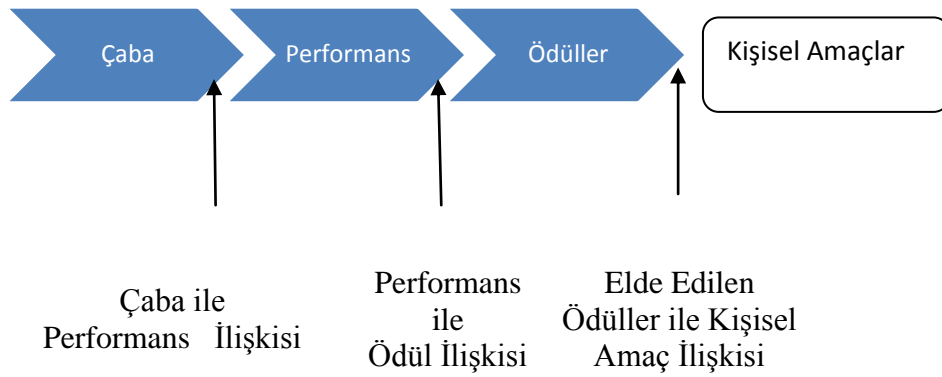
Şekil 2.6 Skinner'ın Edimsel Koşullanması

Kaynak: Koçel, 2001: 518.

2.2.2.2 Vroom'un Beklenti Teorisi

Motivasyon konusunda akademisyenlerin en çok yararlandığı teorilerden birisi; Victor Vroom'un beklenti teorisi. Bu teori kimi kaynaklarda ümit teorisi olarak da geçmektedir (Özkalp ve Kırel, 2013: 293). Vroom'un beklenti kuramının geçerliliğinin test edilmesi için elliden fazla araştırma yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, kuramın varsayımlarını desteklemiştir (Eren, 2003: 508). Bu kuram, motivasyonu sağlayan bilişsel koşullara odaklanmakla birlikte ödüllerin davranışa ne şekilde etki edeceğini ve yönlendireceğini de açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıca kuram, bireyin, davranışı sonucunda arzu ettiği ödül ya da çığrtıya kavuşacağı inancını taşıması durumunda motive olacağı öngörüsünde bulunmaktadır (Keser, 2013: 37).

Vroom bu teori ile bireylerin ekonomik çıkarları söz konusu olduğunda rasyonel davrandığını öne sürmüştür. Vroom'a göre kişilerin belli bir iş için çaba sarf etmeleri üç faktöre bağlıdır. Bu faktörler valens, bekleyiş ve araçsallıktır. Vroom, motivasyonu valens x bekleyiş şeklinde formüle etmiştir. Valens, bireyin gösterdiği çaba sonucunda elde edeceği ödülü arzulama derecesini belirtmektedir. Valens, -1 ve +1 arasında değer almaktadır. Ödülü arzu eden ve çaba sarf eden bireyler +1 ile ödülü istemeyen ve değersiz bulan bireyler ise -1 ile temsil edilmektedir (Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 151). Bekleyiş ya da beklenti ise bireyin belli bir davranışının, kendisini belli bir sonuca götüreceğine olan inancının şiddeti ile açıklanmaktadır. Aldığı değer 0 ve 1 arasındadır. Bireyin belli bir davranış sergilemesinin, istediği sonucu doğuracağına yönelik inancı 1; bireyin ne yaparsa yapsın istediği sonuca ulaşamayacağına dair inancı 0 ile sembolize edilmektedir (Erdem, 1998: 54).

Şekil 2.7 Vroom'un Beklenti Modeli

Kaynak: Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 152.

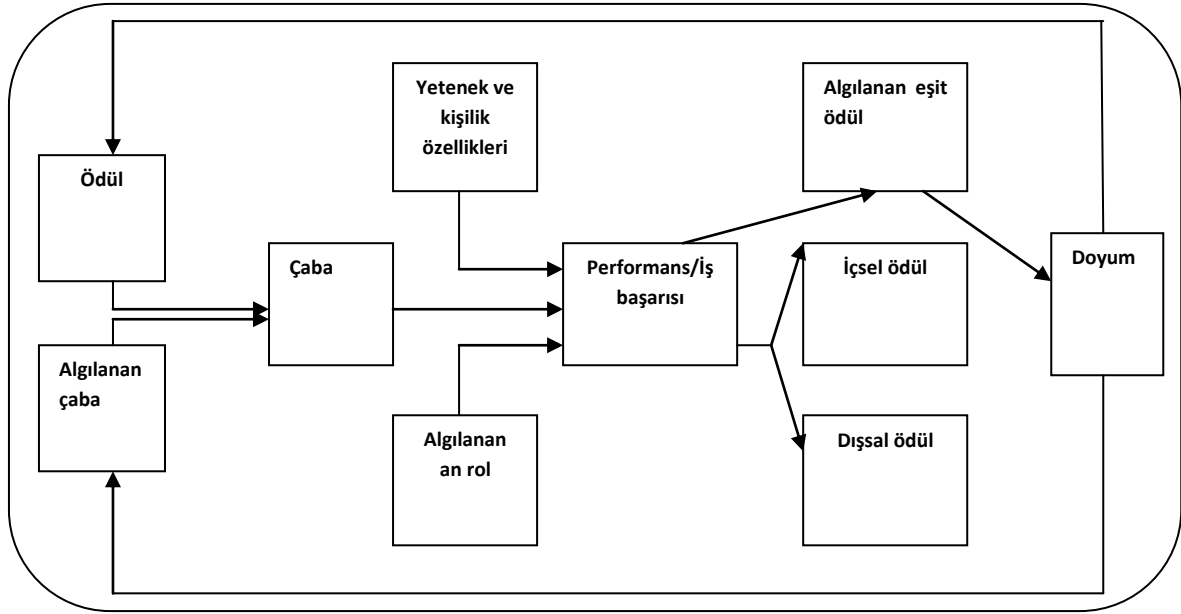
Araçsallık, bireyin belli bir davranışı sonucunda elde ettiği ödülün, başka bir ödüle ulaşmasına aracılık etmesini ifade etmektedir (Başaran, 1991: 159). Başka bir deyişle birinci kademe sonuçların, ikinci kademe sonuçlara ulaştıracağına yönelik olarak bireyin sahip olduğu sübjektif olasılık vurgulanmaktadır. Örneğin maaş artışı gibi bir ödül aynı zamanda yüksek statü, tanınma, kişinin ailesini daha iyi geçindirmesi gibi bazı avantajları da beraberinde getirecektir (Erdem, 1998: 54).

2.2.2.3 Lawler-Porter Modeli

Layman Porter ve Edward Lawler'in geliştirmiş olduğu beklenti modeli Vroom'un beklenti kuramının genişletilmiş halidir. Model, bireylerin valens ve beklenti kaynaklarının belirlenmesini, çaba-performans-iş tatmini arasındaki bağlantıyı açıklamaya çalışmaktadır. Bu modelde çaba, algılanan çaba-ödül ihtimali ile algılanan ödül değerinin bir fonksiyonu olarak görülmektedir (Ramlall, 2004: 56). Diğer bir deyişle çabanın (motivasyonun gücü ya da yoğunluğu) doğrudan performansla sonuçlanmayacağı ortaya konulmuştur. Ayrıca yeteneklerin, kişilik özelliklerinin ve çalışanların rol algılamalarının da rol oynadığı belirtilmiştir. Tatminin performansa bağlı olmadığına, belirleyicinin elde edilecek olan adil ödül olduğuna vurgu yapılmıştır (Saif vd., 2012: 1389).

Model, gayret, bilgi, yetenek ve algılanan rol değişkenlerine göre ortaya konulan performansın belli bir ödül ile ödüllendirileceğini öngörmektedir. Bu durum birinci kademe sonucu göstermektedir. Ödüllerin içsel (intrinsic) ya da dışsal (extrinsic) olması mümkündür. Burada Vroom'un modelinden farklı olan yönü ise, algılanan eşit ödül değişkenidir. Bu değişken, bireylerin kendi performansları ile diğerlerinin performansları arasında kıyaslama yapması ve kendi performansının nasıl bir ödül hak ettiğine yönelik tahminde bulunmasıdır.

Bunun sonucunda bir nevi ödül algılaması oluşmaktadır. İster içsel olsun ister dışsal olsun, kişinin aldığı ödüllerin, algılanan eşit ödülünden az olması durumunda kişi tatmin olmayacaktır. Bu nedenle kişinin beklentisi de değişecektir. Bireyin tatmin olma derecesine göre valens ve bekleme etkilenerek, süreç yeniden işleyecektir (Koçel, 2001: 523).

Şekil 2.8 Lawler-Porter Modeli

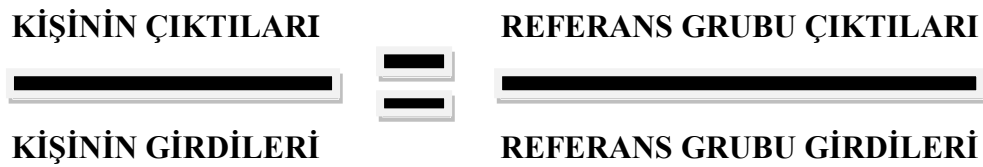
Kaynak: Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 152.

Yöneticilerin Lawler-Porter modelinden yola çıkarak bazı noktalara dikkat etmeleri gerekmektedir. Öncelikle bireyin motivasyonunun, çabasına ve performansına bağlı olduğu unutulmamalıdır. Bireyin kendisinden beklenen davranış ve gayreti gösterebilmesi için, bilgi seviyesinin belli bir düzeyde olması gerekmektedir. Dolayısıyla, gerek duyduklarında, çalışanların eğitim alması sağlanmalıdır. Diğer bir husus ise bireyin aldığı ödüllerin önemidir. Birey elde ettiği ödülleri, başkalarının ödülleriyle karşılaştırdığı için hakkının verilmediğini düşündüğü hallerde, motivasyon kaybı yaşayacak ve örgütsel bağlılığı zayıflayacaktır. Bu nedenle örgütsel adaletin sağlanmasına çalışılmalıdır (Paşamehmetoğlu ve Yeloğlu, 2013: 154).

2.2.2.4 Adams'ın Eşitlik Teorisi

Eşitlik teorisi, Stacy Adams tarafından geliştirilmiştir. Kurama göre, bireyler sarf ettikleri çabalar sonucunda elde ettikleri ödüller ile benzer durumdaki kişilerin çaba-ödül çıktılarını karşılaştırmaktadırlar. Bu oran tatmin veya tatminsizlik kaynağı olarak değerlendirilmektedir (Bölükbaşı ve Yıldıztan, 2009: 351-352).

Adams, General Electric işletmesinde motivasyon konusuyla ilgili olarak çeşitli araştırmalar yapmıştır. Sonuç olarak, ödül adaletinin çalışanları sürekli motive etmek ve teşvik etmek bakımından çok önemli olduğu öngörüsünde bulunmuştur. Adams incelemeleri sonucunda, çalışanların kendilerine verilen ödüller ile başkalarına verilen ödülleri her zaman karşılaştırdıklarını; kendilerine uygun görülen ödüllerin, benzer başarıyı gösteren kimselerle ne oranda eşit olduğunu belirlemeye çalıştıklarını saptamıştır. Bireylerin örgüte sundukları emek, zeka, bilgi, yetenek ve tecrübeleri girdi ya da değer; buna karşılık örgütten sağladıkları ücret, statü artışları, primler, ikramiyeler, sosyal yardımlar, yönetsel yetkiler, kaynaklar, iş güvenliği ve iş yerinin koşulları gibi faktörler ise ödül olarak değerlendirilmiştir. Çalışanların kendi girdi ve ödülleri, benzer durumdaki diğer çalışanlarla karşılaştırdıklarında eşitsizlik algılamaları durumunda, eşitsizliği gidermek için mücadele edecekleri, netice alınamaması durumunda ise olumsuz davranışlar sergileyecekleri varsayılmıştır (Eren, 2003: 600).

Şekil 2.9 Adams'ın Eşitlik Teorisi

Kaynak: Keser, 2013: 39.

2.2.2.5 Locke'un Amaç Teorisi

Bu teori, Edwin Locke tarafından 1668 yılında geliştirilmiştir. Kuramın temeli, kişilerin kendileri için belirledikleri amacın ulaşabilirlik derecesine dayanmaktadır. Davranışın nedeni, bireylerin bilinçli amaç ve niyetleridir. Yani, bireyler bazı amaçlar belirleyerek, davranışlarını bu amaçları gerçekleştirmeye yöneltmektedirler. Locke, iş başarısını etkileyen motivasyon kaynağını ise, amaçların özellikleriyle ilişkilendirmiştir. Yüksek seviyede motivasyon sağlayan amaçların özellikleri şunlardır (Keser, 2013: 40):

- Amaçlar açık ve net olmakla birlikte genel ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Amaçlar, gerçekleştirilecek kişi tarafından benimsenmelidir.
- Amaçlar iddialı olmalıdır.

2.3 Turist Motivasyonu

Turizm ürünlerinin etkin bir şekilde pazarlanabilmesi için, turist davranışının ve seyahate çıkma kararının ardındaki motivasyonların (güdülerin) çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Motivasyon; algı, kültürel koşullar, öğrenme gibi birçok değişkenden sadece

biri olmasına rağmen bütün davranışları tetikleyen bir güce sahip olduğunda kritik öneme sahiptir (Fodness, 1994: 555). Motive olmak, bir şey yapmak için harekete geçmek demektir. Eğer bir kişi bir şeyi yapmak için harekete geçecek gücü kendinde bulamıyorsa o kişinin motive olamamış olduğu düşünülür (Cassidy, 2006: 2).

Davranışın oluşmasına neden olan ve bireylerin içsel güçlerini temsil eden motivasyon; turist davranışları literatüründe sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Bu bakımdan turist motivasyonu ya da sebeplerinin keşfedilmesi, sosyal ve psikolojik bir olgu olarak turizmin anlaşılmasına katkıda bulunmuş, yönetsel açıdan bazı çözüm önerileri ortaya koymuştur. Genel olarak turist motivasyonu, insanların turizm temelli bir aktiviteye katılmasına sebep olan ihtiyaçlar dizisidir (Park ve Yoon, 2009: 100). Crompton ve McKay'e (1997: 425) göre, turist motivasyonunun önemi, turistlerin karar verme süreçlerini anlamada temel bir öge olmasına ve turistlerin memnuniyetleri ile ilişkili olarak daha kaliteli ürün ve hizmet geliştirilmesinde kilit bir öneme taşımaya dayanmaktadır (Kim, vd., 2010: 58). Ayrıca turist motivasyonları hakkında elde edilen bilgiler turizm destinasyon planlayıcılarına etkin bir planlama yapma olanağını sağlamaktadır (Andreu vd., 2005:1).

Turizm insan davranışları ve doğasıyla ilgili olduğundan turist motivasyonu, turizm araştırmalarında geniş çapta ele alınmıştır. Motivasyon, davranışları harekete geçiren ve onları amaca yönelten istek ve ihtiyaçlar olarak tanımlanırken; turist motivasyonu, kişileri seyahat etmeye teşvik eden bir dizi istek ve ihtiyaç olarak ifade edilmiştir (Albayrak, 2013: 149). Turist motivasyonları beklentiler, gereksinimler ve isteklerle doğrudan ilgili olup aynı zamanda turistlerin kişiliklerini ve sosyo-ekonomik özelliklerini de yansıtmaktadır (Özgen, 2000: 23).

Turist motivasyonu kişilerin temel ihtiyaçlarından haberdar olmaları ve destinasyonların bu ihtiyaçlarını karşılama potansiyelini algılamasıyla başlamaktadır (Beh ve Bruyere, 2007: 1465). Genel olarak turist motivasyonu kişilerin seyahat eğilimini etkileyen ihtiyaç ve arzuların bir bileşimi olarak tanımlamak mümkündür. Turizm motivasyonu alanında yapılan çalışmalar turistlerin neden belli davranış kalıplarına sahip olduklarını ve turist motivasyonlarını nelerin etkilediği sorularını yanıtlamaya çalışmaktadırlar (Meng vd., 2006: 43). Diğer taraftan "Turistler neden seyahat etmektedir?" sorusunun basit bir soru olduğu, aslında "Belli bir grup turist, neden belli bir seyahat deneyimi yaşamayı tercih etmektedir?" sorusuna cevap aranması gerektiği savunulmaktadır (Harman, 2014: 110).

Aynı şekilde Crompton (1979: 408), turizm konusunda kim, nerede, ne zaman ve nasıl sorularının cevaplanmasının kolay olduğunu, asıl kritik noktanın turist davranışlarının altında yatan "niçin" sorusu olduğunu belirtmiştir. Motivasyon genel olarak tüm eylemleri teşvik eden güç olarak görülmektedir. Bu sebeple turist davranışlarını ve bununda ötesinde turizm sistemini anlayabilmek için bir başlangıç noktasıdır (Pearce ve Lee, 2005: 226).

Turizm ve seyahat alanında yapılan motivasyon çalışmalarının büyük bir kısmı son kırk yıl içerisinde yapılmıştır. Gelecekteki turizm eğilimlerinin tahmin edilebilmesi için turist motivasyonunun anlaşılmasının gerekliliği büyük ölçüde kabul görmektedir (Yuan vd., 2004: 43). Araştırmacıların turizm motivasyonu ile geliştirdiği teoriler ve modeller arasında Gray'ın "Sunlust (güneşli yerlere seyahat etme arzusunda olanlar) ve Wanderlust (araştırma ve gezme arzusunda olanlar) turist tipolojisi", "Push (itme), Pull (çekme) faktörleri", Iso-Ahola'nın "Escape (kaçma), Seeking (arama) modeli", Pearce'ın "Travel Career Ladder (seyahat kariyer merdiveni) modeli" ve Plog'un "Allocentric (risk almayı seven, maceracı), Psychocentric (içe dönük, daha az maceracı) turist tipolojisi en çok öne çıkanlardır (Kassean ve Gassita, 2013: 2; Zhang ve Peng, 2014: 45; Park vd., 2008: 162; Kozak vd., 2013: 18).

2.3.1 Gray'ın Sunlust-Wanderlust Turist Tipolojisi

Sunlust ve wanderlust turist tipolojisi, Peter Gray tarafından, 1970 yılında, turistlerin gerçekleştirmiş olduğu seyahat türleri temel alınarak geliştirilmiştir. Sunlust turistler daha çok dinlenme ve rahatlama odaklı iken wanderlust turistler öğrenme ve keşfetme arzusu ile motive olmuşlardır (Dey ve Sarma, 2006: 31).

Gray'ın (1970: 122) sunlust ve wanderlust turistlerin ne tür turistik çekicilikler aradıklarına dair yapmış olduğu karşılaştırma şu şekildedir:

Sunlust	Wanderlust
<ul style="list-style-type: none"> ● Seyahatlerinde genellikle tek bir ülkeyi ziyaret etmektedirler. ● Daha çok yurtiçi seyahate ilgi duymaktadırlar. ● Destinasyona vardıktan sonra seyahat küçük bir ayrıntıdır. ● Daha çok ya dinlenme ve rahatlama ya da olabildiğince aktif olmayla ilgilenmektedirler. ● Daha çok doğa temelli çekiciliklere ilgi göstermektedirler (iklim çok önemlidir). ● Yerel tesisleri ve konaklama kolaylıklarını aramaktadırlar. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Seyahatlerinde genellikle birkaç ülkeyi ziyaret etmektedirler. ● Daha çok yurtdışı seyahate ilgi duymaktadırlar. ● Ziyaret boyunca seyahat en önemli öğedir. ● Genellikle eğitim programlarına ilgi göstermektedirler. ● Yapay ya da fiziksel çekiciliklere ilgi duymaktadırlar (iklimin önemi yoktur). ● Farklı kültürleri ve otantik mutfakları keşfetmek istemektedirler.

2.3.2 İtme (Push)-Çekme (Pull) Faktörleri

Motivasyon, hem seyahat davranışlarının hem de destinasyon seçim sürecinin anlaşılmasında kritik öneme sahiptir (Chen ve Chen, 2015: 417). Turist motivasyonları sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi farklı alanlardan birçok araştırmacının çalışmalarına konu olmuştur. Bu çalışmaların çoğu Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi modelini temel almıştır (Al-Haj Mohammad ve Som, 2010: 41).

Turistlerin destinasyon seçimiyle alakalı ilk motivasyon çalışmalarında, itme ve çekme faktörleri olarak adlandırılan sınıflandırma ortaya konulmuştur. Gray'in (1970) sunlust (pull) ve wanderlust (push) tipolojisi buna ilk örneklerdendir. Dann (1977) ise anomi (pull) ve ego geliştirme (push) olarak kategorize edilen motivasyon faktörlerini önermiştir. Anomi, günlük rutinden kaçmayı belirtirken; ego geliştirme seyahat vasıtasıyla tanınma veya statü kazanma gibi ihtiyaçları vurgulamaktadır. Diğer taraftan Crompton (1979), turistlerin destinasyon seçimlerine etki eden yedi sosyo psikolojik (push) ve iki alternatif kültürel motivasyon (pull) belirlemiştir. Bunlar olağan çevreden kaçma, kendini keşfetme ve değerlendirme, rahatlama, prestij, ilişki kurma, akrabalık ilişkilerinin geliştirilmesi, sosyal etkileşimi kolaylaştırma, yenilenme ve eğitimidir (Prayag ve Ryan, 2011: 122).

İtme faktörleri, bireyi belli bir destinasyona seyahat etmeye teşvik eden sosyo-psikolojik ihtiyaçları belirtmektedir. İtme faktörleri içsel ve soyuttur. Bu sosyo-psikolojik güdüler, kaçma, dinlenme, rahatlama, macera, prestij, sosyal etkileşim gibi ihtiyaçlarla yakından ilişkilidir. Çekme faktörleri olarak bilinen dışsal motivasyonlar ise destinasyon imajı, destinasyon çekiciliği gibi destinasyona ait unsurlarla alakalıdır (Seebaluck vd., 2015: 203).

2.3.3 Iso-Ahola'nın Arama (Seeking)-Kaçma (Escaping) Modeli

1982 yılında, Iso-Ahola, turistlerin memnuniyeti ile ilgili olarak arama-kaçma motivasyon faktörlerini ortaya koymuştur. Ahola'ya göre bu zıt motivasyonları çoğu zaman birbirinden ayırtırmak olanaksızdır. Aksine, çoğunlukla bu güdülerini eş zamanlı olarak bir bireyde görmek mümkündür. Ayrıca bu motivasyonlar, kişisel (psikolojik) ve kişiler arası (sosyal) boyuta sahiptir. Iso-Ahola'nın modelinde önerdiği dört boyut kişisel arama, kişiler arası arama, kişisel kaçma ve kişiler arası kaçmadır. Bu motivasyonların gizli olduğu ve kişi boş zaman aktivitesine devam ederken itme faktörü gibi işlev gördükleri kabul edilir (Snepenger vd., 2006: 141).

Iso-Ahola'nın (günlük rutinden) kaçma ve (içsel ödül) arama boyutlarından oluşan sosyo-psikolojik modeli, kişi ve kişiler arası boyutları ile motivasyon teorileri içerisinde önemli bir yere sahiptir (Chen ve Chen, 2015: 417).

2.3.4 Pearce'ın Seyahat Kariyer Merdiveni

Pearce'ın seyahat kariyer merdiveni modeli, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi modeli temel alınarak geliştirilmiştir. Pearce da Maslow gibi seyahat motivasyonlarından oluşan bir hiyerarşi geliştirmiştir. Seyahat kariyer merdiveni, en düşük seviyeden en yüksek seviyeye doğru, beş basamak içermektedir ve merdiven basamağı şeklinde görselleştirilmiştir. En alt düzeyden en üst düzeye doğru; dinlenme ve rahatlama ihtiyaçları, emniyet ve güvenlik ihtiyaçları, ilişki ihtiyaçları, öz saygı ve gelişme ihtiyaçları ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları bulunmaktadır (Paris ve Teye, 2010: 245).

Seyahat kariyer merdiveni modeli, görsel olarak Maslow'un modeliyle benzerdir. Maslow'un modelinden farklı yönü, seyahat edenlerin sadece bir basamaktaki motivasyonlara değil, aynı anda farklı basamaklardaki motivasyonlara da sahip olduklarının kabul edilmesidir. Yalnızca bir basamaktaki ihtiyaçlar daha baskın olabilmektedir. Model, turistlerin seyahat deneyimlerine göre motivasyonun da değişeceğini öngörmektedir (Pearce ve Lee, 2005: 227).

2.3.5 Plog'un Allosentrik-Psikosentrik Turist Tipolojisi

Stanley Plog, çalışmasını 1960'larda, niçin bazı turistlerin seyahatlerinde uçak kullanmayı istemedikleri üzerine kurgulamıştır. Plog, bir dizi araştırma sonucunda psikografikler olarak bilinen kişilik profilini geliştirmiştir. Psikografik araştırmalar, insanların psikolojik boyutları üzerinde duran nicel araştırmalar olarak tanımlanmaktadır. Bu tip araştırmalar, tavırları, algıları, ihtiyaçları, ilgileri, fikirleri, etkinlikleri ve günlük yaşam biçimlerini analiz etmektedir. Plog modelinde beş psikografik kişilik türü sunmuştur. Bunlar psikosentrik (risk almayı sevmeyenler), psikosentriğe yakın olanlar, midsentrikler (psikosentrik ve allosentrik özellikleri taşıyanlar), allosentriğe yakın olanlar ve (maceracı olanlar) allosentriklerdir. Allosentrik ve psikosentriklerin genel özelliklerini şu şekilde açıklanmıştır (Park ve Jang, 2014: 352):

Allosentrikler

- Meraklı ve keşifçidirler.
- Çok rahat karar verirler.
- Kolaylıkla para harcarlar.
- Popüler markalar yerine yeni ürünler denemeyi tercih ederler
- Devamlı suretle yeni destinasyonlar ararlar.

Psikosentrikler

- Daha az cesur ve keşifçidirler.
- İhtiyatlı ve muhafazakardırlar.
- Kısıtlı miktarda harcama yaparlar.
- İyi bilinen ürün ve markaları tercih ederler
- Eğer memnun kalmışlarsa aynı destinasyonu tekrar ziyaret etme eğiliminde olurlar.

Plog'un psikografik bölümlene yaklaşımı, destinasyon popülerliğinin neden arttığını ya da azaldığını açıklayabilmektedir. Ayrıca turistlerin kişilik özelliklerinin bilinmesi, tüketim kalıplarının ve tercihlerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Park ve Jang, 2014: 352-353).

2.4 Kişilik Kavramı

Turizm sektörü insan ilişkilerinin ve iletişimin büyük önem taşıdığı bir sektördür. Turizm sektörü çalışanları günlük yaşamda birçok farklı insan, davranış ve anlayışla karşı karşıya gelmektedir. Bir müşteri sektör çalışanı ile karşılaştığında, müşterinin ilk algıladığı çalışanın görünüşüdür. Ancak müşteri birkaç defa görüşükten sonra çalışan hakkında eğlenceli ya da açık görüşlü şekilde kanaatler edinebilmektedir. Bu tür özelliklere yönelik kanaatler de zamanla önemli ölçüde değişmemektedir. Bu tür özellikler psikologların sözlüklerinde kişiliği belirtmektedir. Kişilik ise insanların karar verme süreçlerini, olaylar üzerindeki kontrollerini, başkalarıyla etkileşimlerini, duygusal dengelerini ve hatta stresle başa çıkabilme durumlarını etkilemektedir. Turizm sektöründe turistlerin kişiliklerini ortaya koyarak, seyahat ürünlerine karşı nasıl tepkiler verebileceklerini tahminlemek satış ve pazarlama performansının artışına; sektör çalışanlarının kişiliklerini anlayabilmek ise insan kaynakları açısından verimlilikle ilgili çalışmalara esas teşkil etmektedir (Leung ve Law, 2010: 439).

Kişilik, bireylerin yaşam koşullarına uyumunu karakterize eden ayırt edici ve tutarlı davranış, duygu ve düşünce motiflerini ifade etmektedir. Kişilik kavramı, insanların belli davranışlarının altında yatan nedenleri anlamak amacıyla farklı içeriklerle çok farklı alanlara uyarlanmıştır. Bu bağlamda seyahat kişiliği kavramı turizm alanında seyahat aktiviteleri ile ilgili kişilik tiplerini ifade etmektedir (Jani, 2011: 90).

Kişilik kavramı Latince "persona" kelimesinden gelmektedir. Persona kelimesi Latince tiyatro oyuncularının kullandığı maskeyi ifade etmektedir. Oyun esnasında konuşma ya da şarkıların yüz maskesi altından çıkması ile kişiler arasındaki farklılıklar sembolize edilmektedir (Pelit vd., 2010: 10). Kişilik kavramının karmaşık bir yapıya sahip olması ve farklı bakış açıları izlenerek ele alınması nedeniyle değişik kişilik tanımları ortaya konmuştur. Kavram, günlük yaşamda sosyal başarı ile ilişkilendirilerek popüler bir kişi ya da kişilikli biri olmak şeklinde kullanılmaktadır. Kimileri ise neşeli veya kibar olmak gibi bazı baskın özelliklere atfen kavramı kullanmaktadır (Özsoy ve Yıldız, 2013: 2). Her ne kadar çağdaş kişilik teorisyenleri kişiliğin anlamı üzerinde fikir birliğine varamasalar da, kişiliğin insan davranışlarını etkileyen tutarlı özelliklerden oluştuğu konusunda hem fikirdirler (Mount vd., 2005: 448).

Toplum bilimleri sözlüğü, kişiliği, bireylerin toplumsal yaşamları içerisinde edindikleri alışkanlıklarının ve davranışlarının tümü olarak tanımlamaktadır (Şimşek vd., 2001: 65). Kişilik, bireyleri başkalarından farklı kılan, doğuştan gelen ve aynı zamanda sonradan kazanılan özelliklerin toplamıdır. Kişilik, bireylerin zihinsel, duygusal, sosyal ve fiziksel özelliklerinin devamlılık gösteren yönlerini kapsamaktadır (Özdemir vd., 2012: 566). Kişilik geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir bütün olarak sosyal olaylara ve yaşanılan çevredeki ortak kalıplara bağlıdır (Çarıkçı vd., 2010: 42). Kişilik, bir anlamda insanların sosyal göstergeleri konumundadır. Bireyin çevresindeki insanlar tarafından nasıl algılandığını göstermektedir. Bu yönüyle kişilik bireylerin neye benzediğini ifade eder. Yetenek boyutuyla da bireylerin neler yapabileceğini yansıtmaktadır. Bir bireyle ilgili olarak “iyi bir kişiliğe sahip” olduğunun söylenmesi, bireyin “çalışkan”, “başarılı”, “iyi kalpli”, “güler yüzlü olması” gibi niteliklerinin ifade edilmesidir. Esas olarak kişilik bireylerin belirli özelliklerinin bir araya gelmesidir. Bir başka deyişle kişilik, “duygu, düşünce ve davranışlardaki benzerlik ve ayrılıkları oluşturan bir takım özellikler bütünüdür” (Özkalp, 2013: 29). Bu açıdan kişilik, bireylerin doğuştan sahip olduğu bir takım özellikler ile daha sonra sosyalleşme süreci içerisinde kazandığı özelliklerin toplamıdır (Pelit vd., 2010: 10). Allport kişiliği, bireylerin çevreleriyle eşsiz uyumlarını belirleyen psiko-fiziksel sistem içerisinde bulunan dinamik bir organizma olarak tanımlamıştır. Kişilik, bireylerin eşsiz ve görece tutarlı duygu, düşünce ve davranışlarını açıklayan kişilerarası stratejileri ile düşünce tarzı gibi eğilimlerini içeren içsel faktörleri ifade etmektedir (Jani vd., 2014: 601). Sonuç olarak kişilik, bireylerin sahip oldukları duygulara dayanan, ilişki, deneyim, tavır ve motivasyon tarzıdır (Tan ve Tang, 2013: 388).

Devamlılık, eşsizlik ve tutarlılık kişilik kavramının başlıca üç yönünü oluşturmaktadır. Kişiliğin tutarlılık ve süreklilik yönleri, kişilik özelliklerinin belirlenmesini mümkün kılmaktadır. Diğer taraftan kişilik özelliklerinin belirlenmesi davranışların tahmin edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Kişiliğin eşsizliği, kişilerin başkalarından ayırt edilebilir ve kendine özgü davranışsal özelliklere sahip olduğunu ifade etmektedir (İşcan, 2016: 4).

Kişilikle ilgili olarak açıklanması gereken önemli bir diğer nokta, sürekliliğin değişmezlik anlamına gelmemesidir. Ortam ve koşulların etkisiyle zaman içerisinde yavaş da olsa kişilik özelliklerinin değişmesi mümkündür. Değişimin aniden olması söz konusu olmadığı gibi, tüm yaşam boyunca devam eden davranış, tutum ve kişilik arasındaki etkileşim yavaş bir değişim süreci meydana gelmektedir (İşcan, 2016: 4).

2.5 Kişiliğin Oluşumunu Etkileyen Faktörler

Kişiliğin oluşumu ve gelişimi hususunda kalıtsal ya da çevresel faktörlerden hangisinin daha baskın olduğu tartışması yıllardan beri süre gelmektedir. Konuyla ilgili olarak araştırmacılar farklı fikirlere sahip olsalar da kişilik literatürü hem kalıtsal özelliklerin hem de çevresel özelliklerin kişiliğin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan kişilik oluşumunu ve gelişimini öğrenme, kalıtım, çevre gibi birçok faktörle ilişkilendirmek mümkündür (Özsoy ve Yıldız, 2013: 4). Kişilik gelişimi fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişim gibi çeşitli faktörlerden etkilenmekte ve bu faktörler arasındaki karşılıklı ilişki, gelişim sürecini karmaşık bir hale getirmektedir. Kişilik gelişimi hem kalıttan hem de çevreden etkilenmekte ise de genellikle bu iki boyut, gelişim üzerinde ortak söz sahibidir. Bir başka deyişle kişilik gelişiminde anne ve babadan çocuğa geçen genler ve çevresel faktörler belirleyici olmaktadır (Özdemir vd., 2012: 567). Kişilik kavramının bir zaman dilimi içindeki davranış türü olarak ele alınmaması gerekmektedir. Kişilik geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman tarafından oluşturulan bir bütündür. Bazı psikoloji kuramlarına göre kişilik büyük ölçüde ergenlik dönemi sonunda tamamlanmaktadır. Fakat yaşam süresi içerisinde daha sonraki evrelerde de bir takım gelişimlerin ve değişikliklerin olması muhtemeldir. Yetişkinlik döneminde kişilik yapısı ne tamamen aynı kalmakta ne de tamamen değişmektedir. Kişilerin yaşantıları boyunca diğer insanlarla kurdukları ilişkiler, yaşadıkları deneyimler, bu deneyimleri sonucunda edindikleri kanaatler, yaptıkları yorumlar ve aldıkları kararlar kişilik oluşumunu etkileyen önemli unsurlardır. Kişilik bedensel özelliklere bağlı olmadığı gibi, çevredeki ortak kalıp ve sosyal olaylara da bağlı değildir. Kişilik, tüm bu olguların oluşturduğu bireysel ayrılıklardır. Kişilik, doğumla başlayan ve ölümle sonuçlanan uzun bir sürece yayılmaktadır (Soysal, 2008: 7).

Bireylerin kişiliklerine etki eden faktörlerin başında kalıtsal faktörler gelmektedir. Kalıtsal yaklaşım, kişiliğin, kromozomlarda bulunan genlerin moleküler yapısına kodlandığını savunmaktadır. Özellikle ikizler üzerinde yapılan araştırmalarda, ayrı yetiştirilen ikizlerin benzer kişilik özelliklerine sahip oldukları saptanmıştır (Özkalp, 2013: 31). Birbirinden kırk yıl önce ayrılmış olan ve birbirlerine yaklaşık olarak yetmiş kilometre mesafede yaşayan tek yumurta ikizlerinin aynı renk ve model arabaya sahip oldukları, aynı marka sigara içtikleri ve köpeklerine aynı isimleri verdikleri saptanmıştır. Ayrıca ikizlerin meslekleriyle ilgili algı ve kararlarının yaklaşık %50 oranında, ilgi alanları ve tercihleri konusundaysa yaklaşık %30 oranında benzeştiği görülmüştür. Kalıtımın bireylerin kişiliğine etkisi konusunda başvurulan bir diğer yöntem ise anne ve babaya olan benzerliklerin incelenmesidir (Özsoy ve Yıldız, 2013: 5). İngiltere’de, Lancashire Üniversitesi’nce 114 çocuk

üzerinde yapılan bir araştırmada, yüzük parmakları işaret parmaklarından daha uzun olan erkek çocuklarının daha hiperaktif ve kavgacı oldukları bulgusu ortaya konulmuştur (Soysal, 2008: 7). Kalıtım, tartışmalı bir konu olmasına rağmen bireylerin kişiliklerini oluşturan özellikler belli bir oranda kalıtım vasıtasıyla geçmektedir. Ancak kalıtımın, bireylerin kişiliğine olan etkisinin bireyden bireye farklılık gösterebileceği hususu göz ardı edilmemelidir (Özsoy ve Yıldız, 2013: 5).

Aile, toplum, kültür ve deneyim, bireylerin kişilik gelişimine etki eden çevresel faktörler olarak önemli bir role sahiptir (İşcan, 2016: 8). Çevresel faktörlerden olan aile, bireylerin takdir veya ceza almasında, özel davranış kalıplarının oluşturulmasında etkili olan bir husustur. Aile, toplumsallaşmanın ilk kaynağı olduğu gibi bireylerin ilk karşılaştıkları sosyal grup olma özelliğine de sahiptir. Toplum kuralları, ahlaki ve kültürel normlar aileden taklit edilerek öğrenildiği için aile içi ilişki biçimi, kişilik gelişiminde önemli bir konuma sahiptir. Örneğin, demokratik bir yapıya sahip aile ortamında yetişen kişinin objektif olması, rasyonel davranması ve sosyal ilişkilerinde aktif olması öngörülmektedir. Otoriter bir aile ortamında yetişen kişinin ise çekingen, özgüvensiz ve otoriter bir kişiliğe sahip olması beklenmektedir (Altay, 2015: 68-69).

İçerisinde yaşanan toplum, kendine özgü özellikleri, gelenek-görenekleri ve inançları ile bireylerin davranışlarını etkilemekte veya kısıtlamaktadır. Bireylerin toplumun geleneklerine, törelerine ve beklentilerine uygun olarak hareket etmeleri beklenmektedir. Toplumla ilintili olarak cinsiyete, sosyal ve inanç gruplarına uygun davranışlar öğrenilmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar bireylerin tabi olduğu toplumun kültüründen etkilenecek belli edinimler kazandığını ortaya koymuştur. Toplum ve kültürün davranış ve dolayısıyla kişilik gelişimi üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir (Kaplan, 2008: 11). Örneğin, batı toplum ve kültürlerinde bireysel farklılıklar, bireyselleşme, rekabet ve başarı ön planda iken; doğu toplum ve kültürlerinde toplumsal değerler, toplumsal değerlere uyumlu kişilik ve başkalarıyla iyi geçinme gibi özellikler vurgulanmaktadır. Bireylerin içinde yaşadıkları toplum ve sosyalleşme sürecinde öğrendikleri ve edindikleri tecrübeler, kişilik gelişimini olumlu veya olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak değerlendirilmektedir. Örnek vermek gerekirse, bireyin okul sürecinde yaşamış olduğu taciz ya da dışlanma gibi olumsuz bir deneyim, kişilik gelişimini negatif yönde etkileyip, kişinin toplum içerisinde öz güvensiz ve pasif bir yapıya sahip olmasına sebebiyet verebilmektedir (İşcan, 2016: 9).

2.6 Temel Kişilik Kuramları

İnsanlar duygu, düşünce, algı ve inançlarıyla karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sebeple araştırmacılar bu karmaşık yapıyı çözmeye yönelik olarak bir takım kuramlar geliştirmişlerdir. Geliştirilen kişilik kuramları psikoloji tarihi açısından bir başkaldırı niteliğindedir. Bu kuramlar işlevsel özellik taşımakla beraber insan davranışlarında, özellikle güdülere önem verilmektedir. Yapılan araştırmalarda insanların doğal ortamlarındaki davranışlarının incelenmesi hedeflenmiş; ancak bu davranışların çeşitli yönlerden ya da derinlemesine analiz edilmesi yerine tümevarıma varmak tercih edilmiştir (Ünlü, 2001: 128-129).

2.6.1 Freud ve Piskanalitik Kuram

Piskanalitik kuram 19. yüzyılın sonlarına doğru, bazı psikolojik hastalıkların nedenlerinin araştırılması esnasında bilinçaltı kavramının keşfedilmesiyle ortaya çıkmıştır. Öncülüğünü, Avusturyalı bir hekim olan Sigmund Freud yapmıştır (Dinler, 2015: 127). Kuram, bireylerin davranışlarının doğum evresinden itibaren çözümlenmesine ve bilinçaltı ipuçlarının bulunmasına dayanmaktadır. Her olay, neden-sonuç ilişkisine bağlı olarak değerlendirilmektedir. Freud insan davranışlarını açıklarken rüyalardan dil sürçmelerine kadar birçok olayı incelemiş; bunları kompleksler, içgüdüler ve bilinçaltı bağlamında değerlendirmiştir (Gökçe, 2002: 119).

Piskanalitik kuram bilinç kavramını bilinç dışı süreçlere doğru genişletmiştir. Piskanalitik kuram içerisinde “Topografik Yapı” olarak adlandırılan kavram bilinç, bilinçaltı ve bilinçdışı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bilinç, “dış dünyadan ya da bedeninin içinden gelen algıları fark edebilen zihin bölgesidir”. Bu bölge algıları, düşünceleri ve heyecan gibi duyguları içermektedir (Tuzcuoğlu, 1995: 275). Bilinçaltı, farkında olunmayan istek, dürtü, duygu ve düşüncelerin yer aldığı bir depo konumundadır. Freud, her ruhsal olay ve davranışın altında bir neden olduğunu belirtmiş ve davranışlara bilinçaltı güdülerinin yön verdiğini savunmuştur (Altay, 2015: 81). Bilinçdışı ise sansür mekanizmasının engellemesiyle bilinç düzeyine ulaşma şansı olmayan zihinsel süreçleri kapsamaktadır. Bilinçdışı, mantık dışı ve kişilerin mümkün olduğunca doyurmak istedikleri dürtülerden oluşmaktadır (Karabacak, 2010: 36).

Aslında topografik yapı Freud’un düşünce sistemi içerisinde geçici bir model olarak kalmıştır. Freud, yaptığı klinik çalışmalar esnasında bazı durumların topografik yapıya uygun düşmediğini fark ederek; kişilik örgütlenmesini açıklamak için “id”, “ego” ve “süper ego”dan oluşan bir yapı önermiştir (Karabacak, 2010: 37; Tuzcuoğlu, 1995: 275). Bu yaklaşıma göre id, ego ve süper ego birbirleriyle etkileşim içerisinde olan ve davranışın temellerini oluşturan

dinamik bir sistemdir (Birimoğlu, 2015: 29). Yapısal yaklaşımda, id yani alt benlik kişiliğın çekirdeğini oluşturmaktadır. İd, kişilerin en ilkel, en kaba, kalıtımsal dürtü ve arzularını kapsamakla beraber, bu kalıtımsal dürtüleri de esasen cinsiyet ve saldırganlık oluşturmaktadır. İd, temelde zevk veya hiç geciktirilmemesi gereken arzular şeklinde, davranışın altında yatan psikolojik enerji kaynakları konumundadır. İd, arzuların hiç vakit kaybetmeden giderilmesi yönünde insanları harekete geçirdiği gibi, bu arzuların giderilmesi konusunda ortaya çıkabilecek engellere karşı öfke ve saldırganlık duygularını da körüklemektedir. İd, nesnel gerçeklere bağlı olmayan öznel bir yaşantıdır. Fazla enerji birikimine dayalı olarak organizmalarda gerilim yaratabilmektedir. Bu enerji boşaltma isteği ise haz olarak adlandırılmaktadır (Ünlü, 2001: 129-130). Ego, yani benlik ise kişilik açısından bir düzen, denge ve uyum aracıdır. Freud, egonun dış dünyanın etkisinde gelişen bir alt benlik parçası ve alt benlik ile dış dünya arasındaki dengeyi sağlayan unsur olduğunu savunmuştur (Özdemir vd., 2012: 570). Ego, idin aksine nesnel bir yaşantıdır ve gerçeklik ilkesine dayanır. Ego, gereksinimlerin karşılanması, uygun ortam bulununcaya kadar ertelenmesini sağlamaktadır. İd ve dış dünya arasındaki arabuluculuk rolü id ve süper ego arasında da mevcuttur. Egonun işlevsel olarak başarısızlığı, davranış bozukluklarını da beraberinde getirmektedir (Özsu, 2015: 7). Kişiyeye ebeveynleri tarafından aktarılan, ödül ve ceza pratikleriyle pekiştirilen, geleneksel değerlerin temsilcisi olan, kişiliğın üçüncü ve en son gelişen sistemi süper ego bir başka deyişle üst benlik olarak adlandırılmaktadır. Üst benlik, kişiliğın ahlaki yönünü temsil etmektedir (Kaplan, 2008: 17). Süper ego, idin karşıtı olup, kişilerin sınırsız arzularına örf, adetler, dini veya ahlaki değerler, kültürel, toplumsal kazanımlara uygunluk bakımından ket vuran bir sistemdir. Süper ego idi sınırlamakta ve toplumsal kabul edilebilirlik düzeyine göre denge kurmaktadır (Altay, 2015: 83).

Psikanalitik kuramın kurucusu olan Sigmund Freud'a göre davranışı belirleyen bilinçaltı güçleridir. Cinsellik ve saldırganlık olarak ortaya çıkan davranışlar içgüdüsel dürtüler ve sosyal engeller arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır. Sosyal engellerin ket vurduğu bir anlamda bastırılmış dürtüler ise kişilerin yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Freud insan kişiliğının beş dönemden geçerek geliştiğini savunmaktadır. Bu dönemler (Özkalp, 2013: 33);

- Oral Dönem (0-1 yaş)
- Anal Dönem (1-3 yaş)
- Fallik Dönem (3-6 yaş)
- Latens Dönem (6-11 yaş)
- Genital Dönem'dir (11 yaş sonrası).

Freud tarafında psikoseksüel dönemler olarak adlandırılan bu beş dönemden ilki olan oral dönem doğumdan bir yaşına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Freud'a göre yeterince beslenilmeyen ya da emzirmeyen çocuklar kısmen bağımlı ve güvensiz kişilik özelliği göstermeye meyillidirler. 1 ve 3 yaşları arasına denk gelen anal dönemdeki baskıcı ve katı disiplin uygulamaları bağımsızlık yetisini olumsuz etkilemektedir. 3 ve 6 yaşları arasındaki evre olan fallik dönemde araştırmacı ve meraklı tiplerin horlanma, kınanma ve ceza korkusu ile karşılaştıklarında ileriki yaşlarında cinsel kimlik sorunu yaşamaları muhtemeldir. 6 ve 11 yaşlarını içeren latens dönem daha önceki evrelerde edinilip özümseyen alışkanlıkların pekiştiği dönemdir. 11 yaş sonrasındaki evre olan genital dönemde ise kişi artık çocukluktan yetişkinliğe doğru yol almaktadır (Şimşek vd., 2001: 108). Freud ilk üç dönemi pregenital dönem olarak adlandırmış, bu dönemlerin kişilik gelişiminde çok önemli olduğunu savunmuş ve bütün önemli kişilik özelliklerinin pregenital döneme dayandığını iddia etmiştir. Freud'a göre adı geçen dönemlerde kişinin saplantı geliştirmesi, bu saplantının aşırı tatmin ya da aşırı engellemeden kaynaklanması da mümkündür. Herhangi bir dönemde saplantı yaşayan kişinin, o döneme ait özelliklere sahip olması muhtemeldir (Özdemir vd., 2012: 571).

2.6.2 Jung ve Analitik Psikoloji

Carl Gustav Jung 1875-1961 yılları arasında yaşamış İsviçreli bir psikiyatridir. Analitik psikolojinin kurucusu olmakla beraber, öğretisi analitik ruh bilimi olarak adlandırılmıştır. Bir süre Freud'un öğrencisi olmuş, daha sonra kendi kişilik ve bilinçaltı kuramlarını geliştirmiştir (<http://blog.milliyet.com.tr/> erişim tarihi: 11.01.2016).

Jung'a göre kişilik etkileşim halindeki çok sayıda sistemden oluşmaktadır. Bu sistemler ego, kişisel bilinçaltı, kolektif bilinçaltı ve arketiplerdir. Bu sistemler birbirlerine bağlı olup, içe dönüklük-dışa dönüklük tutumları, duygu, sezgi ve düşünme işlevlerine de sahiptir. Merkezde ise bütünleşmiş kişiliği oluşturan benlik bulunmaktadır (Ünlü, 2001: 135).

Kişiliği oluşturan sistemlerden ilki olan ego, kişiliğin bilinçli sistemidir. Kişilik yapısında hiyerarşik bir sıra göz önüne alınacak olursa en üst düzeyde yer alan sistem egodur. Gerçeklerle yakın ilişki halinde olması nedeniyle kişiliğin gerçeklikle uyumunu sağlamaktadır. Algılama, hatırlatma (anıtlar gibi), duyumsama ve düşünme, egonun temel işlevleridir. Ego, birlik, bütünlük ve süreklilik duygularını oluşturmaktadır. Ego, kişiliğin benlik kavramının olduğu yerdir. Egonun gücü ile bilince kadar ulaşmaya yetmeyen duygu ve algılamalar da bulunduğu için bazı yaşantıların ya kısmen anlaşılması ya da tamamen anlaşılabilmesi ihtimali bulunmaktadır. Jung, bu tür durumlar için okyanus üzerindeki ada benzetmesinde bulunmuştur (Yanbastı, 1996: 49-50).

Kişisel bilinçaltı, egoya komşu olan bölgedir. Bireyin zamanında bilincinde olduğu ancak daha sonradan görmemezlikten geldiği ya da bastırdığı çocuksu düş ve arzularından, yüksek algılarından ve sayısız unutulmuş tecrübelerinden meydana gelmiştir. Anne kompleksi gibi bir takım kompleksler, düşünce ve algı bütünleri öncelikle burada oluşmaktadır. Ego ile kişisel bilinçaltı arasında iki yönlü (karşılıklı) bir iletişim bulunmaktadır. Kişisel bilinçaltına ait anılar, kontrolün zayıfladığı bir anda (uyku esnasında) hatırlanabilirler. Bazen içinde bulunan zaman ve mekân bazen de rastlantısal bir ilişkinin kompleksleri ortaya çıkarma veya çağrıştırmaya ihtimali bulunmaktadır. Bir başka deyişle, bastırılmış olan bu şeyler ya zaman-mekân ve olaylar sonucu oluşan çağrışımlar, rüyalar ya da nevrotik semptomlarla bilinç düzeyine ulaşabilmektedirler (Yanbaşı, 1996: 50).

Kollektif bilinçaltı ise içerik bakımından, kişilerin yaşamları boyunca hiçbir zaman bilinç düzeyinde yer alamamaktadır. Kalıtımsal bir nitelik taşıyan kolektif bilinçaltı, insanların insan olma evresine ulaşmadan önce geçmişlerinden getirdikleri gizli bellek kalıntılarını bulundurmaktadır. Jung'un kolektif bilinçaltı kavramında arketiplere rastlanmaktadır. "Arketip, duygusal yönü güçlü olan ve kalıtımla gelen evrensel bir düşünme biçimidir". Arketipler deneyimlerden oluşmaktadır ve semboller ile belli bir biçimde algılama ve nihayetinde uygun bir biçimde davranışta bulunmayı ifade etmektedir. Örneğin, anne arketipi önce anne simgesini oluşturmakta, sonrasında ise bu kavram gerçek anne ile özdeşleştirilmektedir. Arketipe bir diğer örnek, Batman ve Joker'dir. Jung'a göre Batman ve Joker birer arketip olup, iyiyi ve kötüyü temsil etmektedir. Kollektif bilinçaltında bulunan belli başlı arketipler şunlardır (Ünlü, 2001: 136):

Persona: Toplumun onayını kazanmak için bireylerin dış dünyaya karşı taktıkları maske ya da sergiledikleri kimliktir. Toplum içerisinde hayatın sürdürülebilmesi bakımından bu bir tür zorunluluktur. Kişilerin çıkarları için diğer kişilerle iyi geçinmeleri, hatta haz etmedikleri insanlara karşı dahi olumlu tavırlar sergilemeleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Anima ve Animus: Jung fizyolojik olarak bir kişinin iki cinsiyete de sahip olduğunu savunmaktadır. Buna kanıt olarak insan fizyolojisinde her iki cinse ait hormonların bulunduğunu belirtmektedir. Ancak, işleyişte biri diğerine göre daha baskın olarak salgılanmaktadır. "Erkeğin arke tipi animadır". Erkeğin tam anlamıyla erkek olmadığını ileri sürmek çelişkili bir ifade olmasına rağmen Jung, her erkekte doğuştan bir kadın imgesi olduğunu ve bu durumun o erkeğin bilinci dışında bazı değerlerin oluşmasına neden olduğunu ileri sürmüştür. Erkek tercihlerini bu değerlere göre yapmaktadır. Kimi kadını beğenirken kimi kadına karşı ise istek duymamaktadır. Erkek çocuk için ilk anima anne, kız çocuk için ise babadır. Kadın animusun gücünden dolayı erkeği anlayabilmektedir.

Gölge: Jung insanın kendi cinsiyetini temsil eden ve hemcinsleriyle olan münasebetlerini düzenleyen arketipi gölge olarak adlandırmıştır. Gölge ısrarcı bir niteliğe sahip olup, egoyla yaptığı işbirliği oranında kişilerin yaşamını anlamlı hissettirmektedir. Gölgenin reddedilmesi durumunda ise kişiliğin silik bir yapıya bürünmesi muhtemeldir.

2.6.3 Adler ve Bireysel Psikoloji

Alfred Adler, 1880 yılında Avusturya Viyana’da doğmuştur. Eğitimini tıp bilimleri alanında almasına rağmen sinir sisteminin işleyişi ve adaptasyonu konularına olan merakından dolayı nöroloji psikiyatri alanına yönelmiştir. Adler de Jung gibi Freud’un fikirlerinden etkilenmiş; belli bir süre onunla beraber çalışma imkanı bulmuştur. Yaşadıkları görüş ayrılıklarından dolayı Freud’un Viyana Psikanaliz Cemiyeti’nden ayrılarak, 1913 yılında Bireysel Psikoloji Cemiyeti’ni kurmuştur (Dal, 2009: 54).

Adler’e göre kişilik, bireylerin hem kendine karşı, hem de diğer insanlara ve topluma karşı geliştirdikleri tutumların bir sonucudur. Adler, teorisinde davranışların toplumsal yapı içinde geliştiğini ve toplumsal yapıdan soyutlanmayacağını savunmuştur. Adler’e göre kişiliğin gelişimi konusunda sosyolojik yapı çok önemlidir ve topluma entegrasyon kişiliğin oluşumunda büyük etkiye sahiptir. Adler’i Freud’dan ayıran yön, üstünlük çabasına verdiği önemdir. Adler, üstünlük duygusunun cinsel dürtülerden daha kuvvetli olduğunu ve insanlar tarafından ele geçirilmek istenen asıl güç olduğunu ileri sürmüştür (Altay, 2015: 86-87). Buna göre her birey eksiklik duygusunu taşımaktadır. Eksiklik duygusunun kaynağı, çocukluk dönemindeki yetersizlik ve çevreye bağımlılıktır (Ünlü, 2001: 137). Ayrıca organ eksikliği, kısa boyluluk, zayıflık, çirkinlik gibi fiziksel faktörlerin yanısıra fakirlik, azınlık gruba mensup olma, eğitim yetersizliği, görgü kuralları gibi sosyal faktörlerin üstünlük duygusunu olumsuz şekilde etkilediğini belirtmiştir (Altay, 2015: 87).

Adler’in, bireysel psikoloji ile kendi yolunu çizmesi sonucunda ortaya koymuş olduğu kavramlar (üstün olma çabası, ebeveynin etkisi ve doğum sırasının önemi) ilgili alana yaptığı katkılar arasındadır. Adler, bireylerin sergiledikleri davranışların hemen hepsinin yaşamdaki engeller üzerine bir üstünlük kurma ve bu şekilde aşağılık duygularından kurtulmaya yönelik olduğunu belirtmektedir. Nitekim Adler’in çocukluğu hastalıklar içerisinde geçmiş, arkadaşları ve abisi ile dilediği gibi sokaklarda oynayamamış ve abisinin gölgesinde bir çocukluk geçirmiştir. Bu hassas çocukluk dönemi annesinin özel ilgisini gerektirmiştir. Daha sonra bu durum Adler’in kuramında “ebeveyn etkisi” olarak yerini almıştır. Adler’in annesinin ilgisinin, kendisinden sonra doğan kardeşine yönelmesi, kuramına doğum sırasının önemi olarak yansımıştır. Adler, başarısız geçen öğrencilik sürecinde, babasının kendisini

okuldan almak istemesi üzerine kendini ispat çabası içerisine girerek, başarısız olduğu matematik dersinde sınıfının en başarılı öğrencisi haline gelmiştir. Adler'in bu gayretleri geliştirdiği kuramda, üstünlük çabası düşüncesi ile ortaya çıkmıştır. “Kişi sürekli kendini ispat etme çabası içersindedir” diyen Adler adeta bu düşünceyi kendi yaşam öyküsü ile örneklemiştir (<http://populerpsikoloji.com/> erişim tarihi: 08.02.2016).

2.6.4 Friedman ve Rosenman'ın A Tipi ve B tipi Kişilik Yapısı

İlk defa 1950'lerde Friedman ve Rosenman tarafından ortaya konulan tıp kaynaklı A ve B tipi kişilik tiyolojileri, sosyal bilimler araştırmalarında da geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Birer kardiyolog olan Friedman ve Rosenman'ın bu tiyolojileri geliştirmelerindeki temel dayanak noktası, kliniklerinde yer alan bekleme odasındaki sandalyeleri tamire gelen döşemecilerin, sandalyelerin sadece ön kısımlarının hasar görerek yırtıldıklarını belirtmesidir. Bunun üzerine Friedman ve Rosenman, kalp hastalarının yaşadıkları endişeleri ve içinde buldukları zor durumları gözlemleyerek çalışmalarının başlangıç noktasını oluşturmuşlardır. Daha sonra, kendi klinik uygulamaları neticesinde hastaların iki farklı davranış tipi sergilediğini ve bu davranış farklılıklarının kişilik temelli olduğunu sonucuna varmışlardır (Semiz, 2015: 642).

Friedman ve Rosenman'a göre A tipi davranış sergileyen ya da A tipi kişilik özelliklerine sahip olan bireylerin en belirgin özelliği rekabetçi yapılarıdır. Başarı merkezli A tipi kişilik özelliklerine sahip kişiler beklemeyi ve bekletilmeyi sevmemektedirler. Agresiflik, hırs ve hız önemli özellikleri arasındadır. Hızlı hareket etmek, yemeğini hızlı bir biçimde yemek, hızlı konuşmak ve hızlı çalışmak sergiledikleri davranış kalıpları arasındadır. Kendi belirledikleri ve çoğu zaman iyi tasarlanmamış olan amaçlar için yoğun bir çaba ve mücadele halindedirler. Başarmak ve kaydettikleri başarıların başkalarının takdir edilmesi temel motivasyonlarıdır. Az zamanda çok şey başarmak istediklerinden üzerlerinde yoğun bir zaman baskısı bulunmaktadır. En önemsiz gelişmelerden dahi üzülebilmeleri mümkündür (Özsoy ve Yıldız, 2013: 270).

B tipi kişilik özelliklerine sahip bireyler, A tipi kişilik özelliği sergileyen bireylerden tamamen farklıdır. B tipi davranış sergileyen bireyler daha az çalışmakla beraber yaşama karşı daha dengeli bir tutum içersindedirler. Başarı güdüsü B tipi kişilik özelliklerine sahip kişilerde, A tipi kadar merkezde olmayıp, işlerini makul bir hızda ve güven içersinde görmeyi tercih etmektedirler. Bu durum B tipi kişilerin aşırı hırslı olmamalarına bağlanmaktadır. B tipi kişiler daha az rekabetçi ve saldırganlardır. Rahatlık, uysallık, kolay kolay sinirlenmeme ve tedirgin olmadan olaylara soğukkanlı şekilde yaklaşma belirgin özellikleri arasındadır.

Yaptıkları işlerden zevk alma, rahatlıklarından dolayı suçluluk duygusu hissetmeme, sakin ve düzenli çalışma, çevreye açık ve sosyal yaşamı sevme gibi özelliklere sahiptirler. B tipi birey A tipi bireye nazaran daha rahat, açık ve kolay bir yaşam tarzına sahiptir. Bu kişilerin zaman baskısı kavramını yaşamaları veya hissetmeleri söz konusu değildir (İbrahimoglu ve Karayilan, 2012: 252-253).

Tablo 2.1 A Tipi ve B Tipi Kişilik Özellikleri

A Tipi Kişilik Özellikleri	B Tipi Kişilik Özellikleri
Sürekli hareket eder.	Zaman ile ilgilenmez.
Hızlı yürür.	Sabırlıdır.
Hızlı yer	Eğlenmek için oyun oynar.
Hızlı konuşur.	Suçluluk duymadan dinlenir.
Sabırsızdır.	Acelesi yoktur.
İki şeyi aynı anda yapar.	İşi bitirmek için zaman saplantısı yoktur.
Başarıyı, miktarı ile ölçer.	
Rekabeti sever.	
Zaman baskısını hisseder.	

Kaynak: Erdem vd., 2009: 108.

A ve B tipi davranış özellikleri kişiliği biçimlendiren yüzlerce özellikten sadece bir kısmını yansıttığı için, insanları bütünüyle tanımlayabilmeleri mümkün değildir. Nitekim B tipi kişilik özelliklerini taşıyan bir kişinin, zaman zaman A tipi kişilik özellikleri sergilemesi mümkündür. İster A tipi kişilik özelliklerine sahip olsun ister B tipi kişilik özelliklerine sahip olsun hiçbir insanın bütün özellikleri bünyesinde barındırması ve aynı sıklıkla ortaya koyması söz konusu değildir. A tipi veya B tipi özelliklerin sınıflayıcı ve ayırt edici olması baskın ya da çekinik olması ortaya konulma sıklıklarına bağlıdır. Bu sınıflamayı yapabilmek için kağıt-kalem testleri, gözlem ve mülakat raporları gibi yöntemler kullanılmaktadır (Tokat vd., 2013: 1975).

2.6.5 McCrae ve Costa'nın Beş Büyük Faktör Kuramı

21. yüzyılda, kişilik, tipolojik tanımlamalardan çok boyutsal özelliklerin temel alındığı gelişimsel modellerle açıklanmaya çalışılmıştır. Cattell, Eysenk, Costa ve McCrae boyutsal yaklaşımın öncüleri arasındadır. Cattell, kişiliği 16 boyutta, Eysenk, içe dönüklük ve dışa dönüklük olmak üzere 2 boyutta açıklamaya çalışmıştır. Costa ve McCrae 1980 yılında içe dönüklük ve dışa dönüklük boyutlarına üçüncü bir boyut olan deneyime açıklığı; 1987 yılında ise dördüncü ve beşinci boyutlar olan uzlaşmacılık ve vicdanlılık boyutlarını eklemiştir. Costa

ve McCrae, bahsedilen boyutlara yöneltilen eleştiriler doğrultusunda çalışmalarını genişleterek “Beş Büyük Faktör” kuramını ortaya koymuştur <http://www.kariyerpenceresi.com/> (erişim tarihi: 12.02.2016).

Beş faktör kişilik kuramı, kişiliğin değerlendirilmesine yönelik olarak sıklıkla başvurulan bir yaklaşımdır. Kuram, özellikler yaklaşımı temel alınarak geliştirilmiştir. Kuramda, kişilik yapısının ölçülebilmesi için bireylerin kendilerini ve başkalarını betimlerken kullandıkları sıfatlardan faydalanılmaktadır. Modelin önerilmesi ve geliştirilmesi, kişilik psikolojisi açısından çok önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir (Doğan, 2013: 57). Bu kuramın temel dayanağı, “insanların gösterdikleri bireysel farklılıkların dünyadaki bütün dillere kodlanabileceği, bu dillerde sözcükler halinde ifade edilecekleri ve bu sözcüklerden yola çıkılarak insanların kişilik yapılarını ortaya koyacak bir sınıflandırmanın yapılabileceği” varsayımdır (Tatlılıoğlu, 2014: 944).

Kuramda önerilen model, özellikler yaklaşımına dayanan diğer modellere göre birçok farklı disiplinde uygulanabilir yapısı ve uygulandığı çok farklı kültürlerde kaydettiği yüksek güvenilirlik sonuçları ve evrensel nitelikte oluşu gibi nedenlerle ön plana çıkmaktadır (Jani vd., 2014: 601). Modelde kişilik özellikleri beş faktör şeklinde kategorize edilmiştir. Bunlar; deneyime açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge boyutlarıdır (Jani, 2014: 446). Boyutların özellikleri şu şekildedir (Doğan, 2013: 57-58):

Dışa Dönüklük: Dışa dönüklük faktörü, enerjik, konuşkan, sıcakkanlı, heyecanlı ve sosyal olma gibi özellikleri kapsamaktadır. Dışa dönüklük skoru yüksek bireylerin insanlarla kolay ilişki kurabilen, sosyal olmayı seven, işbirliğine yatkın, sempatik kişiler oldukları öngörülmektedir. İçe dönük bireylerin ise dışa dönük bireylerin tam tersi özellikler sergilemeleri, yani içine kapanık, sosyalleşmeyi sevmeyen, insanlara karşı mesafeli olan, çok konuşmaktan haz etmeyen, utangaç ve tutuk kişiler olması beklenmektedir.

Duygusal Denge: Bu boyut aynı zamanda “Nevrotik” ya da “Duygusal Dengesizlik” olarak da adlandırılmaktadır. Nevrotiklik boyutunda öne çıkan özellikler depresif ve hüzünlü olma hali, gerginlik, kaygı duyma, duygusal iniş- çıkışlar, tedirginlik, huzursuzluk ve sabırsızlıktır. Nevrotiklik düzeyi yüksek bireylerde endişe, güvensizlik, öfke ve alınganlık gözlemlenirken; nevrotiklik düzeyi düşük bireylerde rahatlık, duygusal olarak dengeli olma hali, stres karşısında sakin kalabilme, kolay kolay öfkelenmeme, yüksek özgüven, olumlu duygular yaşama eğilimleri gözlemlenmektedir.

Sorumluluk: Sorumluluk boyutunun belirgin özellikleri disiplin, görev bilinci, düzenlilik, özen ve yüksek dikkat derecesidir. Sorumluluk düzeyi yüksek kişiler azimli, başarılı olma isteği yüksek, planlı ve programlı şekilde hareket eden, harekete geçmeden önce düşünen

bireyler olarak değerlendirilmektedir. Sorumluluk düzeyi düşük kişiler ise disiplinsiz, dağınık, tembelliğe meyilli, görev bilinci ve ciddiyeti olmayan bireyler olarak görülmektedir.

Deneyime Açıklık: Deneyime açıklık boyutu, ilgi, merak, yeniliklere açık olma, bağımsızlık, yaratıcılık, değişime açık olma gibi özelliklerle özdeşleştirilmektedir. Deneyime açıklık düzeyi yüksek olan kişilerin yeni fikirler üretmekten hoşlanma, maceracılık, sanata karşı ilgi, üretkenlik gibi özellikleri baskın iken; deneyime açıklık düzeyi düşük olan kişilerin tutuculuk, gelenekselcilik, sabit fikirlilik, değişime direnç gibi özellikleri baskındır.

Uyumluluk: Uyumluluk boyutu, aynı zamanda yumuşakbaşlılık olarak da adlandırılmaktadır. Boyutun çarpıcı özellikleri yardımseverlik, bağışlayıcılık, nezaket, hoşgörü, saygı ve esnekliktir. Uyumluluk düzeyi yüksek kişiler, insanları seven, merhametli, empati yetenekleri yüksek, sabırlı insanlar olarak düşünülmektedir. Uyumluluk düzeyi düşük yani uyumsuz kişiler kindar, kibirli, inatçı, rekabetçi, geçimsiz, uzlaşması zor insanlar olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 2.2 Kişilik Boyutlarının Nitelendiricileri

Boyutlar	Nitelendiriciler
Dışa Dönüklük	Sosyallik ,Hırs, Kendini Belli Etme, Sosyal Uyum, Aktiflik, Güç, Kişiler Arası ilişki
Duygusal Denge	Duygusal Kontrol, Duygusalılık, Negatif Duygusalılık, Etkileme Yeteneği, Endişe, Kendini Uyarlama
Sorumluluk	Vicdan, Süper ego, İçe Dönük Düşünme, Çalışma isteği, Başarma Arzusu, Kendini Kontrol Altında Tutabilme
Deneyime Açıklık	Gelişime Açık Olma, Kültür, Bağımsızlık, Zeka,İdrak
Uyumluluk	Yumuşak Başlılık, Hoşa Gitme , Sosyallik, Paranoid Kişilik, Uysallık, Sevgi, Uzlaşma

Kaynak: Madran ve Akdoğan, 2010: 369.

Tablo 2.2’de beş büyük faktör kuramında yer alan kişilik boyutlarının hangi sıfatlarla nitelendirildiği gösterilmektedir. Tablo 2.3’ te ise kişilik boyutlarının derecesini belirleyen özellikler yer almaktadır.

Tablo 2.3 Beş Faktör Modelinin Belirleyici Boyutları

Boyutlar	Derece	Belirleyiciler
Dışa Dönüklük	Yüksek	Konuşkan, açık, maceracı, sosyal, doğru sözlü, enerjik, optimist, sakin, neşeli
	Düşük	Sessiz, ağzı sıkı, tedbirli, ılımlı, kibar, duygusal, olgun, münzevi, sıradan, durgun, bağımsız
Uyumluluk	Yüksek	İyi huylu, kıskanç olmayan, ılımlı, duygusal, yardım sever, güvenilir, uyumlu, nazik, diğerlerini dikkate alan, sempatik
	Düşük	Sinirli, kıskanç, dik başlı, negatif düşünen, kendini hissettiren, konuşkan, düzenli, ego merkezli, rekabetçi, kritik düşünen
Sorumluluk	Yüksek	Titiz, düzenli, sorumluluk sahibi, dürüst, vicdanlı, sebatkar, bilinçli, sıradan, düşünceli, amaç sahibi, dakik
	Düşük	Dikkatsiz, güvenilmez, sebatsız, işleri yarım bırakan, vefasız, hayalci, hedonist
Duygusal Denge	Yüksek	Endişeli, gergin, sinirli, telaşlı, adapte olmayan, bağımlı, dengesiz
	Düşük	Sarsılmaz, kendi kendine yeten sakin, uysal, güvenilir, dengeli, rahat adapte olamayan
Deneyime Açıklık	Yüksek	Geniş zevkler, bağımsız düşünce yapısına sahip, hayal gücü kuvvetli, entelektüel, sosyal, duygusal, düşünceli
	Düşük	Sanatsal duygudan uzak, düşüncesiz, dar düşünce yapısına sahip, sıkılgan, az sayıda ilgi odağı, sosyallikten uzak

Kaynak: Madran ve Akdoğan, 2010: 69.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜZÜN TURİZMİ KATILIMCILARININ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, MOTİVASYONLARI VE MEMNUNİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

“Hüzün Turizmi Katılımcılarının Kişilik Özellikleri, Motivasyonları ve Memnuniyetleri Arasındaki İlişki” başlıklı bu çalışmanın temel amacı hüzün turizmi kapsamında Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi’ni ziyaret edenlerin kişilik özellikleri, motivasyonları ve memnuniyetleri arasındaki ilişkileri tespit etmektir. Bu bağlamda araştırma tasarımı ve Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi’nde uygulama yapılmıştır.

Hüzün turizmi çalışmaları yerli yazında 2006 yılından sonra başlamış ve yapılan araştırmalar özellikle Başkomutan Tarihi Milli Parkı (Kılıç ve Akyurt, 2011; Alaeddinoğlu ve Aliagaoglu, 2007) ve Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Doğaner, 2006; Kaya, 2006; Aliagaoglu, 2008; Kılıç vd., 2013; Özçelik; 2012; Kurnaz vd., 2013) gibi savaş alanları etrafında yoğunlaşmıştır. Cezaevi, yerli yazında, henüz denenmemiş bir konsepttir. Bu açıdan uygulama yapmak için ‘Türkiye’nin Alkatrazı’ olarak tabir edilen Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi seçilmiştir.

Ulusal alan yazınında 10 yıllık geçmişe sahip olan hüzün turizmi kavramı uluslararası alan yazının da ise son 20 yıl içerisinde gündeme gelmiştir. Hüzün turizmini konu alan uluslararası çalışmalarda, genel olarak ilgili kavram açıklanmaya veya sınıflandırılmaya çalışılmış; hüzün turizmi alanları belirlenerek, kavramsal altyapının güçlendirilmesi için çaba harcanmıştır. Nitekim, İngiltere’de Central Lancashire Üniversitesi bünyesinde Dark Turizm Araştırmaları Enstitüsü (Institute for Dark Tourism Research-IDTR) kurularak, yöneticiliğine hüzün turizmi alanında önemli çalışmaları olan Philip Stone getirilmiştir. Bu enstitü, alan yazınındaki açığa istinaden hüzün turizmi alanlarının ve çekiciliklerinin yönetim ve tanıtımına yönelik konuları ve modern toplumun genişleyen kültürel koşulları ile hüzün turizmi arasındaki ilişkiyi araştırmayı hedeflemekte, aynı zamanda hüzün turizmi konusundaki uygulamalı çalışmaların önemini vurgulamaya çalışmaktadır.

Bu tez çalışması ile hedeflenen, farklı bir uygulama alanı ile hüzün turizmi araştırmalarının içeriğini genişletmek; yerli alan yazınında nispeten yeni bir konu olan hüzün turizmi kavramına ilişkin tartışmalara katkı sağlamak ve medeniyetler beşiği konumunda olan ülkemizin tarihi ve kültürel varlıklarına farklı bir pencereden bakmaktır. Her yıl bir milyondan fazla kişinin ziyaret ettiği Amerika’daki Alcatraz Hapishanesi gibi Sinop Tarihi

Cezaevi Müzesi'nin de akademik araştırmalara konu olması, tartışılması ve tanıtılması içerik açışından önem arz eden bir diğer husustur.

3.2 Araştırmanın Yöntemi

Hüzün turizmi kapsamında Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaret edenlerin kişilik yapıları, motivasyonları ve memnuniyetleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla gerçekteştirilen çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve bu bağlamda veri toplanması için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Uzman görüşü ve detaylı literatür taraması ışığında oluşturulan anket formunda dört bölüm yer almaktadır. Birinci bölümde demografik sorular, ikinci bölümde kişilik yapısına yönelik ifadeler, üçüncü bölümde hüzün turizmi motivasyonlarına yönelik ifadeler ve dördüncü bölümde ise katılımcıların memnuniyetlerine yönelik ifadeler bulunmaktadır.

İkinci bölümde yer alan, kişilik yapısını belirlemeye yönelik 25 ifade Yoo ve Gretzel'in (2011: 614) Uluslararası Kişilik İfadeleri Havuzu'ndan (International Personality Item Pool) faydalanarak uyarladıkları maddelerden oluşmaktadır. 25 ifade İngilizceden Türkçeye tercüme edilmiştir. Üçüncü bölümde yer alan ve katılımcıların hüzün turizmi motivasyonlarını belirlemeye yönelik olan 20 ifade Isaac ve Çakmak'ın (2014: 10) çalışmasından faydalanılarak uyarlanmıştır. 20 ifade İngilizceden Türkçeye tercüme edilmiştir. Son bölümde yer alan, katılımcıların memnuniyetlerini ölçmeye yönelik 4 ifade ise Özdemir ve Çulha'nın (2009: 367) çalışmasından uyarlanmıştır. Kişilik, motivasyon ve memnuniyet bölümlerini içeren toplam 49 ifade 7'li likert ölçeği ile ölçülmüştür (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Kısmen Katılmıyorum, 4- Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 5-Kısmen Katılıyorum, 6-Katılıyorum, 7-Kesinlikle Katılıyorum). Anket formu, katılımcı profili nedeniyle sadece Türkçe dilinde uygulanmıştır.

3.3 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2015 yılında Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden kişiler oluşurmaktadır. Sinop Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile yapılan 17.10.2014 tarih ve 2603 numaralı resmi yazışmaya istinaden Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi'ni yılda ortalama 250-300 bin kişinin ziyaret ettiği, milliyet istatistiği tutulmamakla beraber ziyaretçilerin %90'nının yerli ziyaretçi olduğu ve ziyaretçi yoğunluğunun Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında yaşandığı bildirilmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak toplam evren büyüklüğünün ortalama 250-300 bin kişi olduğu görülmüştür.

Tüm evrene ulaşmanın zaman ve maliyet bakımından yaratacağı problemlerden dolayı olasılığa dayalı olmayan (yargısal) örneklem seçim tekniklerinden olan kolayda örneklem

yöntemi tercih edilmiş ve bu kapsamda araştırmanın örneklemini 2015 yılında Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden 342 kişi oluşturmuştur.

3.4 Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın veri toplama aracı olarak oluşturulan anket formu pilot çalışma kapsamında 20-26 Nisan 2015 tarihleri arasında Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden 153 kişiye yüz yüze görüşme tekniği ile doldurulmuştur. Pilot çalışmadan elde edilen verilerin güvenilirlik ve geçerliliklerine bakılarak, ifadeler tekrar gözden geçirilmiştir. Pilot çalışma neticesinde anket formuna nihai şekli verilmiş ve 13-31 Temmuz 2015 tarihleri arasında Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden kişilere yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır. Uygulama için Temmuz ayının ikinci yarısının seçilmesinin sebebi ziyaretçi sayısı açısından en yoğun aylardan birisi olmasıdır. Ziyaretçilere toplam 400 adet anket formu dağıtılmış, bunlardan 376'sı geri dönmüştür. Geri dönen 376 anket formundan 34'ü yanlış ve eksik doldurulmuş olmasından dolayı analize dahil edilmemiştir. Toplam 342 anket formu SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Elde edilen verilere ne tür testler yapılacağına belirlenmesi için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayılarına bakılmıştır. Hair vd. (1998: 54) göre verilerin normal dağılım göstermesi için maksimum değer aralığı -3 ve +3 tür. Verilerin, maksimum çarpıklık ve basıklık katsayıları olan -3 ve +3 aralığında değer aldığı görülerek, parametrik testler yapılmasına karar verilmiştir.

3.5 Bulgular

3.5.1 Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Seyahat Tercihleri

Araştırmaya katılan kişilerin demografik profillerine dair bulgular Tablo 3.1'de yer almaktadır. Cinsiyet bakımından erkek (%52) ve kadın (%48) katılımcıların oranı birbirine yakın olmakla beraber, erkek katılımcıların sayısı daha fazladır. Katılımcıların yarısından fazlası 31 yaşından küçüktür. Buradan hareketle Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'nin daha çok genç kitle tarafından ziyaret edildiğini, özellikle 50 yaş üzeri kişilerin ise nispeten düşük ilgi gösterdiklerini söylemek mümkündür. Ayrıca katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında üniversite mezunlarının oranının yüksek olduğu (%64,9) dikkat çekmektedir.

Tablo 3.2'de yansıtıldığı üzere ankete katılanların büyük çoğunluğunun (%92,1) Sinop dışında ikamet ettikleri görülmektedir. Cezaevi 2000 yılından beri ziyarete açık olduğu ve anketin uygulandığı dönem göz önüne alındığında katılımcıların büyük oranda Sinop dışında ikamet etmesi normal bir sonuç olarak görülebilir.

Tablo 3.1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Özellikler	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	164	48,0
Erkek	178	52,0
Toplam	342	%100
Yaş		
20'den küçük	45	13,2
21-30	153	44,7
31-40	91	26,6
41-50	40	11,7
50'den büyük	13	3,8
Toplam	342	%100
Eğitim		
İlköğretim	16	4,7
Lise	104	30,4
Önlisans	33	9,6
Lisans	164	48,0
Lisansüstü	25	7,3
Toplam	342	%100

Tablo 3.2 Katılımcıların İkamet Yeri

Sinop'ta mı ikamet ediyorsunuz?		
Evet	27	7,9
Hayır	315	92,1
Toplam	342	%100

Katılımcıların daha önce Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi'ni ziyaret edip etmediklerine dair bulgular Tablo 3.3'te yer almaktadır. Tablo 3.3 incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun (%75,7) müzeyi ilk kez ziyaret ettikleri görülmektedir. Müzeyi daha önce ziyaret eden katılımcıların ise çoğunlukla eş, dost ve akrabalarına ziyaret esnasında refakat ettikleri, yapmış oldukları sözlü beyanlardan anlaşılmıştır.

Tablo 3.3 Katılımcıların Daha Önce Müzeyi Ziyaret Etme Durumları

Müzeyi daha önce ziyaret ettiniz mi?		
Evet	83	24,3
Hayır	259	75,7
Toplam	342	%100

Katılımcıların ziyaret şekillerine ilişkin bulgular Tablo 3.4'te yer almaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%94,2), bireysel şekilde cezaevi müzesini ziyaret etmiştir. Katılımcılar içerisinde, tur paketi dahilinde cezaevi müzesini ziyaret edenlerin oranının çok düşük olmasının başlıca sebebi, cezaevinde gezilmesi gereken bir çok kısım olduğundan çok uzun bir parkurun söz konusu olması ve tur programlarında ancak cezaevini gezmeye yetecek kadar süre ayrılmasıdır.

Tablo 3.4 Katılımcıların Ziyaret Şekilleri

Ziyaret Şekli		
Bireysel	322	94,2
Tur	20	5,8
Toplam	342	%100

3.5.2 Katılımcıların Kişilik Özellikleri

Tablo 3.5 Kişilik Yapısı İlişkin İfadeleri Ortalamaları

İfadeler	Ort.	Std. Sapma
Kolay strese girerim	3,86	2,02
Her şey için endişelenirim	3,45	1,85
Karamsar biriyim	3,14	1,83
Şüpheli biriyim	3,74	1,94
Kolay paniğe kapılırım	3,26	1,88
Tanımadığım insanlarla da çok rahat iletişim kurarım	4,68	1,99
Toplum içerisinde rahat hareket ederim	4,98	1,77
Ortamlarda konuşmaları ben başlatırım	4,28	1,71
Kolay arkadaşlık kurarım	5,04	1,73
Yeni fikirler beni çok heyecanlandırır	5,67	1,54
Düşünülmeveni düşünmek beni mutlu eder	5,72	1,66
Farklı fikirler duymak hoşuma gider	6,05	1,33
İnsanların hislerini anlayabilirim	5,54	1,39
Başkaları için de endişe duyarım	5,71	1,39
İnsanlara saygı gösteririm	6,23	1,33
Bu günün işini yarına bırakmam	5,13	1,79
Detaylara dikkat ederim	5,62	1,60
Her şeye hazırlıklıyım	5,04	1,56
Planlı ve programlı çalışırım	5,12	1,66
Yaptığım işlerde titizimdir	5,75	1,48

Kişilik ölçeğinde yer alan önermelerin aritmetik ortalamaları Tablo 3.5'te gösterilmiştir. Önermeler içerisinde en düşük ortalamaya nevrozizm (Karamsar biriyim:3,14; Kolay paniğe kapılırim:3,26; Her şey için endişelenirim:3,45; Şüpheli biriyim:3,74; Kolay strese girerim:3,86) ve dışa dönüklük (Ortamlarda konuşmaları beni başlatırım:4,28; Tanımadığım insanlarla da çok rahat iletişim kurarım:4,68; Toplum içerisinde rahat hareket ederim:4,98; Kolay arkadaşlık kurarım:5,04) ile ilgili önermelerin sahip olduğunu söylemek mümkündür. Deneyime açıklık (Yeni fikirler beni çok heyecanlandırır: 5,67; Düşünülme beni mutlu eder:5,72; Farklı fikirler duymak hoşuma gider:6,05), uyumlu kişilik (İnsanların hislerini anlayabilirim:5,54; Başkaları için de endişe duyarım:5,71; İnsanlara saygı gösteririm: 6,23) ve sorumlu kişilik (Her şeye hazırlıklıyım:5,04; Planlı ve programlı çalışırım:5,12; Bu günün işini yarına bırakmam: 5,13; Detaylara dikkat ederim:5,62; Yaptığım işlerde titizimdir:5,75) ile ilgili önermelerin aritmetik ortalamaları bir birlerine yakın olmakla beraber en yüksek aritmetik ortalamaya uyumlu kişilik ile ilgili önermeler sahiptir.

Anket formunda yer alan kişilik ölçeğinin genel güvenilirlik düzeyini belirleyebilmek amacıyla Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısına bakılmıştır. Güvenilirlik analizi sonucuna göre (Tablo 3.6) kişilik ölçeğinin genel güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,80 olarak tespit edilmiştir. Nunnally'e (1978: 245-246) göre sosyal bilimlerde araştırmaları için kabul edilebilir güvenilirlik değeri 0,60'tır. Elde edilen sonuç kişilik ölçeğinin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Kişilik ölçeğinin faktör yapısını tespit etmek için açıklayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır. Ölçekte yer alan 25 ifade Varimax rotasyonu kullanılarak açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. 25 ifadeden 3'ünün öz değeri (eigen value) 1,00'in altında olduğu ve 2'sinin de eş kökenli varyans değeri (communality) 0,50'den çok düşük olduğu için faktör analizinden çıkarılmıştır. Yapılan faktör analizi sonuçlarına bakıldığında (Tablo 3.4), Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,82 olarak bulunmuş ve Bartlett Küresellik Testi sonucu (2828,281; p:0,000) anlamlı çıkmıştır. KMO değeri örneklemin yeterli olduğuna, Bartlett Küresellik Testi sonucu ise verilerin faktör analizine uygun olduğuna işaret etmektedir.

Kişilik yapısını ortaya koyan ölçek, literatürdeki örneklerine uygun olarak (Yoo ve Gretzel, 2011: 614; Jani vd., 2014: 606) 5 faktörlü bir yapı göstermektedir. Faktör analizi sonucu elde edilen 5 boyut literatürdeki yaygın kullanıma (Rothmann ve Coetzer, 2003: 71) uygun olarak isimlendirilmiştir. Tüm boyutların güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) kabul edilebilir değer olan 0,60'ın üzerindedir. Bu sonuçlar, kişilik ölçeğinin boyutlar bazında da güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.6 Kişilik Yapısının Boyutları

Değişkenler	Faktör Yüklü	Ortalama	Varyans Açıklama Oranı (%)	Güvenirlilik
Faktör 1: Sorumluluk Planlı ve programlı çalışırım. Yaptığım işlerde titizimdir. Her şeye hazırlıklıyım. Bu günün işini yarına bırakmam Detaylara dikkat ederim	0,793 0,786 0,776 0,753 0,740	5,33	15,977	0,84
Faktör 2: Nevrotizm Her şey için endişelenirim Kolay paniğe kapılırım Kolay strese girerim Karamsar biriyim Şüpheli biriyim	0,816 0,795 0,728 0,725 0,625	3,49	14,018	0,79
Faktör 3: Dışa Dönüklük Toplum içerisinde rahat hareket ederim Tanımadığım insanlarla da çok rahat iletişim kurarım Ortamlarda konuşmaları ben başlatırım Kolay arkadaşlık kurarım	0,819 0,817 0,807 0,748	4,75	13,667	0,82
Faktör 4: Deneyime Açıklık Yeni fikirler beni çok heyecanlandırır Düşünülme beni düşünmek beni mutlu eder Farklı fikirler duymak hoşuma gider	0,802 0,795 0,727	5,82	11,600	0,80
Faktör 5: Uyumluluk İnsanların hislerini anlayabilirim Başkaları için de endişe duyarım İnsanlara saygı gösteririm	0,840 0,736 0,613	5,83	10,274	0,77
KMO: 0,826; Bartlett Küresellik Testi: 2828,281; p: 0,000; Cronbach's Alpha: 0,80; Toplam Varyans Açıklama Oranı: %65,537				

3.5.3 Katılımcıların Başlıca Motivasyonları

Hüzün turizmi motivasyonları ölçeğinde yer alan önermelerin aritmetik ortalamaları Tablo 3.7'de gösterilmiştir. Buna göre, etkilenme (Tanıdıklarım arasında cezaevinde kalanların olması beni etkiledi:4,05; Hakkında duyduklarım ve öğrendiklerimden sonra cezaevine ilgi duymaya başladım:4,50) ile ilgili ifadeler en düşük aritmetik ortalamaya sahiptir. Anlama ve merak (Cezaevinde neler yaşandığını merak ettim:6,22; Cezaevinde neler yaşandığını anlamak istedim:6,14; Tarihi ve turistik değere sahip olan cezaevi ile ilgili daha fazla bilgi edinmek istedim:6,14; Cezaevi müzesinde sergilenen kanıt ve kalıntıları görmek istedim:6,05; Cezaevi ile ilgili anlatılanların gerçek olduğunu düşündüm:5,96; Cezaevindeki duygusal atmosferi yaşamak istedim:5,90; Cezaevinde kalanlarla empati kurmak istedim:5,78; Cezaevi ziyaretimin öğretici olacağını düşündüm:5,72; Cezaevinde kalmış ünlü kişileri tanımak istedim: 5,66), vicdan (Cezaevi ile ilgili anlatılanların bir daha yaşanmaması gerektiğini düşündüm:5,95; Cezaevi ile ilgili anlatılanların gelecekte de yaşanabilme

ihtimalinin ürkütücü olduğunu düşündüm:6,05) ve özel olma (Cezaevini tarihi ve turistik bakımdan çok önemli bir nokta olarak gördüm:5,96; Cezaevinin görülmesi gereken önemli bir turistik ziyaret yeri olduğunu düşündüm:5,95) ile ilgili ifadelerin aritmetik ortalamaları birbirine yakın olmakla beraber en yüksek aritmetik ortalama vicdan ile ilgili ifadelere aittir. Geriye kalan sorumluluk duyma ile ilgili ifadeler nispeten daha düşük aritmetik ortalamaya sahiptir. İfade bazında bakıldığında ise en yüksek aritmetik ortalama 6,22 ile “Cezaevinde neler yaşandığını merak ettim” ifadesine aittir. Burdan yola çıkarak katılımcılardaki baskın duygunun merak olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3.7 Hüzün Turizmi Motivasyonlarına İlişkin İfade Ortalamaları

İfadeler	Ort.	Std. Sapma
Cezaevinde neler yaşandığını merak ettim.	6,22	1,36
Cezaevinde neler yaşandığını anlamak istedim.	6,14	1,37
Cezaevindeki duygusal atmosferi yaşamak istedim.	5,90	1,58
Cezaevi ile ilgili anlatılanların gerçek olduğunu düşündüm.	5,96	1,33
Cezaevi ziyaretimin öğretici olacağını düşündüm.	5,72	1,48
Cezaevi müzesinde sergilenen kanıt ve kalıntıları görmek istedim.	6,05	1,33
Cezaevinde kalmış ünlü kişileri tanımak istedim.	5,66	1,73
Tarihi ve turistik değere sahip olan cezaevi ile ilgili daha fazla bilgi edinmek istedim.	6,14	1,32
Cezaevinde kalanlarla empati kurmak istedim.	5,78	1,61
Cezaevi ile ilgili hikayeleri gelecek nesillere anlatmanın bir görev olduğunu düşündüm.	5,28	1,72
Gelecek nesillere karşı kendimi sorumlu hissettim.	5,28	1,65
Hem insani bakımdan hem de artık hayatta olmayan mahkumlar adına cezaevindeki yaşamışlıkları başkalarına aktarabileceğimi düşündüm.	5,47	1,58
Cezaevi ile ilgili anlatılanların bir daha yaşanmaması gerektiğini düşündüm.	5,95	1,59
Cezaevi ile ilgili anlatılanların gelecekte de yaşanabilme ihtimalinin ürkütücü olduğunu düşündüm.	6,05	1,56
Cezaevini tarihi ve turistik bakımdan çok önemli bir nokta olarak gördüm.	5,96	1,46
Cezaevinin görülmesi gereken önemli bir turistik ziyaret yeri olduğunu düşündüm.	5,95	1,44
Tanıdıklarım arasında cezaevinde kalanların olması beni etkiledi.	4,05	2,47
Hakkında duyduklarım ve öğrendiklerimden sonra cezaevine ilgi duymaya başladım.	4,50	2,18

Hüzün turizmi motivasyonları ölçeğinin güvenilirlik düzeyini tespit etmek amacıyla güvenilirlik testinden faydalanılmıştır (Tablo 3.8). Güvenilirlik analizi sonucunda güvenilirlik değeri (Cronbach’s Alpha Katsayısı) 0,91 olarak tespit edilmiştir. Bu sebeple ölçeğin güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3.8 Hüzün Turizmi Motivasyonlarının Boyutları

Değişkenler	Faktör Yüklü	Ortalama	Varyans Açıklama Oranı (%)	Güvenilirlik
Faktör 1: Anlama ve Merak Cezaevinde neler yaşandığını anlamak istedim. 0,835 Cezaevinde neler yaşandığını merak ettim. 0,833 Cezaevindeki duygusal atmosferi yaşamak istedim. 0,774 Tarihi ve turistik değere sahip olan cezaevi ile ilgili daha fazla bilgi edinmek istedim. 0,710 Cezaevinde kalanlarla empati kurmak istedim. 0,706 Cezaevi müzesinde sergilenen kanıt ve kalıntıları görmek istedim. 0,647 Cezaevinde kalmış ünlü kişileri tanımak istedim. 0,619 Cezaevi ziyaretimin öğretici olacağını düşündüm. 0,583 Cezaevi ile ilgili anlatılanların gerçek olduğunu düşündüm. 0,558		5,96	27,495	0,91
Faktör 2: Sorumluluk Duyma Cezaevi ile ilgili hikayeleri gelecek nesillere anlatmanın bir görev olduğunu düşündüm. 0,824 Gelecek nesillere karşı kendimi sorumlu hissettim. 0,801 Hem insani bakımdan hem de artık hayatta olmayan mahkumlar adına cezaevindeki yaşanmışlıkları başkalarına aktarabileceğimi düşündüm. 0,774		5,35	15,309	0,87
Faktör 3: Özel Olma Cezaevinin görülmesi gereken önemli bir turistik ziyaret yeri olduğunu düşündüm. 0,885 Cezaevini tarihi ve turistik bakımdan çok önemli bir nokta olarak gördüm. 0,841		5,96	10,408	0,87
Faktör 4: Vicdan Cezaevi ile ilgili anlatılanların bir daha yaşanmaması gerektiğini düşündüm. 0,869 Cezaevi ile ilgili anlatılanların gelecekte de yaşanabilme ihtimalinin ürkütücü olduğunu düşündüm. 0,839		6,00	9,724	0,81
Faktör 5: Etkilenme Tanıdıklarım arasında cezaevinde kalanların olması beni etkiledi. 0,835 Hakkında duyduklarım ve öğrendiklerimden sonra cezaevine ilgi duymaya başladım 0,802		4,28	8,635	0,63
KMO: 0,891; Bartlett Küresellik Testi: 3618,735; p: 0,000; Cronbach's Alpha: 0,91; Toplam Varyans Açıklama Oranı: %71,571				

Hüzün turizmi motivasyonları ölçeğinin faktör yapısını tespit edebilmek için açıklayıcı faktör analizi yapılmış, ölçekte yer alan 20 ifade Varimax rotasyonuna tabi tutulmuştur. 20 ifadeden 2'sinin öz değeri (eigen value) 1,00'in altında olduğu için faktör analizinden çıkarılmıştır. Geri kalan 18 ifadenin tümünün öz değerlerinin (eigen value) 1,00'in üzerinde ve eş kökenli varyans değeri (communality) 0,50'den büyük olduğu görülmüştür. 0,891 olan KMO değeri, örneklem sayısının yeterli olduğunu ve Bartlett Küresellik Testi sonucu (3618,375; p:0,000) ise verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir.

Hüzün turizmi motivasyonları ölçeği, faktör analizi sonucunda, uyarlandığı çalışmaya (Isaac ve Çakmak, 2014) göre daha farklı bir faktör yapısı göstermiştir. Isaac ve Çakmak'ın (2014) çalışmalarında "Anlama" ve "Merak" boyutları ayrı ayrı yer alırken, yapılan analiz sonucu "Anlama" ve "Merak" boyutlarıyla ilgili ifadeler tek boyut altında toplanmıştır. Ayrıca Isaac ve Çakmak'ın (2014) çalışmalarında olmayan "Etkilenme" boyutu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan farklılıkların tema, uyarlama ve dil farklılığı gibi sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Faktör analizi sonucunda toplam 5 boyut bulunmuştur. Boyutlar literatüre uygun olarak adlandırılmıştır. Boyutların güvenilirlik düzeyi 0,60'ın üzerinde olduğundan, hüzün turizmi motivasyonları ölçeğinin boyutlar bazında da güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

3.5.4 Katılımcıların Memnuniyet Düzeyleri

Katılımcıların memnuniyetleriyle alakalı önermelerin aritmetik ortalamaları Tablo 3.8'de yer almaktadır. Tablo 3.9' bakıldığında, genel olarak, katılımcıların ziyaretlerinden menün kaldıklarını söylemek mümkündür. İfadeler bazında en yüksek ortalama 6,06 ile "Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaret etme kararından memnun kaldım" ifadesine aittir. Bu ifadeyi sırasıyla "Genel olarak Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi ziyaretimden menun kaldım" (5,68), "Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaretim beklentilerimi karşıladı" (5,28) ve "Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi ile ilgili duygularım olumludur" (5,05) ifadeleri takip etmektedir.

Tablo 3.9 Katılımcıların Memnuniyetleriyle İlgili İfade Ortalamaları

İfadeler	Ort.	Std. Sapma
Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaret etme kararından memnun kaldım.	6,06	1,44
Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaretim beklentilerimi karşıladı.	5,28	1,80
Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi ile ilgili duygularım olumludur.	5,05	1,95
Genel olarak Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi ziyaretimden menun kaldım.	5,68	1,61

3.5.5 Kişilik Yapısı, Motivasyon ve Memnuniyet Arasındaki İlişkiler

Elde edilen motivasyon faktörleri ile katılımcıların kişilik yapıları arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi'nden faydalanılmıştır. Tek yönlü kuyruk

testi ile yapılan analiz sonuçları Tablo 3.10'da gösterilmiştir. Korelasyon katsayılarının 0,70-1,00 arasında olması yüksek; 0,70-0,30 arasında olması orta; 0,30-0,00 arasında olması ise düşük düzeyli bir ilişki olarak tanımlanabilmektedir (Büyüköztürk, 2013: 32). Tablo 3.6 incelendiğinde sorumluluk ile anlama ve merak ($r=,111$ ve $p=,041$) arasında ve sorumluluk ve vicdan ($r=,196$ ve $p=,000$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde bir korelasyon olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde nevroitiklik ve etkilenme ($r=,129$ ve $p=,017$) arasında da düşük düzeyde ve pozitif yönde bir korelasyon mevcuttur. Dışa dönüklük ve sorumluluk duyma ($r=,113$ ve $p=,037$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde bir korelasyon bulunurken, dışa dönüklük ve vicdan ($r=-,148$ ve $p=,006$) arasında düşük düzeyde ve negatif yönde bir korelasyon bulunmaktadır. Deneyime açıklık ile anlama ve merak ($r=,258$; $p=,000$), özel olma ($r=,138$; $p=,010$), vicdan ($r=,1288$; $p=,017$) arasında düşük düzeyde pozitif yönde korelasyonlar bulunmaktadır. Aynı şekilde uyumluluk ile anlama ve merak ($r=,233$; $p=,000$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde bir korelasyon bulunmaktadır.

Tablo 3.10 Kişilik Yapısı ve Hüzün Turizmi Motivasyonları Arasındaki İlişki

		6AN	7SD	8ÖO	9V	10E
1S	r	,111*	,093	,087	,258**	,233***
	p	,041	,087	,108	,000	,000
2N	r	,097	,073	,113*	,007	,079
	p	,073	,179	,037	,897	,144
3DD	r	,024	,063	,013	,138*	,040
	p	,654	,243	,812	,010	,457
4DA	r	,196*	,024	-,148**	,128***	,069
	p	,000	,653	,006	,017	,200
5U	r	,046	,129*	,064	,006	,039
	p	,392	,017	,240	,906	,467

* $p<0,05$; ** $p<0,001$

(**1S**: Sorumluluk; **2N**: Nevrotiklik; **3DD**: Dışa Dönüklük; **4DA**: Deneyime Açıklık; **5U**: Uyumluluk; **6AN**: Anlama ve Merak; **7SD**: Sorumluluk Duyma; **8ÖO**: Özel Olma; **9V**: Vicdan; **10E**: Etkilenme)

Tablo 3.11 Kişilik Yapısı ve Genel Memnuniyet Arasındaki İlişki

	Genel Memnuniyet	
Sorumluluk	r	,115*
	p	,003
Nevrotiklik	r	-,023
	p	,668
Dışa Dönüklük	r	,039
	p	,476
Deneyime Açıklık	r	,182**
	p	,001
Uyumluluk	r	,198***
	p	,000

*p<0,05; **p<0,001

Katılımcıların kişilik yapıları ile genel memnuniyetleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Pearson Kolerasyon Analizi'nden faydalanılmıştır. Tek yönlü kuyruk testi ile yapılan analiz sonuçları Tablo 3.11'de yer almaktadır. Tablo 3.7 incelendiğinde genel memnuniyet ile sorumluluk ($r=,115$ ve $p=,003$), deneyime açıklık ($r=,182$ ve $p=,001$) ve uyumluluk ($r=,198$ ve $p=,000$) arasında düşük düzeyde ve pozitif yönlü korelasyon olduğu görülmektedir.

Tablo 3.12 Hüzün Turizmi Motivasyonları ve Genel Memnuniyet arasındaki İlişki

	Genel Memnuniyet	
Anlama ve Merak	r	,389*
	p	,000
Sorumluluk Duyma	r	,168**
	p	,002
Özel Olma	r	,328***
	p	,000
Vicdan	r	,064
	p	,239
Etkilenme	r	-,002
	p	,972

*p<0,05; **p<0,001

Katılımcıların motivasyonları ile genel memnuniyetleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi'nden yararlanılmıştır. Tek yönlü kuyruk testi ile yapılan analiz sonuçları Tablo 3.12'de yer almaktadır. Tablo 3.8'de genel memnuniyet ile anlama ve merak ($r=,389$ ve $p=,000$) ve özel olma ($r=,328$ ve $p=,000$) arasında orta düzeyde pozitif korelasyon olduğu görülmektedir. Genel memnuniyet ve sorumluluk duyma ($r=,168$ ve $p=,002$) arasında ise düşük düzeyde pozitif bir korelasyon bulunmaktadır.

Tablo 3.13 Kişilik Yapısının Genel Memnuniyete Etkisi

Değişkenler	Standartlaştırılmamış Beta Kat Sayısı	Stadartlaştırılmış Beta Kat Sayısı	t	Sig.	Tolerans	VIF
Sabit	5,523	-	74,246	,000	-	-
Sorumluluk	,165	,115	2,215	,027*	1,00	1,00
Nevrotiklik	-,033	-,023	-,447	,655	1,00	1,00
Dışa						
Dönüklük	,055	,039	,742	,459	1,00	1,00
Deneyime						
Açıklık	,260	,182	3,493	,001*	1,00	1,00
Uyumluluk	,284	,198	3,807	,000*	1,00	1,00

* $p<0,005$; $F:6,470$ (0,000); Düzeltilmiş R^2 : 0,074; Durbin-Watson:1,781

Çoklu doğrusal regresyon analizi ile kişilik yapısının genel memnuniyete etkisi incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.13'de yer almaktadır. Faktör analizinden elde edilen 5 kişilik yapısı boyutu bağımsız değişken olarak, ziyaretçilerin genel memnuniyetleri ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Oluşturulan regresyon modeli ($F:6,470$; $p=0,000$) bir bütün olarak ve bağımsız değişkenlere ait beta katsayıları anlamlı olup, bağımlı değişkendeki değişimin %7'sini (Düzeltilmiş R^2 : 0,074) açıklamaktadır.

Regresyon modeli ele alınmadan önce bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı ve modelde otokorelasyon sorunu olup olmadığına bakılmıştır. Bu amaçla, varyans artış faktörleri (VIF) ve tolerans değerleri ile Durbin-Watson testi sonucu incelenmiştir. Tabachnick ve Fidell'e (2007: 143) göre varyans artış faktörleri (VIF) 10'dan küçük, tolerans değerleri 0,10'dan büyük Durbin-Watson sayısı ise 1,5 ve 2,5 arasında olmalıdır. Tablo 3.9'da görüldüğü gibi, bağımsız değişkenlerin VIF değerleri 10'dan küçük, tolerans değerleri 0,10'dan büyük olduğu için çoklu bağlantı sorunu yoktur. Durbin-Watson değeri 1,5-2,5 sınırları arasında olduğu için otokorelasyon sorunu söz konusu değildir. Katılımcıların genel memnuniyeti üzerinde etkiye sahip olan kişilik yapıları sorumluluk (2,215), açıklık (3,493) ve uyumluluktur (3,807).

Hüzün turizmi motivasyonlarının genel memnuniyete etkisini tespit edebilmek için çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Faktör analizi ile elde edilen 5 motivasyon boyutu bağımsız değişken, ziyaretçilerin genel memnuniyet ise bağımlı değişken olarak değerlendirilmiştir. Sonuçlar Tablo 3.14’de görülmektedir.

Oluşturulan regresyon modeli (F:27,673; p=0,000) bir bütün olarak ve bağımsız değişkenlere ait beta katsayıları anlamlı olup, bağımlı değişkendeki değişimin %29’unu (Düzeltilmiş R²: 0,292) açıklamaktadır.

Tablo 3.14 Hüzün Turizmi Motivasyonlarının Genel Memnuniyete Etkisi

Değişkenler	Standartlaştırılmamış Beta Kat Sayısı	Stadartlaştırılmış Beta Kat Sayısı	t	Sig.	Tolerans	VIF
Sabit	5,523	-	84,256	,000	-	-
Anlama ve Merak	,557	,389	8,482	,000*	1,000	1,000
Sorumluluk Duyma	,240	,168	3,648	,000*	1,000	1,000
Özel Olma	,470	,328	7,154	,000*	1,000	1,000
Vicdan	,091	,064	1,391	,165	1,000	1,000
Etkilenme	-,003	-,002	-,041	,967	1,000	1,000

*p<0,005; F:27,673 (0,000); Düzeltilmiş R²: 0,292; Durbin-Watson:1,897

Regresyon modeli ele alınmadan önce bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı ve modelde otokorelasyon sorunu olup olmadığına bakılmıştır. Bu amaçla, varyans artış faktörleri (VIF) ve tolerans değerleri ile Durbin-Watson testi sonucu incelenmiştir. Tablo 3.14’de görüldüğü gibi, bağımsız değişkenlerin VIF değerleri 10’dan küçük, tolerans değerleri 0,10’dan büyük olduğu için çoklu bağlantı sorunu olmadığı gibi. Durbin-Watson değeri 1,5-2,5 sınırları arasında olduğundan dolayı otokorelasyon sorunu yoktur. Katılımcıların genel memnuniyeti üzerinde en fazla etkiye sahip olan motivasyon faktörleri anlama ve merak (8,482). Anlama ve merakı sırasıyla özel olma (7,154) ve sorumluluk duyma (3,648) motivasyonları izlemektedir.

3.5.6 Katılımcıların Motivasyon Farklılıkları

Tablo 3.15 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Motivasyon Farklılıkları

İfadeler	Cinsiyet	N	Ort.	S.S.	p
Gelecek nesillere karşı kendimi sorumlu hissettim	Kadın	164	5,49	1,50	,025
	Erkek	178	5,09	1,76	
Hem insani bakımdan hem de artık hayatta olmayan mahkumlar adına cezaevindeki yaşanmışlıkları başkalarına aktarabileceğimi düşündüm.	Kadın	164	5,70	1,44	,010
	Erkek	178	5,26	1,67	
Cezaevi ile ilgili anlatılanların bir daha yaşanmaması gerektiğini düşündüm.	Kadın	164	6,17		,012
	Erkek	178	5,74		

*p<0,05

Katılımcıların cinsiyetlerine göre motivasyon farklılıklarını tespit etmek amacıyla bağımsız örneklem T testinden faydalanılmıştır. Bağımsız iki grup arasında anlamlı fark bulunan ifadeler Tablo 3.15’de görülmektedir. İfade ortalamalarına bakıldığında; %95 güven düzeyine göre, kadın katılımcıların gelecek nesillere karşı kendini sorumlu hissetme (ort.:5,49), hem insani bakımdan hem de artık hayatta olmayan mahkumlar adına cezaevindeki yaşanmışlıkları başkalarına aktarma (ort.:5,70) ve cezaevi ile ilgili anlatılanların bir daha yaşanmaması gerektiği (ort.:6,17) hususlarında daha olumlu bir algıya sahip oldukları görülmektedir.

Katılımcıların, cinsiyet haricinde, yaş, eğitim, ikamet ve müzeyi ziyaret durmlarına göre algı farklılıklarını tespit etmek için t-Testi ve tek yönlü varyans analizinden faydalanmış ancak kayda değer anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir. Ayrıca katılımcıların müzeyi ziyaret etme şekillerine göre, grup sayıları (bireysel:322/tur:20 bkn. Tablo 3.4) karşılaştırma yapmak için uygun bulunmamıştır.

SONUÇ

Hüzün turizmi uluslararası yazında son yirmi yıl, yerli yazında ise son on yılda gelişen ve hızla popülerliği artan bir konudur. İlk kez 1996 yılında Foley ve Lennon tarafından ortaya konan hüzün turizmi (dark turizm) kavramı, zaman içerisinde araştırmacılar tarafından geliştirilerek teorik alt yapısı oluşturulmuştur. Uzak ya da yakın geçmişte meydana gelen, ölüm ve üzüntüyü çağrıştıran maddi ve manevi unsurların turistik ürün olarak sunulmasını ifade eden hüzün turizmi, katılımcı sayısı açısından günümüzde milyonlarla ifade edilmektedir. Örneğin hüzün turizminin en koyu ucunda yer alan Polonya'daki Austchwitz Toplama Kampı'nı yılda ortalama bir buçuk milyon kişi ziyaret ederken, hüzün turizminin daha açık ucunda bulunan, çeşitli filmlere konu olarak adeta efsaneleştirilen Amerika'daki Alcatraz Adası yine yılda bir milyondan fazla ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Şüphesiz ki, medeniyetler beşiği konumunda olan, sayısız medeniyetlerin kurulup, yıkıldığı, zengin tarihi ve kültürel varlıkları ile Türkiye hüzün turizmi açısından büyük bir potansiyeli barındırmaktadır. İster milli tarihimiz bakımından, isterse ortak insanlık tarihi bakımından ülkemiz, ölümle ilgili hüznü ve kederli birçok tarihi vakaya şahitlik etmiştir. Bu durum ülkemizi hüzün turizmi bakımından çok önemli bir kaynak konumuna getirmektedir.

Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi ülkemizdeki birçok hüzün turizmi destinasyonu gibi hem tarihi açıdan hem de kültürel açıdan önemli bir yere sahiptir. Geçmiş çok eskilere dayanan, zorlu koşullarıyla meşhur olan ve birçok ünlü ismin hikayelerini barındıran cezaevi günümüzde müze olarak hizmet vermektedir. Cezaevi uzun geçmişi, politik ve ideolojik etkiden uzak oluşu, barındırdığı hikayeleri, ceza yatan ünlü isimleri, turizm altyapısı ve ticari gelişime uygun olarak müzeye çevrilmesi gibi özellikleri ile hüzün turizmine uygun bir çekicilik haline gelmiştir ve zıttı özellikleri taşıyan toplama kampları, soykırım müzeleri ve toplu ölümlerin yaşandığı felaket alanlarına göre hüzün turizminin daha açık ucunu temsil etmektedir. Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne göre cezaevi müzesini yılda ortalama 250-300 bin kişi ziyaret etmektedir. Bu rakam, Amerika'daki bir benzeri olan Alkatraz Hapishane'nin yılda bir milyonun üzerinde kişi tarafından ziyaret edildiği düşünüldüğünde oldukça düşük kalmaktadır. Ancak cezaevi müzesi özellikleri itibari ile bahsedilen yüksek rakamlara ulaşacak potansiyeli taşımaktadır.

Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi taşıdığı nitelikler bakımından hüzün turizmi konusunda araştırma yapmak için uygun bir alandır. Hüzün turizmi literatüründe cezaevleri ya da hapishanelerle ilgili nadir sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, Wilson (2004), Avustralya'daki Pentridge Hapishanesi ve ünlü suçlu "Chopper" Read üzerine, Ross (2012),

cezaevi müzeleri ile ilgili betimleyici istatistiksel analizleri üzerine, Aslan (2015), cezaevi turizmi üzerine, Kuusi (2008), Baltık ülkelerinde Sovyetler Birliği döneminden kalma hapisaneler üzerine, Strange ve Kempa (2003) Alkatraz Hapishanesi ve Robben Adası üzerine araştırma yapmışlardır. Cezaevleri ile ilgili yapılan bu çalışmaların ortak noktası ise kavramsal nitelikte olmalarıdır. Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi'nde yapılan araştırma ile ziyaretçilerin kişilik yapıları, motivasyonları ve memnuniyetleri arasındaki ilişkinin tespiti amaçlanmıştır. Araştırmanın uygulamalı olması ise çalışmanın özgün niteliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda 13-31 Temmuz 2015 tarihleri arasında cezaevi müzesini ziyaret eden 342 kişiye anket uygulanmıştır.

Uygulanan anketler neticesinde elde edilen veriler analiz edilmiş, ziyaretçilerin demografik profilleri, kişilik yapıları, motivasyonları ve memnuniyetlerine dair bulgulara ulaşılmıştır. Ziyaretçi profili bakımından, cezaevi müzesinin çoğunlukla genç, üniversite mezunu, Sinop dışında ikamet eden ve ilk defa cezaevi müzesine gelen kişiler tarafından ziyaret edildiği anlaşılmıştır.

Kişilik yapısı ölçeği, literatürdeki yaygın kullanıma (Yoo ve Gretzel, 2011; Jani vd., 2014) uygun olarak beş boyutlu bir yapı göstermiştir. Bu boyutlar; dışa dönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk, sorumluluk ve nevrotizmdir. Hüzün turizmi motivasyonları ölçeği ise uyarlandığı çalışmaya (Isaac ve Çakmak, 2014) göre daha farklı bir faktör yapısı göstermiştir. Isaac ve Çakmak'ın (2014) çalışmalarında "Anlama" ve "Merak" boyutları ayrı ayrı yer alırken, yapılan analiz sonucu "Anlama" ve "Merak" boyutlarıyla ilgili ifadeler tek boyut altında toplanmıştır. Ayrıca Isaac ve Çakmak'ın (2014) çalışmalarında olmayan "Etkilenme" boyutu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan farklılıkların tema, uyarılma ve dil farklılığı gibi sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Faktör analizi sonucunda toplam 5 boyut bulunmuştur. Bu boyutlar; anlama ve merak, sorumluluk duyma, vicdan, özel olma ve etkilenmedir.

Katılımcıların kişilik yapısı ve hüzün turizmi motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sorumlu kişilik yapısı ile anlama ve merak motivasyonu, vicdan motivasyonu; nevrotik kişilik yapısı ile etkilenme motivasyonu, dışa dönük kişilik yapısı ile sorumluluk duyma motivasyonu, deneyime açık kişilik yapısı ile anlama ve merak motivasyonu, özel olma motivasyonu ve vicdan motivasyonu; uyumlu kişilik yapısı ile anlama ve merak motivasyonları arasında düşük düzeyde pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Dışa dönük kişilik yapısı vicdan motivasyonu arasında ise düşük düzeyde ve negatif yönde bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmada kişilik yapısı ve hüzün turizmi motivasyonları arasındaki ilişkiye dair elde edilen bulgular, literatürde daha önce yapılmış, kişilik ve

motivasyon ilişkisine dair çalışmaların (Schneider ve Vogt, 2011; Bencsik vd., 2016) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Kişilik yapısı ve genel memnuniyet arasındaki ilişkiye bakıldığında ise katılımcıların genel memnuniyeti ile sorumlu, deneyime açık ve uyumlu kişilik yapıları arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Literatürde kişilik yapısı ve memnuniyet ilişkisi ile ilgili çalışmalardan Jani ve Han (2014: 15), dışa dönük, deneyime açık, sorumlu ve uyumlu kişilik yapısı ile genel memnuniyet arasında pozitif yönde bir ilişki, nevrotik kişilik yapısı ile memnuniyet arasında ise negatif yönde bir ilişki tespit etmiştir. Fullant vd. (2011: 1428), dışa dönük kişilik yapısı ile eğlence duygusu arasında pozitif yönlü, nevrotik kişilik yapısı ile korku duygusu arasında ise negatif yönlü bir ilişki olduğunu ve bu iki temel duygunun ortalama memnuniyet üzerinde yüksek düzeyde etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Hüzün turizmi motivasyonları ile genel memnuniyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Özel olma, anlama ve merak motivasyonları ile genel memnuniyet arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki bulunmuştur. Sorumluluk duyma motivasyonu ile genel memnuniyet arasında ise düşük düzeyde pozitif bir ilişki bulunmuştur. Literatürdeki çalışmalardan Yoon ve Uysal (2005: 54), itme-çekme (push-pull) motivasyonları ile memnuniyet arasında, Suardana vd. (2014: 25), içsel ve dışasal (intrinsic-extrinsic) motivasyonlar ile memnuniyet arasında ilişki bulmuşlardır.

Katılımcıların kişilik yapılarının genel memnuniyete olan etkisinin oldukça düşük düzeyde (%7) olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların hüzün turizmi motivasyonlarının genel memnuniyete etkisi (%29,2) ise yine düşük düzeyde olmakla beraber kişilik yapısına göre daha büyük oranda genel memnuniyete etki ettiği anlaşılmıştır. Jani ve Han (2014: 18), kişiliğin beş boyutundan dışa dönük, uyumlu ve nevrotik kişilik yapılarının otel müşterilerinin genel memnuniyet üzerinde önemli bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Utama (2014: 10), ise motivasyon faktörlerinden olan itme (push) faktörünün turistlerin memnuniyetlerini önemli ölçüde etkilediğini belirtmiştir.

Katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı motivasyon farklılıkları belirlenmiştir. Buna göre kadın katılımcılar, gelecek nesillere karşı kendini sorumlu hissetme, cezaevindeki yaşanmışlıkları başkalarına aktarma ve cezaevi ile ilgili anlatılan olumsuz rivayetlerin bir daha yaşanmaması gerektiği konularında erkeklere göre daha olumlu bir algıya sahip oldukları anlaşılmıştır. Diğer demografik değişkenler olan, yaş, eğitim durumu, ikamet durumu, ziyaret tecrübesi ve ziyaret şekli gibi değişkenler arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Hüzün turizmi motivasyonları ile ilgili olarak Kurnaz vd.'nin (2013), yaptığı çalışmada cinsiyetin yanı sıra medeni duruma, yaş gruplarına, eğitim gruplarına, meslek gruplarına ve gelir

gruplarına göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Kurnaz vd. (2013), araştırmalarını Çanakkale’de yaptıkları için, bir diğer deyişle milli ve manevi duyguların yoğun yaşandığı bir savaş alanını tercih ettikleri için gruplar arasında motivasyon farklılıkları elde ettikleri düşünölmektedir. Çanakkale hüüzün turizminin koyu ucunda yer alırken, Sinop Tarihi Cezaevi daha açık uçta yer almaktadır.

Hüüzün turizmi motivasyonlarına ifade ortalamaları açısından bakıldığında, en yüksek ortalamaya sahip (ort.: 6,22) ifadenin “Cezaevinde neler yaşandığını merak ettim.” ifadesi olduğu görölmektedir. Bir başka deyişle, ziyaretçilerde hakim olan duygunun anlama ve merak olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda destinasyon yöneticilerine ya da il kültür ve turizm müdürlüğü yöneticilerine, merak duygusunu temel alan yazılı ve görsel tanıtımlara ağırlık vermesi önerilmektedir. Ayrıca Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi’nin bir benzeri olan Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde olduğu gibi cezaevi yaşamını yansıtan balmumu heykeller ve mahkumların günlük yaşamında kullandığı eşyaların sergilenmesi müzeye yönelik merak ve ilgiyi arttıracaktır.

Bütün alan araştırmalarında olduğu gibi bu çalışmada da bazı kısıtlar söz konusudur. Çalışmanın temel kısıtlayıcısı alan araştırmasının Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi ile sınırlı olmasıdır. Bu nedenle yapılan değerlendirmeler sadece Sinop Tarihi Cezaevi Müzesi ölçeğinde geçerlidir. Ancak farklı destinasyonlarda, farklı hüüzün turizmi türlerine yönelik olarak yapılacak olan çalışmalar için genel bir çerçeve oluşturulmasına yardımcı olacağı düşünölmektedir. Ayrıca çok az sayıda organize turlar vasıtası ile cezaevi müzesini ziyaret eden kişiye ulaşılmıştır. Bireysel şekilde ziyarette bulunanlar ile tur vasıtasıyla ziyarette bulunanlar arasında anlamlı farklılıkların tespit edilebileceği düşünölmektedir. Kısıtlarlardan bir diğeri ise kişiliğe yönelik ifadelerin subjektif şekilde cevaplanma olasılığıdır.

Gelecekteki benzer araştırmalar için beş faktörlü kişilik ölçeği yerine Ave B tipi kişilik ölçeğinin kullanılması, iki grup arasındaki farklılıkların ortaya konulabilmesi bakımından konuya derinlik kazandıracaktır. Hüüzün turizmiyle ilgili olarak yapılacak nitel araştırmalar da konunun kapsamının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Sinop Tarihi Cezaevi gibi müzeye çevrilen Ulucanlar Cezaevi’nde yapılacak hüüzün turizmi araştırmaları karşılaştırma yapmaya imkan sağlayacaktır. Ayrıca katılımcıların hüüzün turizmi destinasyonu hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları ve bilgi kaynaklarının neler olduğunun sorulması araştırmaya içerik bakımından zenginlik katacaktır.

KAYNAKÇA

- Adair, J. (2003). *Etkili Motivasyon*. BKY, İstanbul.
- Ağırbaş, İ., Çelik, Y. ve Büyükkayıkçı, H. (2005). “Motivasyon Araçları ve İş Tatmini: Sosyal Sigortalar Başkanlığı Hastane Başhekim Yardımcıları Üzerinde Bir Araştırma”. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(3): 326-350.
- Aizenberg, E. (2007). “Argentine Space, Jewish Memory: Memorials to the Blown Apart and Disappeared in Buenos Aires”. *Mortality: Promoting the Interdisciplinary Study of Death and Dying*, 12(2): 109-123.
- Alaeddinoğlu, F. ve Aliagaoglu, A. (2007). “Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2): 215-225.
- Albayrak, A. (2013). “Kış Turistlerinin Seyahat Motivasyonları”. *Erciyes Üniversitesi Türkan-Tuncer Hasçalık Turizm Fakültesi 14. Ulusal Turizm Kongresi Kitabı*. 05-08 Aralık 2013, Kayseri, s. 144-164.
- Alderman, D. H. (2002). “Writing On The Graceland Wall: On The Importance of Authorship in Pilgrimage Landscapes”. *Tourism Recreation Research*, 27(2): 27-35.
- Al-Haj Mohammad, B. A. ve Som, A. P. (2010). “An Analysis of Push and Pull Travel Motivations of Foreign Tourists to Jordan”. *International Journal of Business and Management*, 5(12): 41-50.
- Aliagaoglu, A. (2008). “Savaş Alanları Turizmi İçin Tipik Bir Yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı”. *Milli Folklor*, (78): 88-104.
- Altay, A. (2015). *Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Kişilik Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Amey, K. “Holiday In The Death Zone: How Nuclear Disaster-Hit Chernobyl Now Has TEN THOUSAND Tourists A Year”. http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3047031/Chernobyl-thriving-holiday-destination-following-rise-dark-tourism-phenomenon.html, (erişim tarihi: 17.03.2016).
- Andreu, L., Kozak, M., Avcı, N. ve Cifter, N. (2005). “Market Segmentation by Motivations to Travel: British Tourists Visiting Turkey”. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 19(1): 1-14.
- Arslan, Z. “Auschwitz II Birkenau: Polonyada Bir Toplama Kampı”. <http://www.azgezmis.com/auschwitz-ii-birkenau-polonyada-bir-toplama-kampi>, (erişim tarihi: 15.03.2016).

- Ashworth, G. J. (2002). "Book review". *Tourism Management*, 23(2): 190-191.
- Aslan, S. (2015). "Prison Tourism as A Form of Dark Tourism". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40): 600-608.
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2000). "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2): 93-108.
- Atay, L. ve Yeşildağ, B. (2010). "Savaş Alanları ve Turizmi". *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2): 65-72.
- Atlas Dergisi. "Türkiye Gezi Parkları Atlası". <http://www.atlasdergisi.com/arsiv/kitaplar/turkiye-gezi-parklari-atlasi/42/9/1>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- Atlas Dergisi. (2015). "Cumhuriyete Doğru: Unutulmuş Savaş Afyon-Kütahya". *Atlas*, 27-Ekim 2015: 52-73.
- Aydoğan, G., "Alcatraz Hapishanesi'nde Bir Gün". <http://www.milliyet.com.tr/alcatraz-hapishanesi-nde-bir-gun--tatil-galeri-1560570/?PAGE=1>, (erişim tarihi:11.06.2015).
- Babacan, M. ve Onat, F. *Post Modern Pazarlama Perspektifi*. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877188.pdf>. (erişim tarihi: 12.08.2015).
- Ball, B. (2014). *A summary of motivation theories*. E-book, <http://www.yourcoach.be/blog/wp-content/uploads/2012/03/Asummaryofmotivation-theories1.pdf>, (erişim tarihi: 10.03.2015).
- Banco, L. M. (2007). "Trafficking Trips: Drugs and the Anti-Tourist Novels of Hunter S. Thompson and Alex Garland". *Studies in Travel Writing*, 11(2): 127-153.
- Baptist, K. W. (2010). "Diaspora: Death Without A Landscape". *Mortality: Promoting the InterDisciplinary Study of Death and Dying*, 15(4): 294-307.
- Başaran, İ. E. (1991). *Örgütsel Davranış*. Gül Yayınevi, Ankara.
- Bayram, Y. (2007). "Postmodernizm Üzerine". *Baykara*, Sonbahar (5), 37-39.
- Beech, J. (2009). "Genocide Tourism". R. Sharpley ve P. R. Stone (ed.). *The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism*. Channel View Publications, Bristol, UK, s. 207-223
- Beh, A. ve Bruyere, B. L. (2007). "Segmentation by Visitor Motivation in Three Kenyan National Reserves". *Tourism Management*, 28(6): 1464-1471.
- Bencsik, A., Machova, R. ve Hevesi, E. (2016). "The Relation Between Motivation and Personality Types". *International Business Management*, 10(3): 183-193.
- Bigley, J. D., Lee, C.-K., Chon, J. ve Yoon, Y. (2010). "Motivations for War-related Tourism: A Case of DMZ Visitors in Korea. Tourism Geographies": *An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 12(3): 371-394.

- Biran, A., Poria, Y. ve Oren, G. (2011). "Sought Experiences at (Dark) Heritage Sites". *Annals of Tourism Research*, 38(3): 820-841.
- Birimoğlu, B. (2015). *Sınıf Öğretmenlerinin Kişilik Özellikleri ile İş Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: İstanbul İli Kadıköy İlçesi Örneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bittner, M. (2011). "Dark Tourism-Evaluation of Visitors Experience After Visiting Thanatological Tourist Attractions". *Turizam*, 15(4): 148-158.
- Bloom, T. (2000). "Morbid Tourism - A Postmodern Market Niche with An Example from Althorp". *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 54(1): 29-36.
- Boorstin, D. J. (1964). *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*. Harper & Row, New York.
- Bowman, M. S. ve Pezzullo, P. C. (2010). "What's so 'Dark' about 'Dark Tourism'?: Death, Tours, and Performance". *Tourist Studies*, 9(3): 187-202.
- Bölükbaşı, A. G. ve Yıldirtan, D. Ç. (2009). "Yerel Yönetimlerde İş Tatminini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Alan Çalışması". *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 27(2): 345-366.
- Braithwaite, R. W. ve Leiper, N. (2010). "Contests on the River Kwai: How a Wartime Tragedy Became a Recreational, Commercial and Nationalistic Plaything". *Current Issues in Tourism*, 13(4): 311-332.
- Bristow, R. S. ve Newman, M. (2004). "Myth vs. Fact: An Exploration of Fright Tourism". *Proceedings of the 2004 Northeastern Recreation Research Symposium*. 31 March-2 April, Westfield, s. 215-221.
- Brown, J. (2013). "Dark Tourism Shops: Selling "Dark" And "Difficult" Products". *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(3): 272-280.
- Brown, L. (2015). "Memorials to the Victims of Nazism: The Impact on Tourists in Berlin". *Journal of Tourism and Cultural Change*, 13(3): 244-260.
- Brown, M. "Central Lancashire University Launches 'Dark Tourism' Research Center". <http://www.wired.co.uk/news/archive/2012-04/25/dark-tourism> (erişim tarihi: 02.11.2015).
- Buda, D. M. ve Shim, D. (2014). "Desiring the Dark: 'a Taste for the Unusual' in North Korean Tourism?". *Current Issues in Tourism*: 1-6.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Pegem Akademi, Ankara.
- Cassidy, F. (2006). "What Motivates Event Tourists?". *International Conference on Business and Information*. 12-14 July 2006, Academy of Taiwan Information Systems Research: Singapore, s. 1-20.

- Caulton, J. R. (2012). "The Development and Use of the Theory of ERG: A Literature Review". *Emerging Leadership Journeys*, 5(1): 2-8.
- Chen, L. J., ve Chen, W. P. (2015). "Pushpull Factors in International Birders' Trave"l. *Tourism Management*, (48): 416-425.
- Chennamaneni, A. ve Teng, J. T. (2012). "Types of Human Needs That Motivate Knowledge Sharing in Organizations: A Comprehensive Emprical Study Based on The ERG Theory". *Journal of Information Technology Management*, 23(3): 65-80.
- Clarke, P. ve Eastgate, A. (2011). "Cultural Capital, Life Course Perspectives and Western Front Battlefield Tours". *Journal of Tourism and Cultural Change*, 9(1): 31-44.
- Clarke, P. ve McAuley, A. (2013). "The Fromelles Interment 2010: Dominant Narrative and Reflexive Thanatourism". *Current Issues in Tourism*, 14(3): 1-17.
- Crompton, J. L. (1979). "Motivations for Pleasure Vacation". *Annals of Tourism Research*, 6 (4): 408-424.
- Crompton, J. L. ve McKay, S. L. (1997). "Motives of Visitors Attending Festival Events". *Annals of Tourism Research*, 24 (2): 425-439.
- Čuka, P. ve Chovancová, J. (2013). "Outline of Development and Current Issues of "Dark Tourism" in World and in Slovakia". *Current Issues of Tourism Research*, 2013(1): 4-11.
- Çarıkçı, İ., Kanten, S. ve Kanten, P. (2010). "Kişilik, Duygusal Zeka ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Arasındaki İlişkileri Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11): 41-65.
- Çiçek, D. (2005). *Örgütlerde Motivasyon ve İş Yaşam Kalitesi: Bir Kamu Kuruluşundaki Yönetici Personelin Motivasyon Seviyelerinin Tespit Edilerek İş Yaşam Kalitesinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Çalışma*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Dal, V. (2009). *Farklı Kişilik Özelliklerine Sahip Bireylerin Risk Algılarının Tüketici Davranışı Açısından İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Dalay, İ. "Neoklasik (Davranışsal) Yönetim Teorileri". <http://ismaildalay.blogspot.com.tr/2013/11/neoklasikdavranssalyonetimteorileri.html>, (erişim tarihi:15.09.2015).
- Dale, C. ve Robinson, N. (2011). "Dark Tourism". P. Robinson, S. Heitmann ve P. Dieke (Ed.). *Research Themes for Tourism*. CABI, Oxfordshire, s. 205-217.
- Dann, G. M. ve Seaton, A. V. (2001). "Slavery, Contested Heritage and Thanatourism". *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 2(3-4): 1-29.

- Dann, G. (1998). *The dark side of tourism*. Etuds et Rapports, Série L. Centre International de Recherches et d'Etudes Touristiques, Aix-en-Provence.
- Darlington, C. (2014). "Dark Tourism: A School Visit to Flanders". *Bravement Care*, 33(2): 44-47.
- Deci, E. L. (1975). *Intrinsic Motivation*. Plenum Press, New York and London.
- Deniz, M. (2005). "İşletme Yönetiminde Motivasyon". M, Tikici (Ed.). *Örgütsel Davranış Boyutlarından Seçmeler*. Nobel Yayınevi, Ankara, s. 126-172.
- Dey, B. ve Sarma, M. K. (2006). "Tourist Typologies and Segmentation Variables with Regard to Ecotourists". *Tourism Management*, (8): 31-39.
- Dinler, C. (2015). "Kars Yöresine Ait Manilerden Hareketle Manilerin Piskanalitik Yaklaşımla Çözümlemesi Üzerine Bir Deneme". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(6): 127-131.
- Doğan, T. (2013). "Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1): 56-64.
- Doğaner, S. (2006). "Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları". *Türk Coğrafya Dergisi* (46): 1-21.
- Dörnyei, Z. ve Ushioda, E. (2011). *Teaching and Researching Motivation*. Routledge, NewYork.
- Dunkley, R. A. (2007). *The Thanatourist: Collected Tales of Thanatourism Experience*. Doctor of Philosophy Thesis. The Cardiff School of Management University of Wales Institute Cardiff, Wales, Great Britain.
- Dunkley, R., Westwood, S. ve Morgan, N. (2007). "A Shot in The Dark? Developing A New Conceptual Framework for Thanatourism". *Asian Journal of Tourism and Hospitality Research*, 1(1): 54-73.
- Durkin, K. F. (2003). "Death, Dying, and The Dead in Popular Culture". C. D. Bryant (Ed.). *Handbook of Death and Dying*. Sage Publications, London, s. 43-49.
- Foley, M. ve Lennon, J. J. (1996). "JFK and Dark Tourism: A Fascination with Assassination". *International Journal of Heritage Studies*, 2(4): 198-211.
- Erdem, A. R. (1997). "İçerik Kuramları ve Eğitim Yönetimine Katkıları". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3): 68-76.
- Erdem, A. R. (1998). "Süreç Kuramlarının Eğitim Yönetimine Katkıları". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (4): 51-57.
- Erdem, R., Yıldırım, H. H., Atilla, G. ve Oksay, A. (2009). "Hastane Çalışanlarının Kişilik Özellikleri ve Zamanı Kullanma Biçimlerinin İncelenmesi". *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 12(2): 105-120.

- Eren, E. (2003). *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)*. Beta Basım, İstanbul.
- Eroğlu, F. (2013). *Davranış Bilimleri*. Beta, İstanbul.
- Fodness, D. (1994). "Measuring Tourist Motivation". *Annals of Tourism Research*, 21(3): 555-581.
- Friedrich, M. ve , & Johnston, T. (2013). "Beauty Versus Tragedy: Thanatourism and The Memorialisation of the 1994 Rwandan Genocide". *Journal of Tourism and Cultural Change*, 11(4): 302-320.
- Friedricha, M. ve Johnston, T. (2013). "Beauty Versus Tragedy: Thanatourism and The Memorialisation of the 1994 Rwandan Genocide". *Journal of Tourism and Cultural Change*, 11(4): 302-320.
- Fullant, R., Matzler, K. ve Mooradian, T. A. (2011). "Personality, Basic Emotions, and Satisfaction: Primary Emotions in The Mountaineering Experience". *Tourism Management*. 32(2011): 1423-1430.
- Garcia, B. R. (2012). "Management Issues in Dark Tourism Attractions: The Case of Ghost Tourin Edinburgh and Toledo". *Journal of Unconventional Parks, Tourism & Recreation Research*, 4(1): 14-19.
- Gawel, E. J. (1997). *Herzberg's Theory of Motivation and Maslow's Hierarchy of Needs*. Eric Digests, Washington DC.
- Gibson, D. C. (2006). "The Relationship Between Serial Murder and the American Tourism Industry". *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 20(1): 45-6.
- Gillespie, J. (2013). "World Heritage Management: Boundary-Making at Angkor Archaeological Park, Cambodia". *Journal of Environmental Planning and Management*, 56(2): 286-304.
- Goldberg, V. (ed.). (1998). *Why We Watch: The Attractions of Violent Entertainment*. Oxford University Press, New York, USA.
- Gökçe, Y. (2002). "İlkel Toplumlara Kapsamayan Bir Teori: Psikanaliz". *Milli Folklor*, 7(55): 119-122.
- Gömleksiz, M. N. ve Serhatlıoğlu, B. (2013). "Öğretmen Adaylarının Akademik Motivasyon Düzeylerine İlişkin Görüşleri". *TSA*, 17(3): 99-127.
- Gray, H. P. (1970). *International Travel-International Trade*. Heath Lexington Books, Lexington, Massachusetts.
- Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L. ve Black, C. W. (1998). *Multivariate Data Analysis*. Prentice-Hall, New Jersey.

- Hancock, M. E. (2013). "New Mission Paradigms and the eCounter with Islam: Fusing voluntarism, Tourism and Evangelism in Short-Term Missions in the USA". *Culture and Religion: An Interdisciplinary Journal*, 14(3): 305-323.
- Harman, S. (2014). "Bağımsız Seyahat Eden Yerli Gezinlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(21): 107-128.
- Hartmann, R. (2014). "Dark Tourism, Thanatourism, and Dissonance in Heritage Tourism Management: New Directions in Contemporary Tourism Research". *Journal of Heritage Tourism*, 9(2): 166-182.
- hdm.org.uk. "01/03/1941: Construction of Auschwitz-Birkenau Begins:" http://hmd.org.uk/sites/default/files/images/image-library/auschwitz_i_gates.jpg, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- Heidelberg, B. A. (2015). "Managing Ghosts: Exploring Local Government Involvement in Dark Tourism". *Journal of Heritage Tourism*, 10(1): 74-90.
- Henderson, J. C. (1997). "Singapore's Wartime Heritage Attractions". *Journal of Tourism Research*, 8(2): 39-49.
- Henderson, J. C. (2000). "War As A Tourist Attraction: The Case of Vietnam". *International Journal of Tourism Research*, 2: 269-280.
- IDTR. "Institute for Dark Tourism Research". http://www.uclan.ac.uk/research/explore/groups/institute_for_dark_tourism_research.php (erişim tarihi: 02.11.2015).
- Irimiása, A. (2014). "The Great War Heritage Site Management in Trentino, Northern Italy". *Journal of Heritage Tourism*, 9(4): 317-331.
- Iles, J.J. (2003). *Memorial Landscapes of The Western Front: Spaces of Commemoration, Tourism And Pilgrimage*. PhD Thesis, University of Surrey, Roehampton, UK.
- Isaac, R. K. (2009). "Alternative Tourism: Can the Segregation Wall in Bethlehem Be A Tourist Attraction?". *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 6(3): 247-254.
- Isaac, R. K. ve Çakmak, E. (2014). "Understanding Visitor's Motivation at Sites of Death and Disaster: The Case of Former Transit Camp Westerbork, the Netherlands". *Current Issues in Tourism*, 17(2): 164-179.
- İbrahimoğlu, N. ve Karayılan, D. (2012). "A ve B Tipi Kişilik Özellikleri ile Zaman Yönetimi Davranışları Arasındaki İlişkiler". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33): 251-262.
- İşcan, Ö. F. (2016). "Bireysel Farklılıklar: Kişilik ve Yetenek". H. Tutar (ed.). *Örgütsel Davranış*. Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum, s. 1-24.

- Jani, D. (2011). "The Influence of Personality on Tourist Information Behaviour". *e-Review of Tourism Research (eRTR)*, 9(3): 88-95.
- Jani, D. (2014). "Big Five Personality Factors and Travel Curiosity: Are They Related". *Anatolia*, 25(3): 444-456.
- Jani, D. ve Han, H. (2014). "Personality, Satisfaction, Image, Ambience, and Loyalty: Testing Their Relationships in The Hotel Industry". *International Journal of Hospitality Management*. 37(2014): 11-20.
- Jani, D., Jang, J.-H., & Hwang, Y.-H. (2014). "Big Five Factors of Personality and Tourists' Internet Search Behavior". *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 19(5): 600-615.
- Kang, E. J., Scott, N., Lee, T. J. ve Ballantyne, R. (2013). "Benefits of Visiting a 'Dark Tourism' Site: The Case of The Jeju April 3rd Peace Park, Korea". *Tourism Management*, (33): 257-265.
- Kaplan, T. (2008). *İşgörenlerin Kişilik Tiplerinin Örgütsel Bağlılıkları Üzerindeki Etkisi: Bursa'da Mobilya Sektöründe Uygulama Örneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Karabacak, G. (2010). *İş Gören Kişilik Özelliklerinin İş Stresi Üzerine Etkisi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. "Genel Bilgiler". <http://www.karskulturturizm.gov.tr/TR,54848/genel-bilgiler.html>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- Kassean, H. ve Gassita, R. (2013). "Exploring Tourists Push and Pull Motivations to Visit Mauritius As A Tourist Destination". *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 2(3): 1-13.
- Kaya, O. (2006). *Ölüm Turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını Ziyaret Eden Turistlerin Ziyaret Motivasyonlarını Anlamaya Yönelik Bir Araştırma ve Sonuçları*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kelman, I. ve Dodds, R. (2009). "Developing a Code of Ethics for Disaster Tourism". *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 27(3): 272-296.
- Keser, A. (2013). "Organizasyonlarda İş Motivasyonu, İş Tatmini ve Bağlılık". A. Ç. Kirel (ed.). *Organizasyonlarda Davranış*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 28-63.
- Kılıç, B. ve Akyurt, H. (2011). "Destinasyon İmajı Oluşturmada Hüzün Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 209-232.

- Kılıç, B., Kurnaz, H. A. ve Sop, S. A. (2011). "Çekici Faktörlerin Destinasyon Seçimine Etkisinin Belirlenmesi ve Hüzün Turizmi ilişkisi". *12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*. 30 Kasım-4 Aralık 2011, Düzce, s. 362-370.
- Kim, S. ve Butler, G. (2014). "Local Community Perspectives Towards Dark Tourism Development: The Case of Snowtown, South Australia". *Journal of Tourism and Cultural Change*, 13(1): 1-12.
- Kim, Y. H., Goh, B. K. ve Yuan, J. (. (2010). "Development of a Multi-Dimensional Scale for Measuring Food Tourist Motivations". *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 11(1): 56-71.
- Koçel, T. (2001). *İşletme Yöneticiliği*. Beta, İstanbul.
- Kondalkar, V. G. (2007). *Organizational Behaviour*. New Age International Publishers, New Delhi.
- Kono, S. ve Shiness, K. J. (2015). "Roles of Leisure in the Post-Disaster Psychological Recovery after the Great East Japan Earthquake and Tsunami". *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 37(1): 1-19.
- Korstanje, M. E. (2011). "Detaching the Elementary Forms of Darktourism Tourism". *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 22(3): 424-427.
- Kovacs, C. L. (2013). "Pompeii and Its Material Reproductions: the rise of a Tourist Site in the Nineteenth Century". *Journal of Tourism History*, 5(1): 25-49.
- Kozak, M. A. ve Bahçe, A. S. (2009). *Özel İlgi Turizmi*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, M. A., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). "Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1): 7-22.
- Köroğlu, Ö. (2011). *İş Doyumu ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Performansla İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kumaş, V. "Dört Kişilik Dört Kuram". <http://populerpsikoloji.com/article-detail/id/43> (erişim tarihi: 08.02.2016).
- Kurnaz, H. A., Çeken, H., ve Kılıç, B. (2013). "Hüzün Turizmi Katılımcılarının Seyahat Motivasyonlarının Belirlenmesi". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 57-73.
- Kuukasjarvi, M. (2006). *Dark Tourism-The Dark Side of The Man*. Research Note, Vaasa Polytechnic, Finland.
- Kuusi, H. (2008). "Prison Experiences and Socialist Sculptures: Tourism and The Soviet Past in The Baltic States". A. Kostiainen ve T. Syrjama (ed.). *Touring The Past Uses of History in Tourism*, FUNTS, Savollina, Finland, s. 105-122.
- Küçükahmet, L. (2006). *Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar*. Nobel Yayınları, Ankara.

- Lai, E. R. (2011). *Motivation: A Literature Review*. Pearson, New York.
- Langton, R. G. "Nelson Mandela's Robben Island Prison and An Arresting Insight into South Africa's Past". <http://www.dailymail.co.uk/travel/article1207586/NelsonMandelasRobben-Island-prison-arresting-insight-South-Africas-past.html>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- Lennon, J. ve Foley, M. (2000). *Dark Tourism: The Attractions of Death and Disaster*. Thomson, London.
- Leung, R. ve Law, R. (2010). "A Review of Personality Research in The Tourism and Hospitality Context". *Journal of Travel & Tourism Marketing*, (27): 439–459.
- Lloyd, D.W. (1998) *Battlefield Tourism: Pilgrimage and the Commemoration of the Great War in Britain, Australia and Canada 1919-1939*. Berg, Oxford.
- Madran, C. ve Akdoğan, T. (2010). "Satıcıların Kişilikleri ile Performanslarının İlişkisi: Beş Faktör Modeline Göre Bir Analiz". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1): 366-381.
- Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review*, 50: 370-396.
- Maslow, A. H. (1987). *Motivation and Personality*. Harper and Row, New York.
- Meng, F., Tepanon, Y. ve Uysal, M. (2006). "Measuring Tourist Satisfaction by Attribute and Motivation: The Case of A Nature-based Resort". *Journal of Vacation Marketing*, 14 (1): 41-56.
- Miles, S. (2014). "Battlefield Sites as Dark Tourism Attractions: An Analysis of Experience". *Journal of Heritage Tourism*, 9(2): 134-147.
- Miles, W. F. (2002). "Auschwitz: Museum Interpretation and Darker Tourism". *Annals of Tourism Research*, 29(4): 1175-1178.
- Minić, N. (2012). "Development of Dark Tourism in The Contemporary Society". *J. Geogr. Inst. Cvijic*, 62(3): 81-103.
- Mount, M., Barrick, M. R., Scullen, S. M. ve Rounds, J. (2005). "Higher-Order Dimensions of The Big Five Personality Traits and The Big Six Vacational Interest Types". *Personnel Psychology*, (58): 447-478.
- Muzaini, H., Teo, P. ve Yeoh, B. S. (2007). "Intimations of Postmodernity in Dark Tourism: The Fate of History at Fort Siloso, Singapore". *Journal of Tourism and Cultural Change*, 5(1): 28-45.
- Nayır, K. F. (2013). "Örgütsel Etkinliğin Psikolojik Temelleri". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2): 197-208.
- Nicolau, J. L. ve Francisco, J. M. (2006). "The Influence of Distance and Prices on The Choice of Tourist Destinations: The Moderating Role of Motivations". *Tourism Management*, 27(5): 982-996.

- Niemelä, T. (2010). *Motivation Factors in Dark Tourism, Case: House of Terror*. Bachelor's Thesis. Lahti University of Applied Sciences, Finland.
- Ocean View Publishing., "Famous Inmates". <http://www.alcatrazhistory.com/famous.htm> (erişim tarihi: 14.03.2016).
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory*. McGraw-Hill, New York.
- Odabaşı, Y. (2004). *Postmodern Pazarlama ve Pazarlama Stratejisi*. Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Oren, G. ve Shani, A. (2012). "The Yad Vashem Holocaust Museum: Educational Dark Tourism in a Futuristic Form". *Journal of Heritage Tourism*, 7(3): 255-270.
- Örücü, E. ve Kanbur, A. (2008). "Örgütsel-Yönetimsel Motivasyon Faktörlerinin Çalışanların Performans ve Verimliliğine Etkilerini İncelemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma: Hizmet ve Endüstri İşletmesi Örneği". *Yönetim ve Ekonomi*, 15(1): 85-97.
- Özbaran, M. H. "Robben Adası". <http://www.gezialesmi.com/DunyaMiraslariAyrinti.asp?ID=144&SAYFA=15>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- Özbek, F. "Sinop Tarihi Cezaevi ve Dünya Kültür Miras Listesi". <http://www.turizmhaberleri.com/koseyazisi.asp?ID=1822>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- Özçelik, H. (2012). *Gelibolu Waterloo Karşılaştırması Yoluyla Türkiye'de Keder Turizmi Potansiyelinin Analizi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özdemir, G. ve Çulha, O. (2009). "Satisfaction and Loyalty of Festival Visitors". *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 20(2): 359-373.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T. ve Nasıroğlu, S. (2012). "Kişilik Gelişimi". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4): 566-589.
- Özgen, Ö. (2000). "Kapadokya'yı Ziyaret Eden Turistlerin Genel Seyahat Motivasyonları ve Tatmin Olma Durumları". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11 (Eylül-Aralık): 22-34.
- Özkalp, E. (2013). "Örgüt İçinde Birey ve Kişilik". A. Ç. Kirel ve O. Ağlargöz (ed.). *Örgütsel Davranış*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, s. 28-55.
- Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2013). *Örgütsel Davranış*. Ekin Yayın Evi, Bursa.
- Özsoy, E. ve Yıldız, G. (2013). "Kişilik Kavramının Örgütler Açısından Önemi: Bir Literatür Taraması". *İşletme Bilimi Dergisi*, 1(2): 1-12.
- Özsu, S. (2015). *Tüketici Davranışlarının Analizinde Sigmund Freud'un Piskanaliz Kuramı*. Literatür Taraması. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Öztürk, Z. ve Dündar, H. (2003). "Örgütsel Motivasyon ve Kamu Çalışanlarını Motive Eden Faktörler". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2): 57-67.

- Pakdel, B. (2013). "The Historical Context of Motivation and Analysis Theories Individual Motivation". *International Journal of Humanities and Social Science*, 13(8): 240-247.
- Paris, C. M. ve Teye, V. (2010). "Backpacker Motivations: A Travel Career Approach". *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(3): 244-259.
- Park, D. B. ve Yoon, Y. S. (2009). "Segmentation by Motivation in Rural Tourism: A Korean Case Study". *Tourism Management*, 30(1): 99-108.
- Park, J. Y. ve Jang, S. C. (2014). "Psychographics: Static or Dynamic?". *International Journal of Tourism Research*, 16(4): 351-354.
- Park, K. S., Reisinger, Y. ve Kang, H. J. (2008). "Visitors' Motivation for Attending The South Beach Wine and Food Festival, Miami Beach, Florida". *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 25(2): 161-181.
- Paşamehmetoğlu, A. ve Yeloğlu, H. O. (ed.). (2013). *Örgütsel Davranış*. Beta, İstanbul.
- Pearce, P. L. ve Lee, U. I. (2005). "Developing the Travel Career Approach to Tourist Motivation". *Journal of Travel Research*, 46(February): 226-237.
- Pelit, E., Türkmen, F. ve Yarmacı, N. (2010). "Turizm Sektöründeki İşgörenlerin Kişilik Özelliklerini Değerlendirmeye Yönelik Bir Araştırma". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1): 9-16.
- Pezzullo, P. C. (2009). "This is the Only Tour That Sells: Tourism, Disaster, and National Identity in New Orleans". *Journal of Tourism and Cultural Change*, 7(2): 99-114.
- Prayag, G. ve Ryan, C. (2011). "The Relationship Between The 'Push' and 'Pull' Factors of A Tourist Destination: The Role of Nationality – An Analytical Qualitative Research Approach". *Current Issues in Tourism*, 14(2): 121–143.
- Preece, T. ve Price, G. G. (2005). "Motivations of Participants in Dark Tourism: A Case Study of Port Arthur, Tasmania, Australia". C. Ryan, S. J. Page ve M. Aicken (Ed.). *Taking Tourism to The Limit*. Elsevier, London, s. 191-198.
- Ramlall, S. (2004). "A Review of Employee Motivations Theories and Their Implications for Employee Retention within Organizations". *Journal of American Academy Business*, 5(1/2): 52-63.
- Robbie, D. (2008). "Touring Katrina: Authentic Identities and Disaster Tourism in New Orleans". *Journal of Heritage Tourism*, 3(4): 257-266.
- Rojek, C. (1993). *Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel*. MacMillan, London.
- Ross, J. I. (2012). "Touring Imprisonment: A Descriptive Statistical Analysis of Prison Museums". *Tourism Management Perspectives*, 4(2012): 113-118.
- Rothmann, S. ve Coetzer, E. P. (2003). "The Big Five Personality Dimensions and Job Performance". *SA Journal of Industrial Psychology*, 29(1): 68-74.

- Routledge, Taylor & Franchis Group. *Discover Our Dark Tourism Collection Today*. <http://explore.tandfonline.com/page/pgas/dark-tourism>, (erişim tarihi: 24.12.2014).
- Ryan, C. ve Kohli, R. (2006). "The Buried Village, New Zealand – An Example of Dark Tourism?". *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 11(3): 211-226.
- Sabuncuoğlu, Z., & Tüz, M. (2008). *Örgütsel Psikoloji*. Alfa Aktüel, Bursa.
- Saif, S. K., Nawaz, A., Jan, F. A. ve Khan, M. I. (2012). "Synthesizing The Theories of Job-Satisfaction Across The Cultural/Attitudinal Dementions". *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(9): 1382-1396.
- Sarımaden, S. D., "Dark Turizm İlgisi Artıyor!". <http://www.turizmglobal.com/darkturizmilgisi-artiyor/>. (erişim tarihi:02.11.2015).
- Schlör, J. (2003). "From Remnants to Realities: Is There Something Beyond a "Jewish Disneyland" in Eastern Europe?". *Journal of Modern Jewish Studies*, 2(2): 148-158.
- Schneider, P. P. ve Vogt, C. A. (2011). "Applying The 3M Model of Personality and Motivation To Adventure Travelers". *Journal of Travel Research*, XX(X): 1-13.
- Seaton, A. V. (1996). "Guided by The Dark: From Thanatopsis to Thanatourism". *International Journal of Heritage Studies*, 2(4): 234-244.
- Seaton, A. V. (1999). "War and thanatourism". *Annals of Tourism Research*, 26(1): 130-158.
- Seaton, A.V. (2000). "Another Weekend Away Looking For Dead Bodies: Battlefield Tourism on The Somme And In Flanders". *Tourism Recreation Research*, 25(3): 63-78.
- Seaton, A.V. (2002). "Thanatourism's Final Frontiers? Visits to Cemeteries, Churchyards And Funerary Sites As Sacred And Secular Pilgrimage". *Tourism Recreation Research*, 27(2): 73-82.
- Seaton, A. V. ve Lennon, J. J. (2004). "Thanatourism in the Early 21st Century: Moral Panics, Ulterior Motives and Alterior Desires". T. V. Singh (ed.). *New Horizons in Tourism: Strange Experiences and Stranger Ppractices*. CABI Publishing, Wallingford, s. 63-82.
- Seebaluck, N. V., Munhurrun, P. R., Naidoo, P. ve Rughoonauth, P. (2015). "An Analysis of The Push and Pull Motives for Choosing Mauritius as "the" Wedding Destination". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (175): 201 – 209.
- Seker, S. E. (2015). "Motivasyon Teorisi (Motivation Theory)". *YBS Ansiklopedisi*, 2(1): 23-27.
- Semerci, A. S. (2005). *İş Motivasyonu ve Sonuçları: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda Bir Uygulama*. Yayımlanmış Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Semiz, B. B. (2015). "Tüketicilerin Kişilik Tiplerinin Satın Alma Tarzlarına Etkisinin İncelenmesi". *20. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiri Kitabı*. 10-12 Haziran 2015, Eskişehir, s. 639-652.
- Sharpley, R. (2005). "Travels to the Edge of Darkness: Towards a Typology of "Dark Tourism". C. Ryan, S. J. Page ve M. Aicken (Ed.). *Taking Tourism to The Limit*. Elsevier, London, s. 214-228.
- Sharpley, R. (2009). "Shedding Light on Dark Tourism: An Introduction". R. Sharpley ve P. R. Stone (ed.). *The Darker Side of Travel, The Theory and Practice of Dark Tourism*. Channel View Publications, Bristol, UK, s. 3-22.
- Slade, P. (2003). "Gallipoli Thanatourism: The Meaning of ANZAC". *Annals of Tourism Research*, 30 (4): 779-794.
- Slayton, S. L. "Ground Zero – Tragedy, Terror, and Grief Tourism". <http://www.griefftourism.com/ground-zero-tragedy-terror-and-grief-tourism/>. (erişim tarihi:15.03.2016).
- Small, S. (2013). "Still Back of the Big House: Slave Cabins and Slavery in Southern Heritage Tourism". *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 15(3): 405-423.
- Smith, N. ve Croy, W. G. (2005). "Presentation of Dark Tourism: TeWairoa, The Buried Village". C. Ryan, S. J. Page ve A. Michelle (Ed.). *Taking Tourism to The Limit*. Elsevier, London, s. 199-214.
- Smith, V. (1998). "War And Tourism: An American Ethnography". *Annals of Tourism Research*, 25(1): 202-207.
- Smith, V. (ed.). (1996). *Tourism, Crime and International Security Issues*. JohnWiley & Sons, Chichester, UK.
- Snepenger, D., King, J., Marshall, E. ve Uysal, M. (2006). "Modeling Iso-Ahola's Motivation Theory in The Tourism Context". *Journal of Travel Research*, (45): 140-149.
- Soysal, A. (2008). "Çalışma Yaşamında Kişilik Tipleri: Bir Literatür Taraması". *Çimento İşverenler Dergisi*, 22(1): 4-18.
- Steers, R. M., Mowday, R. T. ve Shapiro, D. L. (2004). "Introduction to Special Topic Forum The Future of Work Motivation Theory". *Academy of Management Review* , 29(3): 379–387.
- Stone, P. R. (2006). "A Dark Tourism Spectrum: Towards a Typology of Death and Macabre Related Tourist Sites, Attractions and Exhibitions". *Tourism*, 54(2): 145-160.
- Stone, P. R. ve Sharpley, R. (2008). "Consuming Dark Tourism: A Thanatological Perspective". *Annals of Tourism Research*, 35(2): 574-595

- Stone, P. R. (2009). "Making Absent Death Present: Consuming Dark Tourism in Contemporary Society". R. Sharpley ve P. R. Stone (ed.). *The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism*. Channel View Publications, Bristol, UK, s. 23-38.
- Stone, P. R. (2010). *Death, Dying and Dark Tourism in Contemporary Society: A Theoretical and Empirical Analysis*. PhD Thesis. University of Central Lancashire; School of Sport, Tourism & The Outdoors, Lancashire, Preston, UK.
- Stone, P. R. (2011). "Dark Tourism and the Cadaveric Carnival: Mediating Life and Death Narratives at Gunther von Hagens' Body Worlds". *Current Issues in Tourism*, 14(7): 685-701.
- Stone, P. R. (2014). "Necromanticism: Travelling to Meet the Dead 1750–1860". *Journal of Heritage Tourism*, 9(1): 84-86.
- Strange, C. ve Kempa, M. (2003). "Shades of Dark Tourism Alcatraz and Robben Island". *Annals of Tourism Research*, 30(2): 386-405.
- Suardana, W., Bendesa, K. G. ve Antara, M. (2014). "Satisfaction As Mediators of The Relationship Between Motivation and Loyalty of Diving Tourists to Bali". *E-Journal of Tourism Udayana University*, 1(1): 19-35.
- Şahin, F. (2012). "Büyük Adam Düşüncesinden Liderlikte Özellikler Kuramına Kavramsal Bir Bakış". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1): 141-163.
- Şenol, F. (2015). *Türkiye Turizm Coğrafyası ve Dünya Kültürel Mirası*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Şimşek, M. Ş., Akgemici, T. ve Çelik, A. (2001). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*. Nobel Yayın Evi, Ankara.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. Pearson, Allyn & Bacon, Boston.
- Tan, W. K. ve Tang, C. Y. (2013). "Does Personality Predict Tourism Information Search and Feedback Behaviour?". *Current Issues in Tourism*, 16(4): 388-406.
- Tang, Y. (2014). "Travel Motivation, Destination Image and Visitor Satisfaction of International Tourists After the 2008 Wenchuan Earthquake: A Structural Modelling Approach". *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 19(11): 1260-1277.
- Tarlow, P. E. (2005). "Dark Tourism; The Appealing 'Dark' Side of Tourism and More". M. Novelli (ed.). *Niche Tourism; Contemporary Issues, Trends and Cases*. Elsevier, Oxford, s. 47-58.
- Taşdemir, S. (2013). *Motivasyon Kavramına Genel bir Bakış, Motivasyon Araçları ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Ölçeğinde Bir Model Önerisi*. Yayımlanmış İdari Uzmanlık Tezi. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Ankara.

- Tatlıhoğlu, K. (2014). “Üniversite Öğrencilerinin Beş Faktör Kişilik Kuramına Göre Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(17): 939-971.
- TDK. “Güncel Türkçe Sözlük”. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.560ba7b4cb5497.75086065, (erişim tarihi: 30.09.2015).
- Thurnell-Read, T. P. (2009). “Engaging Auschwitz: An Analysis of Young Travellers’ Experiences of Holocaust Tourism”. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 1 (1): 26-52.
- Tokat, B., Kara, H. ve Kara, M. Y. (2013). “A-B Tipi Kişilik Özelliklerine Sahip İşgörenlerin Olası Bir Örgütsel Değişime Yatkinliklerinin Araştırılması”. *Turkish Studies*, 8(8): 1973-1988.
- Toker, B. (2006). *Konaklama İşletmelerinde İşgören Motivasyonu ve Motivasyonun İş Doyumuna Etkileri-İzmir'deki Beş ve Dört Yıldızlı Otellere Yönelik Bir Uygulama*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tokinan, B. Ö. ve Bilen, S. (2011). “Yaratıcı Dans Etkinliklerinin Motivasyon, Özgüven, Özyeterlik ve Dans Performansı Üzerindeki Etkileri”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (40): 363-374.
- Topaloğlu, T. “Motivasyon Kuramına Giriş”. <http://www.e-motivasyon.net/Motivasyon-Kuramina-Giris.html>, (erişim tarihi: 21.12.2015).
- Tosi, H. L., Rizzo, J. R. ve Carroll, S. J. (1990). *Managing Organizational Behaviour*. Harper & Row Publishers, USA.
- Tunbridge, J. E. ve Ashworth, G. J. (1996). *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. John Wiley and Sons, Toronto.
- Tuzcuoğlu, N. (1995). “Piskanaliz Kuramı ve Özellikleri”. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. (7): 275-285.
- Ulucanlar Cezaevi Müzesi. “Ulucanlar: 81 Yıllık Bir Bellek”. <http://www.ulucanlarcezaevimuzesi.com/default.asp>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- Utama, G. B. R. (2014). “The Motivation and Satisfaction of Elderly Tourists Visiting Bali Tourism Destination Indonesia”. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(18): 10-16.
- Ünal, D. (2014). “Koşulların Sağır ve Dilsiz Şimdi Sinop Cezaevi”. *Hukuk Gündemi*, 2014/2: 92-96.
- Ünal, F. T. ve Bursalı, H. (2013). “Türkçe Öğretmenlerinin Motivasyon Faktörlerine İlişkin Görüşleri”. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5: 7-22.

- Ünlü, S. (2001). “Kişilik Kuramları”. Hakan, A. (ed.). *Psikoloji*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, s. 126-150.
- Walter, T. (1993). “War Graves Pilgrimage”. *Bereavement Care*, 12(3): 26-29.
- Warner, J. (1999). “North Cyprus: Tourism and the Challenge of Nonrecognition”. *Journal of Sustainable Tourism*, 7(2): 128-145.
- Wilson, J. Z. (2004). “Dark Tourism and Celebrity Prisoner: Front and Back Regions in Presentations of An Australian Historical Prison”. *Journal of Australian Studies*, 28(82): 1-13.
- Winter, C. (2011). “First World War Cemeteries: Insights from Visitor Books”. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 13 (3): 462-479.
- Wollaston, I. (2005). “Negotiating the Marketplace: The Role(s) of Holocaust Museums Today”. *Journal of Modern Jewish Studies*, 4(1): 63-80.
- www.sinopmuzesi.gov.tr. “Sinop Tarihi Cezaevi”. <http://www.sinopmuzesi.gov.tr/TR,78323/sinop-tarihi-cezaevi.html>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- www.sohbetiyan.com. “Bugün 22 Aralık”. <http://www.sohbetiyan.com/?p=220>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- www.travelpod.com. “Genocide Tourism - The Memorials”. <http://www.travelpod.com/travel-blog-entries/djchurch/rtw-2006andon/1180344240/tpod.html>, (erişim tarihi:15.03.2016).
- www.turkiyerehberi.gen.tr. “Gelibolu Yarımadası”. <http://www.turkiyerehberi.gen.tr/sehirler/gelibolu-yarim-adasi>, (erişim tarihi: 15.03.2016).
- Yanbastı, G. (1996). *Kişilik Kuramları*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Yang, C. L., Hwang, M. ve Chen, Y. C. (2011). “An Empirical Study of The Existence, Relatedness, and Growth (ERG) Theory in Consumer’s Selection of Mobile Value-Added Services”. *African Journal of Business Management*, 5(19): 7885-7898.
- Yankovska, G. ve Hannam, K. (2014). “Dark and Toxic Tourism in the Chernobyl Exclusion Zone”. *Current Issues in Tourism*, 17(10): 1-11.
- Yeşildağ, B. ve Atay, L. (2011). “Savaş Alanları Turizmi: Gelibolu Yarımadası'na gelen Ziyaretçilere Yönelik Bir Çalışma”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(6): 267-280.
- Yeşildağ, E. Kişiliğe Boyutsal Yaklaşım ve Beş Faktör Modeli. <http://www.kariyerpenceresi.com/index.php?yazarlarimiz,15,391/kisilige-boyutsal-yaklasim-ve-bes-faktor-modeli.html> (erişim tarihi: 12.02.2016).

- Yıldız, Z., Yıldız, S. ve Aytemiz, L. (2015). “Kara Turizm, Terör Turizmi ve Türkiye Potansiyeli”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 390-407.
- Yılmaz, C. (2009). “Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi/From A Geographical Point of View; The Historical Castle-Prison of Sinop”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22): 1-16.
- Yoo, K. H. ve Gretzel, U. (2011). “Influence of Personality on Travel-related Consumer-generated Media Ceation”. *Computers in Human Behavior*. (27): 609–621.
- Yoon, Y. ve Uysal, M. (2005). “An Examination of The Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: A Structural Model”. *Tourism Management*, 26(2005): 45-56.
- Yuan, J., Cai, L. A., Morrison, A. M. ve Linton, S. (2004). “An Analysis of Wine Festival Attendees’ Motivations: A Synergy of Wine, Travel and Special Events?”. *Journal of Vacation Marketing*, 11(1): 41-58.
- Yuill, S. M. (2003). *Dark Tourism: Understanding Visitor Motivation at Sites of Death and Disaster*. Master of Science Thesis. Texas A&M University, Texas, USA.
- Yüksel, B. “Carl Gustav Jung”. <http://blog.milliyet.com.tr/carl-gustavjung/Blog/?BlogNo=152433>, (erişim tarihi: 11.01.2016).
- Zerva, K. (2013). “Crime and Tourism: Organizational Opportunities and Social Marketing in LA Gang Tours”. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 11(1-2); 92-108.
- Zhang, J. J. (2010). “Of Kaoliang, Bullets and Knives: Local Entrepreneurs and the Battlefield Tourism Enterprise in Kinmen (Quemoy), Taiwan”. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 12(3): 395-411.
- Zhang, Y. ve Peng, Y. (2014). “Understanding Travel Motivations of Chinese Tourists Visiting Cairns, Australia”. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 21: 44-53.

EKLER

EK 1- ANKET FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma, Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi ziyaretçilerinin kişilik özelliklerini ve ziyaret amaçlarını araştırmaya yönelik olup verecek olduğunuz cevaplar yüksek lisans tezi kapsamında anonim analiz verisi olarak kullanılacaktır. Araştırmanın sağlıklı sonuçlar verebilmesi için soruların dikkatle okunup eksiksiz doldurulması gerekmektedir. Desteğiniz ve katılımınız için teşekkür eder, esenlikler dileriz.

I. BÖLÜM

Cinsiyet?	☐ Kadın	☐ Erkek			
Yaş?	☐ 20'den küçük	☐ 21-30	☐ 31-40	☐ 41-50	☐ 50'den büyük
Eğitim?	☐ İlköğretim	☐ Lise	☐ Ön Lisans	☐ Lisans	☐ Lisans Üstü
Meslek?				
Sinop'ta mı ikamet ediyorsunuz?	☐ Evet	☐ Hayır → İkamet ettiğiniz şehir?			
Daha önce Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaret ettiniz mi?	☐ Evet	☐ Hayır			
Ziyaret şekliniz?	☐ Bireysel		☐ Tur		

II. BÖLÜM

İFADELER	1-Kesinlikle Katılıyorum	2-Katılmıyorum	3-Kısmen Katılıyorum	4-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	5-Kısmen Katılıyorum	6-Katılıyorum	7-Tamamen Katılıyorum
Kolay strese girerim.							
Her şey için endişelenirim.							
Karamsar biriyim.							
Şüpheli biriyim.							
Kolay paniğe kapılırım.							
Tanımadığım insanlarla da çok rahat iletişim kurarım.							
Toplum içerisinde rahat hareket ederim.							
Ortamlarda konuşmaları ben başlatırım.							
Kolay arkadaşlık kurarım.							
Tüm dikkatlerin üzerimde olmasını önemsemem.							
Yeni fikirler beni çok heyecanlandırır.							
Düşünülme beni düşünmek beni mutlu eder.							
Farklı fikirler duymak hoşuma gider.							
Her şeyde derin manalar aramaya bayılırım.							
Çok renkli bir hayal gücüne sahibim.							
İnsanların hislerini anlayabilirim.							
Başkaları için de endişe duyarım.							
İnsanlara saygı gösteririm.							
İnsanların iyi niyetli olduklarına kolay ikna olurum.							
İnsanların söylediklerine inanırım.							
Bu günün işini yarına bırakmam.							
Detaylara dikkat ederim.							
Her şeye hazırlıklıyım.							
Planlı ve programlı çalışırım.							

III. BÖLÜM

	1-Kesinlikle Katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Kısmen Katılmıyorum	4-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	5-Kısmen Katılıyorum	6-Katılıyorum	7-Tamamen Katılıyorum
Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaret ettim çünkü;							
Cezaevi'nde neler yaşandığını merak ettim.							
Cezaevi'nde neler yaşandığını anlamak istedim.							
Cezaevi ziyaretimin öğretici olacağını düşündüm.							
Cezaevi Müzesi'nde sergilenen kanıt ve kalıntıları görmek istedim.							
Cezaevi'nde kalanlarla empati kurmak istedim.							
Cezaevi ile ilgili hikâyeleri gelecek nesillere anlatmanın bir görev olduğunu düşündüm.							
Cezaevi'nde kalmış ünlü kişileri tanımak istedim.							
Cezaevi'ndeki duygusal atmosferi yaşamak istedim.							
Tarihi ve turistik değere sahip olan Cezaevi ile ilgili daha fazla bilgi edinmek istedim.							
Cezaevi ile ilgili anlatılanların gerçek olduğunu düşündüm.							
Cezaevinin turistik bir gezi için sıra dışı bir yer olduğunu düşündüm.							
Hem insani bakımdan hem de artık hayatta olmayan mahkûmlar adına cezaevindeki yaşanmışlıkları başkalarına aktarabileceğimi düşündüm.							
Gelecek nesillere karşı kendimi sorumlu hissettim.							
Cezaevi ile ilgili anlatılanların gelecekte de yaşanabilme ihtimalinin ürkütücü olduğunu düşündüm.							
Cezaevi ile ilgili anlatılanların bir daha yaşanmaması gerektiğini düşündüm.							
Cezaevi ile ilgili anlatılanlara inanmam için burayı görmem gerekirdi.							
Cezaevinin görülmesi gereken önemli bir turistik ziyaret yeri olduğunu düşündüm.							
Cezaevi'ni tarihi ve turistik bakımdan çok önemli bir nokta olarak gördüm.							
Hakkında duyduklarımın ve öğrendiklerimden sonra cezaevine ilgi duymaya başladım.							
Tanıdıklarım arasında cezaevinde kalanların olması beni etkiledi.							

IV. BÖLÜM

İFADELER	1-Kesinlikle Katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Kısmen Katılmıyorum	4-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	5-Kısmen Katılıyorum	6-Katılıyorum	7-Tamamen Katılıyorum
Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaret etme kararımın memnun kaldım.							
Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi'ni ziyaretim beklentilerimi karşıladı.							
Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi ile ilgili duygularım olumludur.							
Genel olarak Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi ziyaretimden memnun kaldım.							

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Adnan ÖZTÜRK

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Fahrettin Özüdoğru Ticaret Meslek Lisesi, Muhasebe, İstanbul, 2000

Ön Lisans Diploması : Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Safranbolu M.Y.O., Turizm Rehberliği, 2003

Lisans Diploması : Erciyes Üniversitesi, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu, Turist Rehberliği, 2008

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Antalya, 2016

Tez Konusu : Hüzün Turizmi Katılımcılarının Kişilik Özellikleri, Motivasyonları ve Memnuniyetleri Arasındaki İlişki

Yabancı Diller : İngilizce, Almanca

İş Denevimi

Stajlar : Pacha Tours (2002/2007)

Çalıştığı Kurumlar : Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Araştırma Görevlisi
Çankırı Karatekin Üniv Ilgaz Turizm İşlt. ve Otel. Y.O.
Jolly Tur, İrem Tur, Cem Tur, Show Tur.

E-Posta : adnanozturk@akdeniz.edu.tr